

NUORTEN KERTOMUKSIA OSATTOMUUDESTA
LASTENSUOJELUSSA

Nina Vakkuri

Maisterintutkielma

Sosiaalityö

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Humanistis- yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

kevät 2020

TIIVISTELMÄ

NUORTEN KERTOMUKSIA OSATTOMUUDESTA LASTENSUOJELUSSA

Nina Vakkuri

Pro Gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTT Tuomo Kokkonen

Kevät 2020

81 sivua

Osallisuus on 2010- luvulla noussut keskeiseksi sosiaalityössä. Käsite on monella tavoin hyvin ajankohtainen. Tässä tutkimuksessa tutkittiin nuorten kokemuksia osallisuudesta ja osattomuudesta lastensuojelun asiakkuudessa. Tutkin myös nuorten viranomaisille tuottamaa kritiikkiä liittyen osallisuuden toteutumiseen sekä kehittämisehdotuksia osallisuuden näkökulmasta.

Osallisuudella on laaja merkitys mutta yleisesti se ymmärretään ihmisten mahdollisuutena vaikuttaa ja osallistua. Keskeistä osallisuuden määrittelyssä on yhteisön jäsenen mahdollisuus vaikuttaa, kokea itsensä osalliseksi, olla tietoinen osallisuudestaan ja tulla kuulluksi. Osallisuus liitetään myös oikeuteen saada itseään koskevia tietoja ja henkilön mahdollisuuteen olla läsnä tilanteissa, joissa tehdään häntä itseään koskevia päätöksiä.

Tutkimusaineisto muodostuu yhdeksän lastensuojelun asiakkuudessa olleen nuoren henkilökohtaisesta kokemuksesta. Tutkin nuorten tuottamia kirjoituksia aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Aineisto on tuotettu Lastensuojelun keskusliiton nuorille järjestämissä kirjoituspajoissa. Osallisuus nousee nuorten tuottamassa aineistossa merkittävään rooliin. Kokemusten tutkimisen johdosta tutkimus sitoutuu fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen.

Tutkimukseni keskeinen käsite on osallisuus. Tutkimuksessani hahmotan osallisuutta teorian ja nuorten tuottamien kokemusten kautta. Teoreettisesti tutkimus paikantuu lähinnä nuorisotutkimuksen perinteeseen. Koska aineiston ovat tuottaneet lastensuojelun kokeneet nuoret, tutkimuksessa tulee aineiston kautta näkyviin myös sosiaalityön näkökulma.

Osattomuuden kokemuksia synnytti nuorten kokema mielipiteiden ja näkemyksien sivuuttaminen. Nuoret eivät aina kokeneet tullessa kuulluksi omaan elämäänsä liittyvässä päätöksenteossa. Kritiikkiä sai myös nuorten kokemukset siitä, etteivät he aina kokeneet tullessa kohdatuiksi aidosti ja turvallisesti, ja ettei työntekijöillä ollut heille tarpeeksi aikaa. Tärkeään rooliin osallisuuden kokemisessa nousi luottamuksen merkitys. Olennaisessa roolissa oli myös työntekijän taito olla aidosti ja lämpimästi läsnä ja osoittaa kiinnostusta nuoren asioihin. Turvallinen vuorovaikutus ja nuorten kaipaama arvostus nousee tutkimustuloksissa tärkeinä teemoina. Osallisuuden kokemisessa merkityksellisiä teemoja olivat myös nuorten yhteisöllisyyden ja kuulumisen tunteet.

Avainsanat: osallisuus, kokemus, nuorisotutkimus

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	4
2	AIKAISEMPAA TUTKIMUSTA.....	9
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET.....	20
4	OSALLISUUS.....	21
4.1	Osallisuuden teoriaa.....	22
4.2	Osallisuus lainsäädännössä.....	25
4.3	Osallisuus lastensuojelussa.....	26
4.4	Osallisuus hyvinvoinnin kokemuksessa.....	28
5	KOKEMUSASIAANTUNTIJUUS.....	32
5.1	Kuka on kokemusasiantuntija?.....	33
5.2	Kokemusasiantuntijatoiminta.....	34
5.3	Osallisuus kokemusasiantuntijuudessa.....	35
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	37
6.1	Kokemuksen tutkimus.....	37
6.2	Tutkimusaineiston esittely.....	39
6.3	Laadullinen tutkimus ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	40
6.4	Analyysin toteutus.....	42
6.5	Tutkimuksen eettinen pohdinta.....	44
7	TUTKIMUSTULOKSET.....	47
7.1	Osattomuuden kokemuksia kritiikin valossa.....	47
7.2	Osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia.....	56
7.3	Nuorten ehdotuksia lastensuojelun kehittämiseksi osallisuuden näkökulmasta.....	60
8	YHTEENVETO.....	68
	LÄHTEET.....	73

JOHDANTO

”Koen, että lastensuojelu ei toimi niin kuin pitää. Olen kokenut vääryyttä sekä hyviä asioita. Minun tapauksessani minua ei kuultu. Lastensuojelun työntekijöiden tärkein tehtävä on kuulla lasta. Miksi näin ei aina tehdä? Toivon, että lasten mielipiteet huomioidaan, niitä kunnioitetaan ja niihin puututaan.” (Rikkinäinen prinsessa 22v)

”Minulle pahinta on ollut kokemus siitä, että lastensuojelun työntekijöillä ei ollut tarpeeksi aikaa olla vain läsnä ja tukea, kuunnella. Koen, että usein minut jätetään roikkumaan väliin, kun aika ei riitä. Luotetaan vain, että pärjään ja selviän yksin. Parasta kuitenkin on ollut, että olen saanut paljon upeita kokemuksia, mitkä olisivat varmasti jääneet väliin ilman lastensuojelun apua.” (Seepran lapsi 17v)¹

Lastensuojelun asiakkuuden kokeneiden nuorten kokemukset nostavat esiin merkittävää ja kallisarvoista subjektiivista tietoutta. Kokemustiedon merkitys lastensuojelun laajalla kentällä avartaa eri toimijoiden näkemyksiä siitä, miten lapset ja nuoret oikeasti kokevat tulleensa nähdyksi, kuulluiksi ja osallisiksi itseään koskevissa asioissa. Nuorten hyvät ja huonot kokemukset ja näkemykset antavat ammattilaisille esimerkkejä elävästä elämästä, joista voi ammentaa tietoa loputtomasti. Kokemuksellisen tiedon hyödyntäminen kaikessa työssä tulisi olla ensisijaisen tärkeää ja arvostettua ja kaikkien saatavilla. Lastensuojelun nuorten tuottama kokemuksellinen tieto on suoraa ja selkeää palautetta siitä, miten ammattilaisten tulee työssään huomioida lastensuojelun lasten ja nuorten asema.

Keskityn pro gradu- tutkimuksessani tutkimaan lastensuojelun asiakkuudessa olleiden nuorten kokemuksia heidän tuottamiensa henkilökohtaisten kertomusten kautta. Tutkimuksessa tarkastellaan nuorten tuottamien kirjoitusten kautta sitä, millaisia kertomuksia nuorilla on kokemuksistaan osallisuudesta ja osattomuudesta lastensuojeluasiakkuudessa. Tavoitteena on nostaa esiin myös nuorten kertomusten kautta välittämää kritiikkiä viranomaisten toiminnasta liittyen lasten ja nuorten osallisuuteen.

¹ Nuoret käyttävät kirjoituksissaan itse valitsemiaan nimimerkkejä.

Kritiikin lisäksi aineistosta nostetaan esiin nuorten antamia kehittämisajatuksia- ja ehdotuksia niin ikään osallisuuden näkökulmasta.

Osallisuuden merkitys lastensuojelutyössä on merkittävä, koska lastensuojelu omaa valtaa suhteessa lapseen ja vanhempiin. Osallisuuden kokemus on perinteisesti liitetty henkilön konkreettiseen läsnäoloon tilanteissa, kun häntä koskevia asioita käsitellään. Osallisuuden kokemisella on merkitystä myös siinä, miten paljon sosiaalityöntekijällä on aikaa panostaa asiakkaan tilanteeseen ja asiakassuhteen luomiseen, lapsen mahdollisuuteen ilmaista itseään, osallistua päätöksentekoon ja saada itseään koskevaa tietoa. Osallisuus ymmärretään yleisesti ihmisen mahdollisuutena osallistua ja vaikuttaa. (Arnstein 1969.) Osallisuuden määrittelyssä keskeistä on yhteisön jäsenen kuulluksi tuleminen, mahdollisuus vaikuttaa, mahdollisuus kokea itsensä osalliseksi ja olla myös tietoinen omasta osallisuudestaan (Turja 2010).

Aloittaessani työni Kokkolassa lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, tutustuin työni ohessa Kokkolan sosiaali- ja terveystyöntekijäyhtymä Soiten Nuorten Foorumin toimintaan. Nuorten Foorumi on Kokkolassa perustettu lastensuojelun työntekijöiden luotsaama kokemusasiantuntijaryhmä, jossa sijoituksessa olleet, yli 20- vuotiaat nuoret, ovat mukana kehittämässä lastensuojelutyötä sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Toiminnan johtavana ajatuksena on se, että kokemusasiantuntija hyödyntää kehittäjäryhmässä omia ja toisten nuorten elämäkokemuksia. Ryhmän työ on kehittämistyötä, jossa jokainen jakaa itsestään vain sen verran, minkä kokee itselleen hyväksi. Kuunnellessani nuorten kokemuksia ja kertomuksia sijaishuollosta ja lastensuojelusta, liikutuinkin suuresti siitä henkilökohtaisen tiedon määrästä, yksityiskohtaisuudesta ja ymmärryksestä, jota nuorilla on jaettavana. Lastensuojelun kokeneilla nuorilla on usein vahva kiinnostus tuoda julki kokemuksiaan ja sitä kautta olla mukana kehittämässä lastensuojelua. Tutkimukseni aineistosta sen laajuudesta ja aihepiiriltään monipuolisista teksteistä näkee, miten paljon kokemustietoa nuorilta löytyy. Aineistosta nousi myös esiin nuorten kiinnostus kehittämis- ja vaikuttamistyötä kohtaan, jossa heillä on mahdollisuus hyödyntää kokemuksiaan.

Tutkimuksen aineisto on osa vuonna 2019 julkaistun kirjan ”Minä jaksan tämän päivän – Tarinoita lastensuojelusta” aineistosta. Kirjan ovat toimittaneet Elina Hirvonen ja Juuli Hurskainen. Aineiston omistajia ovat sen tuottaneet 17-27- vuotiaat nuoret, jotka ovat

kokeneet lastensuojelun asiakkuuden. Kirjan aineisto on tuotettu Lastensuojelun keskusliiton järjestämässä kahden päivän kirjoituspajassa. Kirjan tarkoitus on ollut tuoda näkyville lastensuojelun asiakkuuden kokeneiden nuorten kertomuksia, viestejä, palautteita ja sitä aitoa ääntä, jota nuorilla on jaettavanaan kokemustensa pohjalta. Tässä tutkimuksessa on käytössä osa kirjoituspajan aineistosta. Tutkimuksen aineistoksi otettiin mukaan ne kirjoitukset, joihin nuori itse antoi luvan.

Tutkimuksen ja analyysin johtavana käsitteenä on osallisuus, jota tutkimuksessa tarkastellaan aineiston lähtökohdista. Osallisuus käsitetään mahdollisuutena vaikuttaa, tulla kuulluksi ja osalliseksi itseään koskevassa päätöksenteossa ja osana yhteisöään (Turja 2010). Tutkimus pohjautuu nuorten tuottamiin kokemuksiin omasta elämästään. Tästä syystä kokemus on tutkimuksen toinen keskeinen käsite. Kokemus on tuntemista, elämyksiä ja tapahtumia. Kokemus on subjektiivinen ja henkilökohtainen ilmiö, joka kertoo, mitä on koettu. (Kukkola 2018, 41.) Tutkimuksessa tulkitaan nuorten kokemuksia osallisuuden käsitteen avulla. Tutkimus paikantuu nuorisotutkimukseen, joka on myös yksi tutkimuksen keskeisistä käsitteistä. Nuorisotutkimus on monitieteinen ala, joka tutkii nuoruutta ja nuorisoa niihin liittyvien teemojen, taustojen, ilmiöiden ja toimintaympäristöjen näkökulmasta. Nuorisotutkimus keskittyy käsittelemään mm. sukupolvien välisiä suhteita yhteiskunnan eri tasojen näkökulmista sekä aikuiseksi kasvamisen kysymyksiä. (Nuorisotutkimusseura ry 2020.)

Teorialuvussa tarkastellaan lähemmin kokemusta kokemusasiantuntijuuden kautta, jolla on aineistossa tärkeä rooli nuorten tuottamien kehittämisajatusten osalta. Nuorten tuottama tutkimusaineisto on myös yksi osa kokemusasiantuntijuutta. Kokemusasiantuntijuus on keskeinen tapa hyödyntää asiakkaiden tuottamaa kokemustietoa kehittämistyössä. Osallisuutta käsitellään lähemmin omana teorialukunaan, jolla avataan osallisuuden eri teemoja valmistellen lukijaa tutkimuksen analyysilukuun. Osallisuus näyttäytyy muutostyön osalta merkittävänä teemana myös kokemusasiantuntijuudessa.

Tutkimuksessa nostetaan esiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin nuorten osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia. Nuoria ei ole erikseen ohjattu tai ohjeistettu kirjoittamaan osallisuuden tai osattomuuden kokemuksistaan. Tutkimuksen tehtävä on nostaa aineistosta esiin osallisuuteen eri tavoin liittyviä teemoja, jotka aineistosta luontevasti

nousevat. Tutkimuksessa etsitään aineistolähtöisesti analysoimalla vastauksia siihen, miten nuoret kertovat ja kuvaavat osallisuuden tai osattomuuden kokemuksia lastensuojeluasiakkuudessa. Tutkimuksessa kysytään myös millaista kritiikkiä nuoret tuottavat viranomaisille liittyen osallisuuteen.

Tutkimuksesta nostetaan esiin myös nuorten osallisuuteen liittyviä kehittämisehdotuksia. Tarkemmat tutkimuskysymykset esittelen vielä jäljempänä. Tutkimuksen ei ole tarkoitus tuottaa yleistettävissä olevaa faktaa eikä tehdä päätelmiä yleistettävyyden näkökulmasta. Tutkimuksen avulla voidaan saada osviittaa vastaavanlaisista tapauksista ja kertomuksista. Tutkimukseni liittyy sosiaalityön tutkimukseen. Tutkimuksen kohderyhmänä ja kertomusten kirjoittajina ovat anonyymit, lastensuojelun asiakkuudessa olleet nuoret.

Keväällä 2019 valittu hallitus on ottanut yhdeksi tavoitteekseen lastensuojelulain kehittämisen. Lain kehittämisen yhtenä tulokulmana voi katsoa olevan lastensuojelun lasten ja nuorten osallisuuden kasvattaminen osana lastensuojelun asiakkuutta ja eri prosesseja. Lainsäädännön muutoksilla on tarkoitus parantaa sijoitettujen lasten asemaa nostamalla jälkihuolto-oikeuden ikärajaa nykyisestä 21-vuodesta 25-vuoteen vuoden 2020 alusta alkaen. Muutoksella halutaan parantaa jälkihuoltonuorten oikeutta hyvään kohteluun, valvontaan ja huolenpitoon. Lakimuutoksilla on tarkoitus myös tarkentaa rajoitustoimenpiteiden käytön yleisiä edellytyksiä. Uusi laki säätelee rajoitustoimenpiteiden käyttöä entistä yksityiskohtaisemmin ja tarkemmin korostamalla lapsen etua sekä lapsen ja vanhempien osallisuutta vahvistaen. Näillä ja muilla lastensuojelulain muutoksilla on tarkoitus parantaa lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten asemaa, kohtelua ja oikeusturvaa, johon myös osallisuus kiinteästi liittyy. (Valtioneuvosto 2019.)

Koska tutkimuksen aineiston tuottajina ovat lastensuojelun asiakkuuden kokeneet nuoret, on tärkeää ymmärtää lastensuojelun asiakkuuksia myös tilastojen valossa niin sijaishuollon kuin avohuollonkin asiakkuuksien osalta. Tilastot antavat tietoa valtakunnallisesti lastensuojelun asiakkuuksien määrästä ja sijoituksista eri vuosina. Vuonna 2015 huostassa oli yhteensä 10 501 lasta. Vuonna 2018 luku oli 10 861. Kaiken kaikkiaan vuonna 2015 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 17 664 ja vuonna 2018 luku oli 18 544. Vuonna 2018 lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa oli 54 883 lasta, joka on noin tuhat vähemmän kuin edellisenä vuonna (1,8%). (Lastensuojelu THL 2015, 2017, 2018) Luvuista voi kokonaisuudessaan havaita selkeän noususuhdanteen.

Tutkimuksessa keskitytään erityisesti nostamaan esiin lastensuojelun asiakkuuden kokeneiden nuorten henkilökohtaisia kokemuksia osallisuudesta ja osattomuudesta. Tutkimuksen tavoite on tuoda nuorten ääni ja tärkeät kokemukset kuuluville. Tutkimuksen tarkoitus on lisätä ymmärrystä ja huomiota lastensuojelun asiakkuuden kokemuksista sekä tuottaa yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa myös osallisuuden kokemuksista. Tutkimus on tarkoitettu tuomaan tietoa kaikille lastensuojelun parissa työskenteleville ammattihenkilöille, päättävissä elimissä työskenteleville henkilöille, sijaishuollon lapsille, nuorille, heidän vanhemmilleen sekä suurelle yleisölle. Tutkimukseni keskittyy lastensuojelun asiakkuudessa olleiden nuorten kirjoitusten ja kertomusten analysoimiseen ja sieltä nousevan tiedon ja ymmärryksen jakamiseen.

Tutkimus lähtee liikkeelle johdantokappaleen jälkeen aikaisemman tutkimuksen esittelystä, jossa keskitytään lasten ja nuorten osallisuudesta tehtyyn tutkimukseen. Tämän jälkeen esittelen tutkimustehtävän ja -kysymykset, jonka jälkeen siirryn tutkimuksen teoriaosuuteen. Teoriaosuus keskittyy kokemusasiantuntijuuteen ja osallisuuteen laajemmin sen teoreettisista lähtökohdista. Tämän jälkeen luon katsauksen kokemuksen tutkimiseen sekä esittelen tarkemmin tutkimuksen toteutusta ja tutkimukseen liittyvää eettistä pohdintaa. Lopuksi esittelen tutkimustulokset ja päätän tutkimukseni yhteenvetokappaleeseen.

2 AIKAISEMPAA TUTKIMUSTA

Tässä kappaleessa esittelen lasten ja nuorten osallisuuteen liittyvää aikaisempaa tutkimusta. Tutkimuksen aineistossa nuoret kertovat kokemuksiaan osallisuudesta tai osattomuudesta, jota he ovat lastensuojelun asiakkuudessa kokeneet. Nuorten kertomukset ovat pääosin lapsuudessa syntyneitä kokemuksia, joita nuoret jälkikäteen muistelevat. Tämän takia on mielestäni perusteltua käsitellä osallisuuden teemoja sekä lapsi- että nuorisotutkimuksen näkökulmista.

Lasten yhteiskunnallinen asema alkoi herättää kiinnostusta jo 1960-luvulla, jolloin lapsipolitiikan juuret alkoivat kehittyä. Tuolloin keskusteluun nousivat lasten asema ja oikeudet. Keskustelu aiheesta hiljeni 1980-1990-luvuilla, jonka jälkeen vuosituhannen vaihteessa lasten asema yhteiskunnan aktiivisina toimijoina alettiin uudelleen korostamaan. (Satka, Moilanen & Kiili, 2002, 256.)

Tuija Erosen (2007) ”Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen” tuo esiin tutkimustoiminnan painopisteitä. Erosen mukaan 2000-luvulla on julkaistu runsaasti väitöskirja- ja lisensiaatintöitä, jotka käsittelevät lastensuojelua ja lasten elämän olosuhteita. Toinen tutkimuksellinen painopiste on ollut nuorisotutkimuksessa sekä Stakesin säännöllisesti tuottamassa julkaisu- ja tutkimustoiminnassa liittyen nuorten päihteidenkäyttöön. Tiedontuotannon kolmas painopiste on hankkeiden tuottamissa tutkimus- ja kehittämistoiminnoissa, joita on 2000-luvulla ollut runsaasti. (Erosen, 2007, 5-6.)

Kansallinen ja kansainvälinen tutkimuskenttä on nostanut esiin nuorten henkilökohtaisia kokemuksia osallisuudestaan mutta tuonut esiin myös osallisuuden haasteita. On todettu, ettei osallisuuteen tähtäävä toiminta osallista nuoria tasapuolisesti eikä sen vaikuttavuus aina ole paras mahdollinen. (esim. Kiili 2006; Thomas 2007.) Osallisuuden voidaan todeta myös kumuloituvan. Jossain asiassa aktiivisesti osallistuvat nuoret löytävät helpommin myös muita osallistumisen kanavia (esim. Myllyniemi 2008). Tässä kappaleessa tarkastelen lähemmin osallisuuden teemoihin liittyviä tutkimuksia pääasiassa nuorisotutkimuksen näkökulmasta. Kappaleen lopussa luon katsauksen muutamaankansainväliseen tutkimukseen, jossa keskitytään tarkastelemaan osallisuutta nuorten kuulemisen,

sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden ja luottamuksen solmimisen näkökulmista, jotka esiintyvät olennaisessa roolissa myös tämän tutkimuksen aineistossa.

Henna Pajulammen (2014) väitöstutkimus nostaa esiin niin ikään osallisuutta lapsen näkökulmasta. Pajulampi korostaa lapsen oikeutta osallistumiseen suomalaisen lapsioikeuden keskeisenä periaatteena ja lapsen edun määritelmän osatekijänä. Tutkimuksessa aihetta tarkastellaan oikeustieteellisestä näkökulmasta. Väitöskirjassa vastataan kysymyksiin ”mitä tarkoittaa lapsen oikeus osallistua” ja ”onko lapsen etu määritelty laissa.” Väitöskirja nostaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet tarkastelun kohteeksi. Tutkimus käsittelee YK:n yleissopimuksen periaatteita, joista yksi on lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. (Emt. 2014.)

Pajulammi (2014) korostaa juridiikan roolia lasten osallisuus oikeuksien ja muiden lapselle kuuluvien oikeuksien turvaajana. Lapsen osallisuus tulee turvata lainsäädännön, oikeudellisten periaatteiden ja käytäntöjen turvin. Juridiikan roolin ohella tutkimuksessa korostetaan lapsen oikeuksien toteutumisessa monien eri ammattialojen tiivistä yhteistyötä. Tutkimuksen mukaan riittävää ei ole lapsien suojelu, vaan kuten lasten osallisuuden juridinen velvoite kuuluu, lapsen tulee saada esittää omat näkemyksensä. Lapsen näkemyksille on myös annettava painoarvoa ja ne on otettava vakavasti. Lapsen oikeus saada äänensä kuuluviin liittyy kiinteästi lapsen edun näkökulmaan ja arviointiin. Tutkimuksessa esitetään, että suomalaisen lapsioikeuden tulisi uudistua lasten oikeuksien laajemman ja systemaattisemman toteutumisen osalta. Tämä edellyttää aikuisten aktiivista asenteiden ja toimitapojen muutosta. (Emt. 2014.)

Tämän tutkimuksen aineistosta nouseva nuorten kritiikki liittyy hyvin monen nuoren kertomuksessa kokemuksiin siitä, ettei omat juridiset oikeudet ole toteutuneet, eikä lapsi tai nuori ole saanut esitettyä omaa näkemystään itseään koskevassa asiassa. Pajulammen tutkimus on olennainen suhteessa tähän tutkimukseen siinä suhteessa, että nuoret pelaavat aineistossa kokemuksiaan, jotka on ovat syntyneet lapsuudessa. Aineistosta löytyy useamman nuoren kertomus, jossa osattomuuden kokemus liittyy myös oman mielipiteen tai toiveen sivuutetuksi tulemiseen. Toisaalta aineistosta nousee myös nuorten kokemuksia siitä, miten osallisuus koetaan toteutuneeksi juridisesta näkökulmasta ja nuori on kokenut tullessa kuulluksi viranomaisen toimesta. Tämän

tutkimuksen aineistossa korostuu nuorten kertomana kritiikin ja kehittämisehdotusten kautta se, miten tärkeää olisi laatia, kehittää ja noudattaa erilaisia lasten ja nuorten kuulemiseen liittyviä käytäntöjä, jotka voimakkaasti tukisivat ammattilaisten työtä lapsilähtöiseen suuntaan.

Johanna Kiilin (2006) väitöskirjan ”Lasten osallistumisen voimavarat – Tutkimus ipanoiden osallisuudesta” tavoitteena on lasten osallistumisen kehittäminen siten, että lasten ääni tulee kuuluviin osallistumista kehitettäessä. Tutkimuksen tavoitteena on lasten osallistumisen ehtojen sekä niiden voimavarojen tarkastelu, joita lasten osallistumiseen tarvitaan käyttämällä lasten omia näkemyksiä ja kokemuksia. Tutkimus tavoittelee myös lasten toimijuuden kuvan laajentamista. Tutkimuksessa lasten toimijuutta tarkastellaan peruskoulussa toteutetun lapsiparlamentin analysoinnilla. Tarkastelussa huomio kiinnittyy lasten osallistumisen mahdollisuuksiin ja rajoituksiin lasten keskinäisessä toiminnassa ja sukupolvien välisissä suhteissa esitetyissä konteksteissa. Tutkimuksen näkökulmana ovat lasten omat kokemukset sekä lasten keskinäiset ja lasten ja aikuisten keskinäiset suhteet niissä toimimisen kannalta. (Emt. 2006.)

Kiilin (2006) tutkimus paikantuu yhteiskuntatieteelliseen lapsitutkimukseen ja sosiaalityön tutkimukseen ja rajautuu lasten ja nuorten osallistumista ja toimijuutta koskevaan tutkimukseen. Kun osallisuudesta on tehty lapsille aidosti mahdollista ja kulttuurisesti tunnustettua, myös arvostus ja asenteet lapsia ja heidän toimiaan kohtaan lisääntyvät. Tähän liittyvät olennaisesti myös asenteet lapsia ja lapsuutta kohtaan, iän ja auktoriteetin merkitys sekä vallankäytön sosiaalinen jakautuminen lasten ja aikuisten kesken. Tutkimuksen mukaan aikuisten tapa hahmottaa lapset kehittyvinä tulevaisuuden aikuisina, kansalaisina, rajoittaa aikuisten kykyä tunnistaa ja kunnioittaa lasten tuottamaa tietoa sekä vaikeuttaa yhteistyötä ja tukea lapsille. Tutkimus osoittaa myös, että lasten kansalaisuuden toteutuminen liitetään läheisesti siihen, millainen mahdollisuus lapsilla on osallistua oman asuinalueensa koulun toimintaan. On tärkeä ymmärtää, että tämän tyyppiset toiminnot ovat vaikuttavia vasta sitten, kun ne on suunniteltu ja kehitetty yhdessä lasten kanssa. Vaarana voi olla, että aikuiset valmistelevat toiminnan, jonka valmis konsepti siirretään lapsille. Emt. 2006.)

Kiili (2006) esittää ajatuksen, jonka mukaan lapset tarvitsevat yhteiselle toiminnalleen aikuisten mahdollistamia resursseja ja foorumeita, kyetäkseen osallistumaan sosiaalisiin toimintoihin. Lapset tarvitsevat osallisuutensa tueksi myös aikuisten aitoa tunnustusta, aikaa ja taloudellisia resursseja. Ennen kaikkea lapset tarvitsevat yhteistyökumppaneita muista lapsista sekä yli sukupolvirajojen. Tutkimus korostaa, että lasten osallistumisessa avain asemaan nousee lasten oikeus ja mahdollisuus itse rakentaa omaa kansalaisuuttaan. Lapset tarvitsevat osallisuutensa tueksi mahdollisuuden oikeanlaisiin olemassa oleviin sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin ja resursseihin, jotka ovat välttämättömiä osallistumisen kannalta. Tärkeää on pysähtyä tarkastelemaan, miten normit ja rakenteet mahdollistavat ja tukevat kyseistä toimintaa. Tutkimuksen mukaan erityisen tärkeään rooliin nousee lasten mielipiteiden kysyminen ja huomiointi siitä, miten lapset kokevat nykyisten normien ja rakenteiden mahdollistavan tai estävän heidän osallisuuttaan. (Emt. 2006.) Tutkimus rajautuu nuorten osallisuutta koskevaan tutkimukseen ja näin linkittyy vahvasti myös tähän tutkimukseen.

Tämän tutkimuksen aineistosta nousee paljon osattomuuden kokemuksia, jotka nousevat esiin hyvin usein kritiikin muodossa. Aineiston tuottama kritiikki osattomuuden kokemuksista nostaa vahvasti esiin tarpeet lasten ja nuorten aidon osallisuuden mahdollistamiselle, jota myös Kiili (2006) tutkimuksessaan korostaa. Osallisuuden mahdollistaminen parantaa lapsiin kohdistuvaa arvostusta ja asenteita, joilla on suuri merkitys myös tämän tutkimuksen aineistossa. Nuoret haluavat tulla kuulluiksi ja arvostetuiksi omissa asioissaan. Näiden asioiden puuttuminen näkyy tämän tutkimuksen aineistossa kritiikkinä lastensuojelun työntekijöitä ja päättäjiä kohtaan. Aineistosta nousee myös nuorten halu ja tarve olla mukana kehittämistyössä ja vaikuttamassa palveluiden laatuun omien kokemuksiansa pohjalta. Nuorilla on paljon sanottavaa ja he toivovat, että aikuiset kykenisivät ottamaan vastaan nuorilta tulevaa tietoa. Myös Kiili tunnistaa tutkimuksessaan vallankäytön jakautumisen lasten ja aikuisten kesken. Tämän tutkimuksen aineiston nuorten kirjoituksessa esiintyy usein jokin vallan käyttöön liittyvä teema, jonka nuori on kokenut työntekijän taholta epäoikeudenmukaiseksi. Epäoikeudenmukainen kokemus vallankäytöstä kaventaa lapsen ja nuoren kokemusta omasta osallisuudesta ja nostaa tarpeen kritiikille.

Vuonna 2017 Pelastakaa lapset ry käynnisti retkihankkeen, jossa pyrittiin tukemaan lasten ja nuorten yksilöllistä kasvua ja kehitystä. Hanke toteutettiin kahdessa Pelastakaa Lasten

lastenkotiyksikössä. Jenni Moisio (2018) on käyttänyt hankkeen toimintaa aineistona tutkimuksessaan ”Kohtaamisia retkillä. Osallisuus ja yhteisöllisyys lastenkotien retkitoiminnassa”. Tutkimus on nuorisotutkimusverkoston julkaisu. Hankkeen tavoitteena oli tukea aikuisten ja nuorten välistä ymmärrystä ja vuorovaikutusta. Tavoitteena oli myös tukea nuorten ja aikuisten kohtaamisen luonnetta sekä lisätä lastensuojelun sijaishuollon lasten ja nuorten yhteisyyden ja osallisuuden mahdollisuuksia ja kokemuksia. Tutkimuksessa käytetään aineistona lastenkotien toteuttamaa retkitoimintaa. Tutkimuksen yksi osa-alue keskittyy tekemään näkyväksi sellaisia institutionaalisessa suhteessa tapahtuvia kohtaamisen ja vuorovaikutuksen tapoja, jotka tukevat ja rakentavat yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. Tutkimuksessa korostuvat toimet ja teoriat, jotka nostavat esiin lasten ja nuorten oikeutta osallistua ja esittää näkemyksensä. Osallisuus nousee esiin käytännön kautta ja vuorovaikutuksen avulla rakentuvana prosessina. Tutkimuksessa tunnistetaan lastensuojelun lasten ja nuorten todelliset vaikutusmahdollisuudet itseään koskeviin asioihin, jossa osallisuus saatetaan nähdä vain velvollisuutena selvittää lapsen tai nuoren mielipide. Tutkimuksessa analysoidaan retkillä syntyneitä vuorovaikutustilanteita, ja niissä syntyviä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tukevia ja estäviä kohtaamisia. (Emt. 2018.)

Metodina tutkimuksessa käytetään etnografista otetta. Tutkimukseen on haastateltu kolme aikuista ja seitsemän nuorta. Vuorovaikutustilanteiden analyysin avulla on tarkoitus nostaa näkyville yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemusten rakentuminen lastensuojelun arkisissa kohtaamisissa. Tutkimuksella halutaan nostaa esiin moniulotteisen osallisuuden rakentumisen ymmärtämisessä toimijoiden valtaan ja vaikutusmahdollisuuksiin sekä päätöksentekoprosesseihin liittyvää näkökulmaa. Esiin nostetaan myös lastensuojelussa toteutuneiden retkien tuomia mahdollisuuksia ja esteitä yhteisöllisyyden ja osallisuuden tukemisen näkökulmasta. Vahvana oletuksena on se, että kokemus arkisesta ja käytännönläheisestä osallisuudesta on lastensuojelulaitosten lapsille ja nuorille mielekkään ja merkityksellisen olemisen edellytys. Tässä tutkimuksessa aiheena on lastensuojelun kokeneiden nuorten kokemukset osallisuudesta, joten tarkastelen tutkimustuloksia osallisuuden näkökulmasta. Kohtaamisia retkillä- tutkimuksessa yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemusten syntymistä tulkitaan vuorovaikutusanalyysin avulla kohtaamisten kautta. *Yhteensointuva vuorovaikutus* näyttäytyy tutkimuksen mukaan vastavuoroisena, dialogisena ja avoimena, ja pyrkii yhteisymmärrykseen ja luottamukseen.

Neuvottelutilanteet voidaan saada hoidettua yhteensointuvasti toisen kunnioittamisen ja dialogisuuden kautta. Myös valtasuhteiden kautta tarkasteltaessa retkillä nuorten ja aikuisten roolit saattavat muuttua tasavertaisempaan suuntaan. Tämän tutkimuksen aineistossa vuorovaikutus on hyvin keskeisessä roolissa siinä, miten nuoret kokevat osallisuutensa toteutuneen. Nuoret toivovat kunnioitusta, kohtaamista ja aikuisia, joilla on heille aidosti aikaa. Tässä tutkimuksessa osallisuuden kokemus jää usein heikolle tasolle, mikäli lapsi tai nuori on kokenut kohtaavansa työntekijän osalta vallankäyttöä. Tämän tutkimuksen aineisto nostaa näkyville nuorten kokemuksia epäoikeudenmaisesta vallankäytöstä etenkin silloin, kun nuori kokee, ettei ole tullut kuulluksi.

Moision (2018) mukaan *Vuorovaikutuksen monitulkintaisuuden näkökulmasta* toisen ihmisen ymmärrykseen tarvitaan dialogisuutta. Vuorovaikutus on tutkimuksen mukaan vahvasti kokemuksellista. Tämän tutkimuksen aineistosta nousee nuorten kokemuksia, joissa osallisuus määrittyy paljon nuoren ja työntekijän vuorovaikutuksen määrän ja laadun ympärille, joiden perusteella nuori joko kokee tulleen kohdatuksi ja osalliseksi tai sitten kokemus jää heikolle tasolle. Tämän tutkimuksen mukaan nuorelle on hyvin tärkeää kokea työntekijän kanssa vuorovaikutusta ja kohtaamista, jossa kokee tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi.

Moision (2018) tutkimuksessa *mutkaton vuorovaikutus* esiintyy luontevissa tilanteissa. Vuorovaikutus tarvitsee aikaa, rauhaa ja tilaa, jotka mahdollistavat toimivan vuorovaikutuksen. Vuorovaikutusta ja osallisuutta tukee näin ollen kiireettömyys, joissa myös nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa. Tässä tutkimuksessa nuoret tuovat aineistossa esiin sekä toiveita että kritiikkiä lastensuojelun työntekijöiden ajasta, joka heillä on käytettävissään nuorten tapaamisiin ja kohtaamisiin. Nuoret näkevät isona kehittämiskohteenä sosiaalityöntekijän työmäärän, joka nuorten mukaan ei tue heidän henkilökohtaisia tapaamisiaan. Aineistossa nuoret tuovat esiin tarvitsevansa ympärilleen turvallisia aikuisia, joilla on heille aikaa. Nuoret tuovat kehittämissuhteissa esiin myös sitä, miten työntekijät voisivat panostaa vuorovaikutustilanteiden luontevuuteen, etenkin pienten lasten osallisuutta tukevasti.

Niin ikään nuoristutkimusseuran julkaisuihin kuuluu Marja Peltolan ja Jenni Moision (2017) tutkimus ”Ääniä ja äänettömyyksiä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon.” Tutkimuksessa on tarkoitus luoda katsaus kotimaisiin selvityksiin ja tutkimuksiin liittyen lasten ja nuorten kokemuksia ja näkemyksiä palveluista, ja koota suositukset ja tulokset yhteen. Tutkimuksen tarkoitus on kuulla lapsia ja nuoria heitä itseään koskevissa asioissa. Tavoitteena on tutkimuksen keinoin selvittää, lasten ja nuorten kokemuksia palveluista, palvelusisällöistä sekä sitä, miten lapset ja nuoret kokevat voivansa vaikuttaa palveluihin ja niiden sisältöihin, saavutettavuuteen ja muotoon. Tavoitteena on selvittää myös, miten lapset ja nuoret ovat osallisina palveluiden kehittämistyössä ja toteuttamisessa. Kolmantena tavoitteena tutkimuksessa on arvioida, miten paljon ja missä palveluissa lapsilla ja nuorilla toteutuu heidän oikeutensa tulla kuulluksi. (Emt. 2017.)

Peltolan & Moision (2017) tutkimuksen tulokset esitetään sektorikohtaisesti koulutus-, vapaa-ajan sektori (harrastuspalvelu, nuorisotyö, kirjastopalvelut), suojele ja kontrollisektori (lastensuojelu), työ, terveys ja hyvinvointisektori, lasten ja nuorten sektori ja vammaisuus, erityisen tuen tarve ja erityisopetuksen sektori. Tutkimustuloksia esitellessäni kiinnitän erityistä huomiota osallisuuden toteutumiseen liittyviin teemoihin, jotka ovat tämän tutkimuksen kannalta olennaisia. Koulutussektoria koskevassa tutkimuksessa olennaisena teemana nousee se, että koulunkäynnin ohella koulussa oppilaiden ja opettajien kesken sekä vertaisryhmissä kouluhyvinvointiin ja osallisuuteen vaikuttavat fyysiset tilat ja sosiaaliset suhteet. Vapaa-ajan palveluita koskevassa tutkimuksessa keskeisenä huomiona on palveluissa esiintyvät haasteet liittyen nuorten aidon osallisuuden toteutumisen edistämiseen, monikulttuurisuuden huomioimiseen ja nuorten näkökulman tunnistamiseen. (Emt. 2017.)

Peltolan & Moision (2017) suojele ja kontrollia koskevassa tutkimuksessa keskeisiksi asioiksi nousee lastensuojelun kehittämistarve liittyen lasten ja nuorten kuulemiseen. Tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen vaatii erityistä huomiota. Lapsille ja nuorille tulisi myös tarjota vaihtoehtoisia tapoja kommunikoida. Lasten ja nuorten asiakkuuksien käännekohdat (sijoitus, itsenäistyminen) vaativat erityishuomion ja -tuen. Työ-, terveys- ja hyvinvointisektoria koskevassa osiossa tutkimustulosten mukaan nuoret kuuluvat työelämäpalveluissa marginaaliin ja kokevat puutteita

kuulemiskäytännöissä. Nuoret toivovat kasvokkain tapahtuvaa, pitkäkestoista, luottamukseen perustuvia suhteita palveluntarjoajiin. Yhdyskuntasuunnittelussa ei tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten ääntä kuunnella usein. Tutkimuksessa todetaan, että esimerkiksi Lasten Parlamentit ja nuorisovaltuuston kaltaiset foorumit saattavat tarjota osallisuuden kokemuksia. Lasten ja nuorten ääni kuuluu harvoin ympäristöjen suunnittelussa. Vammaisuuden ja erityisopetusta koskevassa tutkimuksessa nousee esiin vammaisten lasten ja nuorten toive tulla kohdelluksi ja kohdatuksi tavallisina ihmisiä, joilla on tavalliset tarpeet. Katsauksen perusteella voidaan todeta, että yhdenvertaisuus palvelukentällä ei toteudu kattavasti. Sukupuoli, etnisyys, seksuaalisuus ja vammaisuus/vammattomuus ja niiden tuottamat sosiaaliset erot sekä ympäristö ja olosuhteet vaikuttavat palveluiden saatavuuteen sekä lasten ja nuorten kokemuksiin niistä. (Emt. 2017.)

Peltolan ja Moision (2017) tutkimuksesta löytyy paljon yhteneväisiä teemoja tämän tutkimuksen kanssa. Seuraavaksi nostan esiin niistä muutamia merkityksellisiä. Molemmista tutkimuksista korostuvat sosiaalisten suhteiden merkitys osana osallisuutta. Tässä tutkimuksessa tämä ilmenee kuulumisen ja yhteisöllisyyden kokemuksen merkityksinä. Myös nuorten toive ja tarve aitoon osallisuuteen, kohtaamiseen, ihmisten pysyvyyteen ja luottamukseen ovat teemoja, jotka ovat molemmista tutkimuksista merkityksellisessä roolissa. Erityisesti nuoret toivovat tukea ja apua elämän käännekohtiin. Tämän tutkimuksen aineistossa eräs nuori toivoikin, että jälkihuoltoon kuuluisi myös keskusteluapu ja nuoren kuunteleminen. Ei vain taloudellisen tuen mahdollistaminen ja apu virastoasioinnissa. Tämän tutkimuksen aineistossa nousee esiin nuorten kokema tarve lastensuojelun kehittämisestä ja siihen liittyvistä konkreettisista toimenpide-ehdotuksista. Peltolan ja Moision tutkimuksessa tunnistetaan myös lastensuojelun kehittämistarve, jossa lasten ja nuorten osallisuutta ja sen muotoja kehitettäisiin. Tämän tutkimuksen aineistossa nousee esiin useassa kohdassa nuorten toive ammattilaisten lapsiystävälliseen kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen. Näitä tapoja kehittämällä tuettaisiin lasten ja nuorten osallisuutta.

Australialaistutkimuksessa ”Young people's satisfaction with residential care: Identifying strengths and weaknesses in service delivery” Jenni Southwell ja Elizabeth Fraser (2010) selvittivät laitoshoidossa elävien lasten ja nuorten kokemuksia, näkemyksiä ja tyytyväisyyttä eri näkökulmista. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 6-18- vuotiaat lapset ja nuoret ja siihen

osallistui 169 lasta ja nuorta. Tutkimuksessa keskityttiin tutkimaan lasten ja nuorten kokemaa turvallisuutta, normaaliutta, heidän saamaansa tukea ja elinolojen mukavuutta. Osallisuuden toteutumisen näkökulmasta tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita siitä, miten lapset ja nuoret kokivat saavansa osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Myös hyvinvoinnin kokemuksen parantumisesta laitoshoidossa oltiin tutkimuksessa kiinnostuneita. Nuorten kuuleminen ja mahdollisuus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon nousevat myös oman tutkimuksen aineistossa esiin hyvin keskeisinä teemoina, joista nuoret esittävät sekä kritiikkiä että hyviä kokemuksia. Tutkimustulokset osoittivat toiminnassa sekä vahvuuksia että heikkouksia. Suuri enemmistö lapsista ja nuorista koki, että henkilökunnan tarjoama hoiva ja tuki loi heille turvan, hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden tunteita. Vähemmän tyytyväisiä lapset ja nuoret olivat sosiaalityöntekijän tarjoamaan tukeen ja hoivaan. (Emt. 2010.)

Osa lapsista ja nuorista koki, etteivät he saaneet olla tarpeeksi osallisena heitä itseään koskevassa päätöksenteossa. Nuorista 68 % koki, että sosiaalityöntekijä on kuunnellut heitä lähes aina tai aina. 63 % nuorista koki, että heillä oli mahdollisuus aina tai melkein aina vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapset ja nuoret olivat vähemmän tyytyväisiä sosiaalityöntekijän tarjoamaan normaaliuden tunteeseen sekä siihen, miten paljon heidän annettiin pitää yhteyttä perheisiinsä. 56 % nuorista koki, että sosiaalityöntekijä kävi läpi heitä koskevat päätökset ja vain 28 % tiesi, mitä heitä koskeva lastensuojelun asiakassuunnitelma tarkoittaa ja sisältää. Tutkimus osoitti, että lasten ja nuorten tyytyväisyyden kokemuksiin vaikutti suuresti se, miten monta sijoitusta heillä oli takanaan. (Emt. 2010.)

Brittiläinen Carolyn Gaskell (2010) on myös tutkinut nuorten kuulluksi tulemisen kokemuksia tutkimuksessaan ”If the social worker had called at least it would show they cared. Young care leaver’s perspectives on the importance of care”. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla 16-21- vuotiaita nuoria. Tutkimustuloksissa korostui nuorten kokemukset oman osallisuutensa puutteesta. Nuoret kertoivat kokeneensa, ettei heitä kuultu heitä itseään koskevassa päätöksenteossa liittyen sijoitukseen. Nuoret kokivat myös mielipiteensä tulleen sivuutetuksi. Tutkimuksessa nuorten kokemukset liittyivät lähinnä sijaishuoltoapaikan valintaan. Nuoret toivat esiin toiveen olla mukana itseään koskevassa päätöksenteossa, mutta kokivat lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemän päätöksiä heidän puolestaan. Tutkimus

korosti myös, miten suuri tarve nuorilla oli luoda aikuiseen turvallinen ja luottamuksellinen suhde. Tutkija painottaa tutkimuksessaan lasten ja nuorten osallistamisen merkitystä onnistuneen sijoituksen aikaan saamisessa.

Strolin-Goltzman & Kollar ym. (2010) selvittivät tutkimuksessaan ”Listening to the voices of children in foster care: Youths speak out about child welfare workforce turnover and selection” 25 sijahuollon kokeneen nuoren ajatuksia sosiaalityöntekijän vaihtuvuudesta. Suurin osa nuorista koki sosiaalityöntekijän vaihtuvuuden negatiivisena asiana, josta aiheutui mm. luottamuksen puutetta. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja luottamuksen merkitys nousevat myös tässä tutkimuksessa esiin merkittävinä teemoina nuorten kirjoittamissa kokemuksissa. Nuoret kertoivat sosiaalityöntekijän vaihtuvuuden vaikuttavan heikentävästi pysyvyyden tunteisiin sekä luottamuksellisten suhteiden solmimiseen. Vain kolme Strolin-Goltzman ym. tutkimukseen osallistuneesta nuoresta koki työntekijän vaihtumisen positiivisena asiana ja uutena mahdollisuutena.

Meegan Crawford ym. (2011) keskittyi myös tutkimuksessaan ”The role of carers and caseworkers in the school-to-work transition of young people in care” nuorten kokemuksiin sosiaalityöntekijöistään. Tutkimukseen haastateltujen 14-19-vuotiaiden nuorten tyytymättömyys kohdistui suurelta osin työntekijän vaihtuvuuteen, ja siihen, ettei uudella työntekijällä ollut tietoa heidän asioistaan. Nuorilla oli myös kokemuksia siitä, ettei sosiaalityöntekijä ollut heidän käytettävissään. Tutkimuksessa nostettiin olennaisena tuloksena esiin myös nuorten toive saada vahvempaa tukea aikuisuuden kynnyksellä. Sama teema nousi esiin myös tämän tutkimuksen aineistosta. Gaskell (2010) on saanut tutkimuksessaan samankaltaisia tuloksia. Tutkimukseen haastateltujen 16-21- vuotiaiden nuorten mukaan sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus vaikutti negatiivisesti nuorten kokemaan huolenpitoon. Nuoret kokivat työntekijän vaihtumisen vaikeuttavan luottamuksellisen suhteen solmimista.

Osallisuus oikeudet ovat juridisesti lapselle kuuluvia oikeuksia. Tutkimuksessa on korostettu, että lasten oikeuksien toteutuminen laajemmin ja syvemmin vaatisi suomalaisen lapsioikeuden uudistumista. (Pajulammi 2014.) Tutkimuksessa nuorten kokemukset kuulluksi tulemisesta nostavat esiin sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Lapset ja nuoret tarvitsevat heitä tukevan, arvostavan ja myönteisen ilmapiirin osallisuus oikeuksiensa toteutumiseen. Aikuisten kyky tunnustaa lapset ja nuoret kehittyvinä tulevaisuuden tekijöinä

vaikuttaa suuresti lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiseen ja osallisuutta tukevaan asenneilmapiiriin. Lapsia tulisi kuunnella siinä, mitkä tekijät estävät tai rakentavat heidän osallisuutensa toteutumista. Vallankäyttö jakautuu lasten ja aikuisten välillä epätasaisesti ja tämä heijastuu lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiseen. Epätasainen vallan jakautuminen kaventaa lasten ja nuorten kokemuksia omasta osallisuudestaan. Kiili 2006.) Peltola ja Moisio (2017) nostavat esiin sosiaalisten suhteiden merkitystä osallisuudessa. Luottamuksellisuus, kohtaaminen ja pysyvyys nousevat tutkimuksissa merkityksellisiksi teemoiksi. Lapsilla ja nuorilla on tarve luoda turvallinen ja luottamuksellinen suhde aikuiseen. (esim. Gaskell 2010.) Tutkimukset osoittavat, että lasten kuulemisessa ja osallistamisessa heitä itseään koskevaan päätöksentekoon, on parantamisen varaa. Tutkimuksessa esiintyi myös, että lasten ja nuorten kokema sijoitusten määrä vaikutti tyytyväisyyden kokemuksiin osallisuudesta. (esim. Southwell & Fraser 2010, Gaskell 2010.)

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET

Tässä kappaleessa esitän tarkat tutkimuskysymykseni, jotka toimivat tutkimukseni punaisena lankana ja luotsaavat aineiston analyysyä.

Tutkimuskysymykseni ovat

1. Miten nuoret kertovat ja kuvaavat osallisuuden kokemuksiaan tilanteissa, joissa heillä on lastensuojeluasiakkuus?
2. Millaista kritiikkiä nuoret tuottavat viranomaisille osallisuuden toteutumisen näkökulmasta?
3. Millaisia kehittämissuhteita nuoret tuottavat viranomaisille ja päättäjille koskien osallisuutta?

Osallisuus on teemana yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja tärkeä ajasta riippumatta. Lasten ja nuorten osallisuusosoikeuksien tutkimisen ja kehittämisen tarve on jatkuvaa ja tukee lasten ja nuorten osallisuusosoikeuksien toteutumista. Lastensuojelu omaa suurta valtaa suhteessa ihmisten elämään ja siksi koen, että sen tutkiminen ja kehittäminen on tarpeellista. Merkityksellisessä roolissa on kokemukseen perustuva tieto ja sen hyödyntäminen kehittämistyössä. On tärkeä perehtyä nuorten osattomuuden kokemuksiin mutta yhtä tärkeänä pidän sitä, että myös hyviä kokemuksia osallisuudesta tutkitaan. Hyvät kokemukset kasvattavat ymmärrystä siinä, missä kritiikki tarjoaa kehittämisen paikkoja. Lastensuojelun kokeneilla lapsilla ja nuorilla on paljon arvokasta tietoa, jota tulisi jakaa kaikille lastensuojelun parissa työskenteleville. Aineistosta nousee nuorten halu viedä viestiä ja palautetta suoraan viranomaisille ja päättäjille kehittämisen tueksi. Haluan nostaa nämä tärkeät nuorten kokemuksiin perustuvat osallisuuden teemat esiin tutkimuksessani, ja omalta osaltani panostaa lasten ja nuorten osallisuusosoikeuksien kehittämistyöhön.

4 OSALLISUUS

Osallisuus on tutkimuksen johtava käsite, jota avaan tässä luvussa laajemmin sen eri näkökulmien ja teorioiden kautta. Luku tuo tutkimukselle tarkemman teoreettisen viitekehyksen ja avaa niitä aihealueita, joihin tutkimus kokonaisuudessaan kiinnittyy. Osallisuuskeskustelu on yksi tärkeimmistä ja ajankohtaisimmista käsitteistä tämän hetken lapsi- ja nuorisotutkimuksessa. Osallisuus on hyvin laaja ja monipuolinen käsite, josta on tuotettu runsaasti erilaista teoriaa ja määrittely on moninaista. Osallisuuden käsitteellä on eri merkityksiä sen eri käyttöyhteyksissä ja merkityksissä.

Tutkimuksen aineisto nostaa osallisuuden käsitteen esille nuorten kirjoittamissa kokemuksissa, jotka liittyvät hyvin eri ympäristöihin ja merkityksiin. Englannin kielen sana ”participation” kuvaa yksilön käytännön osallistumista sosiaaliin tilanteisiin (Lansdown 2010). Osallisuutta on kuvattu osattomuuden ja syrjäytymisen vastakohtana, jolla viitataan yksilön konkreettisiin mahdollisuuksiin osallistua eri yhteisöjen toimintaan sekä mahdollisuutta vaikuttaa näiden yhteisöjen toimintaan (Turja 2011, 46; Arnstein 1969, 1). Hotari, Oranen ja Pösö (2009) määrittävät osallisuuden yhteisöön liittymisenä ja kuulumisena. Heidän mukaansa osallisuutta on myös mahdollisuus vaikuttaa yhteisössä. Osallisuus perustuu yksilön vapaaehtoiseen suostumukseen, joka tuo siis oikeuden myös olla osallistumatta (Sinclair 2004, 111).

Mäkelän (2011) mukaan osallisuuteen liittyy aina vuorovaikutus. Tässä tutkimuksessa osallisuutta tarkastellaan nuorten osallisuuden toteutumiseen liittyvien kokemusten perusteella. Jokaisessa kokemuksessa on tavalla tai toisella kyse aikuisen ja lapsen kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta. Aikuisen ja lapsen kohtaamisissa on kyse vastavuoroisuudesta, jossa aikuisen lapsen kohdistama kiinnostus ja kunnioitus on tärkeä kokemus lapselle. Tämä tukee lapsen kokemusta itsestään arvokkaana ja tärkeänä (Emt. 2011, 16-17).

Tutkimusaineistossa osallisuus ja osattomuus näyttäytyvät laajasti ja monesta eri näkökulmasta, niin vuorovaikutuksen, kuulumisen kuin kuulluksi tulemisen kokemuksena. Seuraavaksi esittelemäni teoreettiset kehykset ja käsitteet kuvaavat osallisuutta vuorovaikutuksessa, vallan ja vastuun jakautumisena, erilaisten osallisuuden tasojen sekä tilannesidonnaisuuden kautta. Teoriaosuudessa esille nousee myös yksilön omat kokemukset yhteisöllisyydestä, turvallisuudesta, oman toiminnan merkityksellisyydestä

sekä omien tarpeiden ja toiveiden kunnioituksesta. Teoria tukee hyvin aineistosta nousevia teemojen käsittelyä. Tässä kappaleessa nostan esiin myös elämänlaadun ja koetun hyvinvoinnin teoriaa. Hyvinvoinnilla on vahva yhteys osallisuuden kokemiseen ja eri hyvinvointiteorioissa esiintyvät teemat nousevat esiin tutkimuksen aineistosta.

4.1 Osallisuuden teoriaa

Osallisuutta käsitellään eri teoreettisen mallien kautta. Teoriat tuovat osallisuuden lähemmäksi käytäntöä ja todellisuutta. Roger Hartin (1992, suom. Turja 2010) kehittämä malli ”osallisuuden tikapuut”, kuvaa osallisuutta osana lapsen ja aikuisen vuorovaikutusta. Hartin mallissa jokainen tikapuun taso määrittää sen, minkä verran lapsella on tietoa erityisesti häneen liittyvissä asioissa. Kuka on toiminut aloitteen tekijänä ja suunnittelijana asioissa ja kuka hoitaa päätöksentekijän roolin. (Turja 2010, 34.) Tikapuun alimmilla tasoilla lapsen mahdollisuuden vaikuttaa ovat vähäiset, jopa olemattomat. Mitä ylemmäksi tikapuita nousee, sitä paremmaksi lapsen vaikutusmahdollisuudet nousevat. Hartin tikapuumallissa on kahdeksan tasoa, josta vasta neljännellä tasolla lapsen osallisuus alkaa toteutumaan. Tutkimusaineiston kannalta Hartin malli on huomionarvoinen, koska nuorten kirjoittamissa kokemuksissa ja kritiikissä nousee useasti esiin kokemus osattomuuden eri tasoista, joissa painottuu se, ettei nuori koe tullessa lainkaan kuulluksi. Aineiston perusteella nuorilla on kokemuksia myös siitä, että omat vaikutusmahdollisuudet itseään kohdistuviin asioihin ja päätöksentekoon ovat olleet olemattomat.

Harry Shier (2001, suom. Leinonen 2010) esittää osallisuuden toteutumisen polkuna. Shierin ajatuksen taustalla vaikuttaa Hartin (1992) osallisuuden portaat. Myös Shierin mallissa on käytössä viisi osallisuuden eri tasoa, joita tasojen läpi kulkeva polku määrittelee. Shierin malli keskittyy tarkastelemaan osallisuutta lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen kautta. Mallissa lapset eivät tee lainkaan itsenäisiä päätöksiä, kuten Hartin mallissa. Malli ei myöskään esittele niitä tasoja, joissa lapsen osallisuus jää kokonaan toteutumatta, kuten Hartin mallin kolme alinta askelmaa. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 9.) Niin Hartin kuin Shierinkin mallit osallisuudesta ovat saaneet kritiikkiä. Kritiikki on ennen kaikkea kohdistunut siihen, miten joustamattomana osallisuus malleissa esitetään, sitä joko on tai ei ole lainkaan. (Hotari ym. 2009, 121.)

Shierin osallisuuden asteet ovat:

1. Lapsen kuunteleminen
2. Lapsen tukeminen mielipiteen ilmaisussa
3. Lapsen näkemysten huomioiminen
4. Lapsen osallistaminen päätöksentekoprosessiin
5. Lapsen kanssa vastuun ja vallan jakaminen päätöksen tekemisessä

Shier (2001) tarkastelee porrasmallin jokaisella tasolla aikuisten valmiuksia, mahdollisuuksia ja edellytyksiä suhteessa osallisuuden määrään. Jokaisella portaalla tarkastelun kohteeksi nostetaan kysymyksiä siitä, miten paljon lapsia tuetaan mielipideilmaisissa, miten paljon apua ja tukea aikuiset tarjoavat lapsille ja missä määrin lapsen odotetaan selviävän yksin. Minkälaisia resursseja aikuisilla on lasten tueksi tarjota ja miten esimerkiksi olemassa olevat rakenteet ja lainsäädäntö tukee ja velvoittaa lapsen osallisuuden tukemiseen? Porrasmalliin lisätty ulottuvuus laajentaa Shierin teoriaa ja nostaa tarkasteluun osallisuuden mahdollistamisen ja velvoitteet eri näkökulmista.

Nivala (2010) esittää osallisuudesta oman teoreettisen näkemyksensä. Nivalan mukaan osallisuus näyttäytyy kokonaisvaltaisena, ei vain konkreettisenä osallisuutena tai osallistumisena. Nivalan malli keskittyy tarkastelemaan osallisuutta kuulumisen tunteena. Nivalan mukaan kuulumisen tunne koostuu kolmesta eri tekijästä; 1) kokemus omasta kyvystä toimia, ja kokea toiminnalleen merkitystä, 2) yhteisöllisyyden ja turvallisuuden kokemuksista ja 3) kokemus omasta merkityksellisyydestä (omien tarpeiden, toiveiden ja ajatusten kunnioittamisen kokemus). (Emt. 2010, 21-22.) Myös Hotari ym. (2009) määrittelee osallisuuden vuorovaikutuksessa syntyväksi kokemukseksi kuulumisesta. Nivalan esittämät kuulumisen ja turvallisuuden tunteet eri osa-alueineen näkyvät olennaisesti tämän tutkimuksen aineistossa. Nuoret nostavat aineistossa esiin tarpeita kokea itsensä ja toimintansa arvostetuksi ja merkitykselliseksi. Nuoret toivovat kunnioittavaa kohtelua, jossa omien tarpeiden ja toiveiden huomioiminen on merkittävässä roolissa.

Nigel Thomas (2002) on kehittänyt osallisuuden määrittelyä jakamalla osallisuuden kuuteen ulottuvuuteen. Thomas käsittelee osallisuutta osallisuuden mahdollisuuksien näkökulmasta, jotka eivät Shierin ja Hartin mallin tapaan mukaile portaittaista lähestymistapaa. Thomas rakentaa ajatustaan siten, että eri ulottuvuudet tulevat näkyviksi eri tilanteissa eli ovat

tilannesidonnaisesti nähtävissä, joiden mukaan lapsen osallisuus on nähtävissä. Lapsen osallisuuden kokemus määrittyy ja vaihtelee näiden mukana. Thomas näkee lapsen yksilönä siinä mielessä, että kunkin lapsen osallistumisen ja tuen tarve on yksilöllinen. Tämän ajattelun mukaan lapsen osallisuutta ei nähdä karkeasti osallistumisena, joka joko tapahtuu tai ei tapahdu. Thomas kritisoi malleja, jotka käsittelevät osallisuutta kovin yksiselitteisesti ja jäykästi osallistumisen tai ei-osallistumisen näkökulmista. (Emt. 2002.) Nivalan (2010) teoria käsittelee enemmänkin yksilön subjektiivisia kokemuksia osallisuudestaan, kun taas Thomas käsittelee aihetta enemmänkin osallistumisen näkökulmasta. Thomasin (2002) mallin ensimmäinen osallisuuden ulottuvuus käsittelee mahdollisuutta joko osallistua tai kieltäytyä osallistumasta. Osallisuus määritellään vapaaehtoiseksi toiminnaksi, jossa myös kieltäytyminen voi olla vahva kannanotto osallisuuteen. Thomasin mukaan myös osallisuudesta vetäytyminen on yksi olennainen osallisuuden muoto, johon tulee olla oikeus. (Emt. 2002.)

Thomasin (2002) teorian toisessa ulottuvuudessa käsitellään lapsen ja nuoren mahdollisuuksia saada itseään koskevia tietoja. Viranomaisella on vahva velvollisuus pitää lapsi ajan tasalla omista asioistaan ja tuoda tieto lapselle siten, miten hän sen kykenee ymmärtämään. Mitä paremmin tämä toimii, sitä paremmin katsotaan, että lapsi on omasta tilanteestaan, oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan eli on osallinen. Kolmannessa ulottuvuudessa lapsen osallisuutta edistetään siten, että lapsella on keskustelun kautta mahdollisuus vaikuttaa omiin prosesseihinsa valitsemallaan tavalla ja valitsemansa henkilön kanssa. Thomasin neljännessä ulottuvuudessa nostetaan esiin lapsen mahdollisuus omien mielipiteidensä ja ajatustensa ilmaisuun. Viides ulottuvuus liittyy vahvasti neljännen ulottuvuuden toteuttamiseen lapsilähtöisesti. Siinä tuodaan esiin lapsen mahdollisuus saada tukea itsensä ilmaisuun. Olennaista tässä on se, miten hyvin ja selkeästi lapselle on avattu ja kerrottu häneen liittyvistä prosesseista, jotta annettu tieto mahdollistaa lapsen ilmaista oman käsityksensä ja näkemyksensä. Kuudennessa osallisuuden ulottuvuudessa käsitellään lapsen mahdollisuutta itsenäisiin päätöksiin. Myös tässä kohdassa, kuten viidennessäkin, merkityksellistä on sillä, miten hyvin lapselle tai nuorelle selvitetään päätöksentekoon olennaisesti liittyvät seikat. Kuudes ulottuvuus korostaa myös lapsen tai nuoren iän ja kehitystason merkitystä osana päätöksentekoa. (Emt. 2002.)

4.2 Osallisuus lainsäädännössä

Lapsen toiveet ja mielipiteet on kuultava, kuunneltava ja huomioitava. Lapsen osallisuus kaikessa lapseen kohdistuvassa päätöksenteossa on lainsäädännöllä hyvin vahvasti suojattu. Taustalla vaikuttavat myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä ihmisoikeuksia korostavat arvot. (THL 2019.) Lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991) hyväksyttiin YK:ssa vuonna 1989 ja vuonna 1991 myös Suomi sitoutui sopimuksen noudattamiseen. Sopimus on velvoite suoraan valtiota, kuntia, vanhempia ja muita aikuisia kohtaan ja vastaa voimassa olevaa lakia. Sopimukseen on määritelty alaikäisten kansalaisoikeuksien ohella sivistykselliset, sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet. Sen tavoite on ihmisarvon vahvistaminen ja erityisen suojelun varmistaminen kaikista heikoimmassa asemassa oleville lapsille. Sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä häntä itseään koskevissa päätöksissä ja asioissa. Lapsen mielipide tulee kuulla ja se tulee myös huomioida päätöksenteossa lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Yleissopimus toimii velvoitteena niin lainsäätäjien kuin viranomaistenkin suuntaan, jotta nämä tahot varmistavat lapsen osallisuuden toteutumisen myös käytännön tasolla. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991, 9 ja 12 artikla.) YK:n lapsen oikeuksien sopimus ei ota kantaa, mikä on selkeä ikäraja lapsen kuulemisessa. Sopimus perustaa lapsen kuulemisen kehitystasoon. Suomen lainsäädännössä ongelmallista on ikärajat, jotka säätelevät lapsen kuulemistä. Lapsen ikä ei aina vastaa kehitystasoa, joka saattaa vaarantaa lapsen oikeuden tulla kuulluksi. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan ikärajat eivät saa rajoittaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja osalliseksi. (Toivonen 2017, 145-146.)

Kansallisen lainsäädännön tasolla lapsen osallisuutta määrittelee Suomen perustuslaki (731/1999). Viranomaisilla on lakiin perustuva erityinen velvoite kohdella lapsia tasa-arvoisesti heidän yksilöllisyyttään korostaen ja tarjota heille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa ja itseään koskevaan päätöksentekoon. Perustuslaki (6 § 3mom.) edellyttää lapsen mielipiteen huomioimisen lapsen kehitystasoa vastaavalla tasolla. Tarkemmin lapsen oikeutta osallisuuteen ja kuulemiseen määrittää ajantasainen lastensuojelulaki (417/2007), joka korostaa lapsen oikeutta osallistua prosessien kaikissa vaiheissa, eikä ikä ole peruste jättää lasta tämän oikeuden ulkopuolelle. Lastensuojelulaki (luku 4 20 §-24 §) käsittelee kokonaisuudessaan lapsen kuulemistä ja osallisuutta. Luvussa viitataan myös hallintolain pykälään (434/2003, 34 §), jonka mukaan 12-vuotta täyttäneellä lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Myös

lastensuojelulaki (21 §) korostaa 12-vuotta täyttäneen lapsen oikeutta käyttää puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojelusiassa.

Lastensuojelulaissa (4 §) myös lastensuojelun keskeiset periaatteet turvaavat lapsen edun arvioimisen näkökulmasta lapsen mahdollisuutta osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan. Lain 5 § edellyttää kiinnittämään erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin arvioitaessa lastensuojelun tarvetta tai tehdessä lasta tai nuorta koskevaa päätöstä. Nuorisolain 24 §:n (1285/2016) mukaan nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua paikalliseen ja alueelliseen nuorisotyön ja poliittisten aiheiden käsittelyyn. Laki velvoittaa myös kuulemaan nuoria heitä koskevissa asioissa.

4.3 Osallisuus lastensuojelussa

Osallisuutta lastensuojelussa voidaan tarkastella hyvin laajasti eri näkökulmista ja eri lastensuojelun prosessien osalta. Lastensuojelussa asiakkaan osallisuus tarkoittaa ennen kaikkea vuoropuhelua ja dialogia, jonka avulla muutostyötä viedään eteenpäin. Muutostyöhön osallistuvat lasten lisäksi vanhemmat. Osallisuus lastensuojelutyössä toimii kahteen suuntaan, viranomaisilta perheille ja päinvastoin, jolloin perhe mahdollistaa työntekijän osallisuuden heidän elämässään. Lastensuojelussa asiakkaiden osallisuus näyttäytyy myös erilaisten virallisten prosessien kautta hieman erilaisina; huostaanotto- ja kiireellisen sijoituksen prosessit sekä sijaishuollossa toteutettavat rajoitustoimenpiteet. Myös prosessien eri vaiheet määrittelevät, millaisena osallisuus näyttäytyy.

Muukkonen (2013) on jaotellut sosiaalityössä käytössä olevat osallisuuden muodot prosessi- ja kohtaamisosallisuuteen. Prosessiosallisuuden keskiössä on suunnitelmallisuus, avoimuus tiedon välityksessä sekä päätöksenteossa. Prosessiosallisuudella viitataan tarkemmin asiakkaan osallisuuteen omassa asiassaan ja asiakkuudessaan, prosesseissa ja päätöksenteoissa. Lastensuojeluprosessissa keskeisessä tiedonvälittäjän roolissa on lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Olennaista on, että asiakkaalle jaettu tieto rakentaa ymmärrystä omasta tilanteesta parhaalla mahdollisella tavalla, jotta asiakas kykenee muutostyöhön itse vaikuttamaan ja osallistumaan. (Emt. 167-168, 170.) Jotta asiakkaan ja työntekijän muutostyö on mahdollista, prosessin tulee olla asiakkaan ja työntekijän yhteinen ja yhteistyön tulee perustua tasaveroiseen osallistumiseen (Lahtinen & Pynnönen 2017, 31).

Asiakkaan osallisuus voi näyttäytyä erilaisena prosessien eri vaiheissa (Muukkonen 2013, 165). Erityisen tärkeään rooliin nousee lapsen osallisuus tilanteissa, joissa aikuinen omaa suurta päätäntävaltaa suhteessa lapseen. Saadessaan olla osallinen, lapsi kykenee parhaalla mahdollisella tavalla vaikuttamaan omassa asiassaan. (Toivonen 2017, 120.) Prosessiosallisuuden rinnalla tunnetaan myös termi asiakasosallisuus, joiden voi ajatella kuvaavan samaa asiaa. Asiakasosallisuudella tarkoitetaan asiakkaan osallisuutta läpi koko asiakkuusprosessin. (Lahtinen & Pynnönen 2017, 25.)

Muukkosen (2013, 167-168) ajatus kohtaamisosallisuudesta liittyy jo aiemmin mainittuun dialogisuuteen ja aitoon vuorovaikutukseen, joka liittyy jokaiseen asiakaskohtaamiseen. Kohtaamisosallisuudessa osallisuus rakentuu lapsen asettamisesta puheen keskiöön, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen havainnoimisesta. Kyse on myös lapsen tiedon saannista ja tuottamisesta omassa asiassaan, mahdollisuudesta arvioida tilannettaan ja työskentelyä sekä työntekijän kyvystä kohdata lapsi aidosti. Myös vanhempien kanssa keskusteltaessa on tärkeä korostaa lapsen osallisuuden merkitystä. Työntekijän kannalta tämä tuo haasteen löytää lapsen ja vanhempien kannalta paras mahdollinen kohtaamistapa. Kaarina Mönkkönen (2007, 97) esittää oman ajatuksensa asiakaskohtaamisista työntekijän silmin. Vaikka ammattilaisen tahto ja tavoite on kohdata toisen ihmisen näkökulma avoimesti, joutuu hän kuitenkin aina myös kohtaamaan oman rajallisuuteensa ja ristiriitansa. Ymmärryksen avautuminen tapahtuu hiljalleen, ja oivallusten syntyminen vaatii joskus omien ristiriitojen, ahdistuksen ja totuuden kyseenalaistamisen kautta. Mönkkönen korostaa, että ihmistyön ammattilaisten tulee oppia arvioimaan omaa toimintaansa kriittisesti ja kyetä myös muuttamaan sitä niiden havaintojen ja oivallusten kautta, joita on omista reaktioista ja toiminnasta tehnyt.

Lapsen osallisuus tulee toteutua myös silloin kun joudutaan tekemään päätöksiä, jotka poikkeavat lapsen toiveista. Kaikilla lapsen kanssa työskentelevillä aikuisilla on velvollisuus huolehtia lapsen oikeudesta osallistua. Mikäli lapsen toiveiden vastaisia päätöksiä joudutaan tekemään, on kiinnitettävä erityisen paljon huomiota perusteluihin, joita lapselle esitetään. (Toivonen 2017, 154, 158.) Lapsen oikeutta osallisuuteen voidaan tarpeen vaatiessa rajoittaa tilanteissa, joissa lasta täytyy suojella vanhemmilta tai itseltään. Kyseisissä tapauksissa on kyse lapsen oikeudesta saada suojelua. Tilanteet tulee aina harkita tapauskohtaisesti, mutta lapsen oikeus suojeluun on kuitenkin vahvempi oikeus kuin oikeus osallisuuteen. (Toivonen 2017, 147-148.) Kuten tämän tutkimuksen aineistossa nousee esiin, vallan voi katsoa olevan

yksi merkittävistä osallisuuden kokemusta haittaavista esteistä. Instituutioilla kuten lastensuojelulla on valtaa suhteessa ihmisiin ja heidän asioidensa kulkuun. Toisen käyttämä valta vähentää taas toisen mahdollisuutta käyttää valtaa. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 10.)

Esittääkseen oman mielipiteensä, lapsella on oltava tarpeeksi tietoa omasta tilanteestaan. Kuulemistilanteissa lapsen tiedon saanti saattaa jäädä usein heikolle tasolle, minkä takia lapsen mielipide ei ole isossa roolissa. Lapsen mielipide voi näin ollen jäädä huomiotta ja kirjaamatta. Tämä kertoo työntekijöiden piittaamattomuudesta lapsen osallisuutta kohtaan. Myös lastensuojelun resurssipula vaikeuttaa lapsen osallisuuden toteutumista Pienten lasten kohdalla mielipiteen selvittäminen vaatii ammattitaitoa ja aikaa. (Toivonen 2017, 140-141.) Lahtinen & Pynnönen (2017, 25) kirjoittavat, että lasten osallisuus lastensuojelussa saattaa usein liittyä saatavilla oleviin resursseihin ja tapaan tehdä työtä. Heidän mukaansa työntekijän ammattitaidolla ja kyvyllä tehdä lapsen toiveen vastaisia päätöksiä tai selvittää lapsen mielipide, on tilanteissa suuri merkitys. Myös kiireen tuoma ajanpuute vaikuttaa lapsen tapaamisten rauhallisuuteen ja määrään. (Emt. 2017, 25.) Pienten tai erityistarpeisten lasten osallisuuden mahdollistaminen voi olla haasteellista. Osallisuuden mahdollistaminen vaatii työntekijältä enemmän aikaa ja osaamista. Kuuleminen ei ole sama asia kuin keskustelu, kuten usein ajatellaan. Työntekijä saattaa luontevammin tarjota osallisuutta niille lapsille, joiden kohtaaminen on helppoa ja vaivatonta. (Muukkonen 2013, 165-166.) Lapsen osallisuuden mahdollistamisessa on kyse myös etiikasta ja arvoista (Rantanen & Toikko 2009, 91). (Helminen 2017, 26) katsoo, että asiakkaan osallisuudesta hyötyy asiakkaan lisäksi organisaatio ja sen työntekijät.

4.4 Osallisuus hyvinvoinnin kokemuksessa

Susanna Helavirran (2006) mukaan lastensuojelun tehtävänä on lapsen hyvinvoinnin turvaaminen. Helavirta pohtii sitä, miten erilaisia merkityksiä hyvinvoinnille annetaan ja miten eri tavalla se nähdään, vaikka tavoite hyvinvoinnin lisäämiseksi olisi sama. Käsitys lasten hyvinvoinnista on rakentunut aikuisten ymmärryksen kautta. Aikuiset määrittelevät lasten arkeen ja kokemuksiin liittyvät hyvinvointikäsitteet. (Emt. 2006, 195.) Möllerin (2004) mukaan lapsen hyvä elämä sisältää osallisuuden toteutumisen lisäksi suojelun ja huolenpidon toteutumista. Lapsen elämää tulee hahmottaa kokonaisvaltaisesti näiden kolmen teeman kautta. Marjatta Bardy (2009) hahmottaa hyvinvointikäsitettä ja hyvinvoinnin ulottuvuuksia Erik Allardt (1976, 1993) kolmen hyvinvoinnin ulottuvuuden

avulla (having-loving-being). Bardy käsittelee hyvinvointia huolenpidollisesta näkökulmasta, jota täydentää Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuudet. Bardyn (2009) mukaan hyvinvoinnissa on pitkälti kyse myös siitä, millaiset mahdollisuudet yksilölle annetaan hyödyntää omaa potentiaaliaan kehittäjänä, tuottaa kokemuksia elämän merkityksellisyydestä ja tuovat tyydytystä. Hyvinvoinnin eri ulottuvuudet kantavat kukin oman itsenäisen arvonsa mutta limittyvät toisiinsa ja ruokkivat toisiaan. Tässä osiossa käsittelemme hyvinvoinnin teorioita, joiden ulottuvuudet tukevat monin tavoin osallisuuden käsitettä.

Erik Allardt (1976, 1983) jaottelee hyvinvoinnin kokemisen kolmeen ulottuvuuteen. Ulottuvuudet eivät ole toisistaan erillisiä vaan olemassaolollaan täydentävät toisiaan. Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat ”having-loving-being”. Allardtin määritelmän mukaan hyvinvointi on tila, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyiksi. Allardtin kolme ulottuvuutta käsittävät elintason ja ihmisen perustarpeet (having), yhteisyys- ja sosiaaliset suhteet (loving) ja itsensä toteuttamisen (being). Teorian mukaan ihmisen perustarpeisiin liitetään mm. mahdollisuus ravintoon, lämpöön, perusturvallisuuden kokemiseen, asumiseen, vaatetukseen ja muuhun materiaan. Sosiaalisilla suhteilla käsitetään tarve kuulua johonkin ja luoda vastavuoroisia ja läheisiä suhteita. Itsensä toteuttamisen tarve ymmärretään mahdollisuutena vaikuttaa ja osallistua itseensä ja omaan elämäänsä kohdistuvaan päätöksentekoon sekä tehdä itsenäisiä valintoja ja päätöksiä elämässään. Allardtin teoria kuvaa resurssipohjaista hyvinvointitutkimusta mutta liitetään myös tutkimukseen elämänlaadusta. Hyvinvointi käsitetään tilana, jossa kaikki kolme hyvinvoinnin ulottuvuutta tulevat täytetyiksi, jotta ihminen tuntee olonsa ja elämänsä tyydytetyiksi.

Itseohjautuvuusteoria (Deci & Ryan 2000; Ryan & Deci 2000) (engl. self-determination theory, SDT) tavoittelee ymmärrystä ihmisen koetusta hyvinvoinnista elämässään. Teorian pyrkimys on selittää koettua motivaatiota ihmisen psykologisten tarpeiden kautta. Teoria koostuu kolmesta, ihmiselle luontaisesta psykologisesta tarpeesta; 1) autonomia, 2) yhteisöllisyys ja 3) kyvykkyys. Itseohjautuvuusteorian psykologisilla tarpeilla on tiivis yhteys niihin tarpeisiin ja oikeuksiin, joita myös lastensuojelun keskeiset periaatteet korostavat. (Emt. 2000.)

Itseohjautuvuusteorian mukaan ihmisellä on luontainen tarve autonomiaan omassa elämässään ja valinnoissaan. Ihmisellä on psykologinen tarve kokea elämässään

omaehtoisuutta ja valinnanvapauden mahdollisuuksia, ilman ulkoisten vaikuttimien olemassaolon tuomaa painetta. Teorian mukaan ihmisellä on tarve kokea, että oma toiminta ja päätökset ovat syntyneet mahdollisuudesta tehdä vapaita, muista riippumattomia valintoja ("as freely chosen and volitional"). Autonomian olemassaolo on olennaista myös ihmisen sisäisen motivaation muodostumisessa ja ylläpidossa. Ulkoapäin tuleva tahtotila tai pakotteet saattavat heikentää ihmisen omaa sisäistä motivaatiota. Ihmisellä on myös vahva luontainen tarve kiinnittyä muihin ihmisiin, kokea yhteyttä, osallisuutta ja kuulumista muihin. Ihmisen tarve itse kiinnittyä, huolehtia muista ja tulla itse huolehdituksi, on teorian mukaan luontaista ("to care and be cared"). (Deci & Ryan 2000; Ryan & Deci 2000.)

Kolmantena teorian mukaan ihmisellä esiintyy tarve tuntee itsensä päteväksi, osaavaksi ja onnistuvaksi ("competent and skillful"). Näihin ominaisuuksiin liitetään myös ihmisen tarve kokea onnistumisia ja haasteita elämässään. Positiivisen palautteen on todettu lisäävän kyvykkyyden tunnetta, kun taas negatiivisen palautteen on huomattu vähentävän osaamisen kokemusta. Itseohjautuvuusteorian mukaan näiden kolmen osa-alueen toteutuminen selittää hyvin pitkälti ihmisen myönteiset tunteet elämästään sekä kokemastaan pitkäaikaisesta hyvinvoinnistaan. Itseohjautuvuusteorian mukaan näiden tekijöiden olemassaolo elämässä tukevat ihmisen kasvuolosuhteita suotuisasti ja lapsesta kasvaa hyvinvoiva ja tasapainoinen aikuinen. (Deci & Ryan 2000, 229, 235)

Mikko Oranen (2008) yhdistää ajattelussaan hyvinvoinnin ja osallisuuden. Oranen lähestyy lasten tuottamaa hyvinvointitietoa osallisuuden kautta. Oranen näkee lapsen osallisuuden kolmipaikkaisen mallin avulla, jonka kautta lapsen on mahdollista tuottaa hyvinvointitietoa; lapset *kansalaisina, asianosaisina ja asiantuntijoina*. Kansalaisuuden roolin Oranen näkee edustuksellisuuden kautta, jossa on kyse lasten yhteisten asioiden hoitamisesta. Lasten tuottaman *kansalaistiedon* areenoina nähdään mm. lapsiparlamentit ja nuorisovaltuustot. (Emt. 2008.)

Myös Johanna Kiili (2006) on tarkastellut lasten kansalaisuuden kautta tapahtuvaa osallisuutta ja korostaa, että aikuisilla on valta joko estää tai mahdollistaa lasten kansalaisuutta tukevia rakenteita. Aikuiset näin ollen käyttävät merkittävää valtaa ja luovat taloudelliset, toiminalliset ja rakenteelliset mahdollisuudet erilaisille vaikuttamisfoorumeille. Lapset tuottavat hyvinvointitietoa myös asianosaisuuden kautta. *Asianosaisen* roolin lapselle voi tarjota jonkin instituution, kuten lastensuojelun asiakkuus. *Asianosaistieto* liittyy erityisesti lakisääteiseen velvoitteeseen kuulla ja huomioida lapsen

mielipide hänen omissa asioissaan. Tieto liittyy siis ennen kaikkea lapsen omien asioiden hoitamiseen ja lapsen mielipiteiden ja toiveiden selvittämiseen. Orasen mallin kolmas rooli, *asiantuntijarooli*, rakentuu ajatuksesta, että lapset ovat aktiivisia toimijoita erilaisissa suunnittelu- ja kehittämishankkeissa. Oranen painottaa, että lapsen roolia ei ole tarkoitus nähdä vain tiedontuottajana vaan monipuolisena asiantuntijatiedon tuottajana suunnitteluvaiheessa toteuttamiseen ja arviointiin. Tässä tutkimuksessa ovat läsnä Orasen mallin kaikki kolme näkökulmaa liittyen osallisuuteen. (Oranen, 2008.)

Osallisuus on tunne kuulumisesta johonkin (Nivala 2010; Hotari, Oranen ja Pösö 2009). Osallisuus nähdään mahdollisuutena vaikuttaa itseään koskevissa asioissa ja päätöksenteoissa (Hart 1992; Shier 2001). Osallisuutta on myös mahdollisuus saada itseään koskevia tietoja (Thomas 2002). Muukkonen (2013) liittyy osallisuuden myös toimivaan dialogiin ja vuorovaikutukseen. Allardtin (1976, 1983) mukaan osallisuuden toteutuminen vaikuttaa ihmisen elämässään kokemaan hyvinvointiin. Kiili (2006) näkee lasten osallisuuden riippuvan aikuisten luomista mahdollisuuksista ja vallankäytöstä suhteessa lapsiin. Tämä on myös mielestäni tutkimuksessa tärkeä tema, joka nousee esiin aineistoa tulkittaessa. Tutkimuksessa keskitytään nuorten kokemaan osallisuuteen ja osattomuuteen. Tämän takia osallisuuden tarkastelu monesta eri näkökulmasta on tärkeää.

5 KOKEMUSASIAANTUNTIJUUS

Lastensuojelun keskusliiton julkaisema kirja ”Minä jaksan tämän päivän - Tarinoita lastensuojelusta” todistaa, että lastensuojelun kokeneet nuoret haluavat tuoda tarinaansa ja ääntään esille. (Hirvonen 2019.) Kirjassa käytetty aineisto, jota osittain on käytetty myös tässä tutkimuksessa aineistona, nostaa vahvasti esiin nuorten kiinnostuksen ja halun antaa palautetta, kritiikkiä, kehittämisideoita ja -ehdotuksia lastensuojelutyön kehittämiseksi. Nuorilla on paljon sanottavaa ja halu olla mukana yhteiskunnallisessa vaikuttamistyössä. Nuorten tuottama aineisto ja sen pohjalta julkaistu kirja ovat yksi tapa toteuttaa kokemusasiantuntijuutta. Se, että nuoret haluavat vapaaehtoisesti osallistua omien henkilökohtaisten ja sensitiivisten kokemustensa jakamiseen, kertoo paitsi rohkeudesta, myös halusta vaikuttaa.

Tämän tutkimuksen yhtenä tutkimuskysymyksenä esitetään lastensuojelun kokeneiden nuorten viranomaisille ja päättäjille tuottamia ajatuksia ja ehdotuksia koskien osallisuutta. Nuorten tuottamat kehittämisajatukset ovat yksi osa kokemukseen perustuvaa asiantuntijuutta, jota nuoret tuottavat aineistossa hyvin voimakkaasti. Tässä kappaleessa käsittelen kokemusasiantuntijuutta toimintamuotona ja sitä, mihin tarpeeseen kokemusasiantuntijuus on kehitetty ja mitä tarkoitusta se palvelee tänä päivänä. Vastaan myös kysymykseen ”kuka on kokemusasiantuntija” ja tätä kautta johdatan aiheen käytännön kokemusasiantuntijuuteen ja erittäin keskeiseen osallisuuden käsitteeseen. Osallisuus kokemusasiantuntijuudessa toimii myös vahvana linkkinä tämän tutkimuksen aiheeseen, aineistoon ja tutkimuskysymyksiin.

Kokemusasiantuntijuus on 2000-luvulla kehittymään lähtenyt toimintamuoto, joka on lähtöisin järjestö- ja kansalaistoiminnan kautta syntyneistä kokemuksista erilaisista ongelmista ja niistä selviytymisestä (Rissanen ym. 2015, 239). Inkinen ym. (2018, 52) mukaan kokemusasiantuntijuus perustuu yhteistyölle ja ennen kaikkea ajatukselle lasten ja nuorten arvokkaasta tiedosta, jota tulee hyödyntää yhteistyössä aikuisten ja ammattilaisten kanssa Kokemusasiantuntijuuden avulla pyritään lisäämään asiakkaiden osallistumista, jonka kautta asiakkaiden on mahdollista osallistua palveluiden suunnitteluun ja kehittämiseen omien kokemustensa pohjalta. Kokemusasiantuntijuuden kautta osallistuminen on luonut uuden toimintakulttuurin, jossa osallistuminen tarjoaa kokonaan uuden väylän vaikuttaa (Toikko 2011, 103).

Kokemusasiantuntijuuden juuret ovat kiinteästi vertaistoiminnassa, joka on jo vuosikymmenien ajan ollut vakiintunutta toimintaa. Vertaisryhmien toiminta on alkanut USA:ssa 1930-luvulla AA- toimintana ja Suomessa ryhmien toiminta on käynnistynyt 1940-luvulla. Käsite vertaistoiminnasta on yleistynyt 1990-luvun puolen välin jälkeen mm. mielenterveys-, vammais- ja päihdejärjestöissä. (Rissanen ym. 2015, 239.) Kokemusasiantuntijatoiminta ja kokemustutkimus juontavat alun perin juurensa Iso-Britanniaan. Kokemusasiantuntijuuden synnyn taustalla ovat olleet muutostarpeen palvelurakenteissa. Sosiaali- ja terveystalouden käyttäjien on haluttu osallistuvan brittiläiseen sosiaali- ja terveystalouden kehittämiseen ja järjestämiseen. (Toikko 2011, 103-105.) Monissa maissa (Australia, Kanada ja USA) kokemusasiantuntijoiden käyttö palveluiden kehittämisessä ja ammattilaisten koulutuksessa, on ollut käytössä jo pitkään. Toiminnan on todettu vähentäneen sairaalahoidon tarvetta, psyykkistä oireilua ja näin ollen myös mielenterveyspalveluiden tarpeen on todettu vähentyneen. Kokemusasiantuntijuuden aktiivinen käyttö osana järjestelmää on lisännyt ihmisten työllisyyttä, elämänlaatua sekä tuonut kustannustehokkuutta. (Peters 2010.)

Suurin osa suomalaisesta kokemusasiantuntijuuteen liittyvästä kirjallisuudesta käsittelee lähinnä kokemusasiantuntijuuden käyttöä sosiaali- ja terveystalouksissa (Beresford & Salo 2008; Toikko 2011). Kokemusasiantuntijuutta käsitteenä lähestytään usein avaamalla tarkemmin osallisuuden käsitettä. Lasten ja nuorten oikeuteen osallistua ja saada tietoa, löytyy mandaatti mm. perustuslaista (731/1999), lastensuojelulaista (417/2007) sekä kansainvälisellä tasolla YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta (60/1991). Kokemusasiantuntijuuden ja osallisuuden merkitys tunnustetaan lainsäädännössä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) yhtenä tarkoituksena on edistää osallisuuden ja asiakaskeskeisyyden toteutumista. Lastensuojelulaissa lapsi nähdään aktiivisena osallistujana, jolla on oikeus osallisuuteen sekä vaikuttamiseen omissa asioissaan. Nuorisolain (1285/2016) yhtenä keskeisenä tavoitteena on edistää nuoren osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia sekä tarjota nuorille edellytykset toimia osana yhteiskuntaa.

5.1 Kuka on kokemusasiantuntija?

Kokemusasiantuntijuutta kuvaavia nimikkeitä löytyy paljon. Nimikkeet ovat tulkinnanvaraisia, joka on omiaan aiheuttamaan epäselvyyttä. Kokemusasiantuntija on henkilö, joka on kouluttautunut kokemusasiantuntijaksi sekä henkilö, joka koulutuksen lisäksi käy esimerkiksi oppilaitoksissa kertomassa kokemuksistaan. Kaikilla

kokemusasiiantuntijana toimivilla ei kuitenkaan koulutusta ole, ja jotkut kokevat koulutuksen jopa tarpeettomaksi. Kostiainen ym. (2014, 14-15.) Barkman ym. (2017) katsovat kokemusasiiantuntijan olevan nuori henkilö, jolla on itsellään kokemusta esimerkiksi sijoituksesta lastensuojelun asiakkuudesta ja joka omiin kokemuksiinsa pohjautuen osallistuu kehittämistyöhön. Jokainen osallistuva nuori tuo mukanaan omat mielipiteensä, näkemyksensä, tunteensa, toiveensa ja odotuksensa, joiden pohjalta asioita tarkastellaan syvällisesti. Nuori myös hyväksyy, että hänen ajatuksiaan ja kokemuksiaan käytetään osana lastensuojelun kehittämistyötä. (KoKoA 2020.)

Kokemusasiiantuntijana toimivan henkilön motiivina on usein halu vaikuttaa palveluihin, sekä estää muita ihmisiä kokemasta samaa, mitä itse on joutunut kokemaan Kostiainen ym. (2014, 15). Rissanen & Puumalainen (2016) määrittelevät artikkelissaan ”Kokemuksen kautta osaamiseen” kokemusasiiantuntijana toimimisen edellytyksenä olevan se, että henkilöllä on kertomastaan asiasta, sairaudesta, toipumisesta, ongelmasta tai kriisistä, omakohtainen kokemus. Kokemusasiiantuntijuudessa keskeistä on oman kokemuksen jakaminen ja hyödyntäminen ja sen avulla vaikuttaminen. Rissanen ym. (2016, 5) mukaan kokemusasiiantuntijamääritelmä pitää näin ollen sisällään myös halun jakaa kokemuksiaan ja kertoa omaa selviytymistarinaansa muille. Kokemusasiiantuntijuus ei perustu akateemisiin tai ammatillisiin opintoihin (Beresford & Salo 2008). Kokemusasiiantuntijuuteen kuuluu vaikuttavuuden tavoittelu omaa kokemusta hyödyntämällä ja jakamalla. Kokemusasiiantuntijuuden määritelmään liittyy näin ollen kiinteästi halu jakaa omia kokemuksia ja tarinoita omasta selviytymisestä. Toimiminen kokemusasiiantuntijana voi olla osa toipumisprosessia, tilaisuus omaan kasvuun ja kehittymiseen ja jopa työllistymiseen. (Rissanen 2013; Rissanen ym. 2016, 5.)

Kokemusasiiantuntijuus sisältää myös omat haasteensa. Yksilö saattaa joutua kahlituksi omaan rooliinsa kokemusasiiantuntijana. Kokemusasiiantuntija voi myös olla vaarassa palaa loppuun, joten tuen tarjoaminen sen ennaltaehkäisemiseksi on tärkeää. Kokemusasiiantuntijan on myös hyvä itse tarkkailla itseään ja omia rajojaan ja näin huolehtia omasta jaksamisestaan. (Hietala & Rissanen 2015.)

5.2 Kokemusasiiantuntijatoiminta

Barkman ym. (2017) näkemyksen mukaan kokemusasiiantuntijatoiminnan lähtökohtia ovat osallisuus ja keskinäinen, arvostava vuorovaikutus. Kokemusasiiantuntijuus on hyvin

sensitiivistä toimintaa, jossa nuoret avaavat elämäänsä ja sen tapahtumia hyvin henkilökohtaisella tasolla. Nuorten kokemustieto kumpuaa elämäntarinoista ja -kertomuksista, joita käytetään kehittämistyön materiaalina. Tämä tuo kokemusasiantuntija toiminnalle vaatimuksen eettisesti kestävästä toiminnasta. (Emt. 2017.) Järjestelmän tasolla kokemusasiantuntijatoiminnalla on iso rooli ja tehtävä palvelujärjestelmässä (Rissanen 2015b). Aitojen kokemustarinoiden pysäyttävyyden ja koskettavuuden ovat myös ammattiauttajille tärkeä työkalu (Hankkila 2012). Ammattilaisten tiedon lisääminen tuo työhön uutta perspektiiviä ja ymmärrystä, joka taas saattaa johtaa työn laadun, työtyytyväisyyden ja asiakastyön laadun parantumiseen (Simpson & House 2003).

Kokemusasiantuntijuuden ja kokemustiedon hyödyntämisen merkitys on myös yhteiskunnallisesti tunnustettu. Kokemustiedon jakaminen voi poistaa ja ennaltaehkäistä ihmisten ennakkoluuloja ja pelkoja erilaisuutta kohtaan. Kokemustiedon jakaminen voi vähentää esimerkiksi mielenterveysongelmiin liittyvää stigmaa ja syrjintää. Kokemusasiantuntijuus voi myös toimia osallisuutta vahvistavana tekijänä ja yhtenä keinoja työurien pidentämisessä. (Peters 2010; Rissanen 2015b.) Asiakkaiden kokemustieto on suuri lastensuojelun voimavara, jonka tosiasiallinen käyttö on edelleen valitettavan vähäistä. Lastensuojelun kokemusasiantuntijuudella tavoitellaan avointa yhteistyötä, jossa nuoret osallistetaan arvioitavien ja kehitettävien asioiden tarkasteluun. (Barkman ym. 2017.) Tämän tutkimuksen aineistossa on tunnustettavissa yhtenä olennaisena teemana nuorten halu kehittää lastensuojelua omien kokemustensa pohjalta.

5.3 Osallisuus kokemusasiantuntijuudessa

Asiakkaiden roolia kehittäjinä ja kokemusasiantuntijoina on viime vuosina alettu painottamaan. Tämä on johtanut siihen, että kehitystyössä pyritään huomioimaan kokemuksellinen tieto, jota voidaan hyödyntää käytännön työssä. Uraauurtavaa lastensuojelun kehittäjäryhmätoimintaa on toteuttanut vuodesta 2008 alkaen toiminut Pesäpuu ry, jonka myötä järjestö on aloittanut merkittävän työn lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittämisessä. Pesäpuu ry on ensimmäinen valtakunnallinen ammattilaisten ja nuorten kokemusasiantuntijoiden ryhmä. Ryhmä tunnetaan osuvalla nimellä Selviytyjät. Selviytyjät-tiimi koostuu 17-25-vuotiaista nuorista, joilla on halu kehittää lastensuojelua ja sijaishuollon käytäntöjä ja toimintatapoja. Nuoret tapaavat päivän mittaisissa foorumeissa, joissa nuoret otetaan lastensuojelun kehittämistyöhön mukaan erilaisin työpajamenetelmin. Foorumeissa nuorilla on mahdollisuus myös tavata ja tutustua

muita vertaisiaan. Ryhmä tukee nuorten osallisuutta ja kuulluksi tulemista. (Pesäpuu ry 2018.) Lastensuojelun kokemusasiantuntijuutta on lähdetty kehittämään ja edistämään myös mm. hallituksen kärkihankkeen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE:n) myötä (Inkinen ym. 2018, 51). LAPE:n yksi keskeisimmistä tavoitteista on vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta lastensuojelussa sekä muulla palvelukentällä (Lahtinen ym. 2018, 25).

Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen ja asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen palvelujen kehittämisessä ja laadun parantamisessa ovat muutostyön punainen lanka. Kokemusasiantuntijuudessa keskeisessä roolissa on sen ympärille rakennettu kehittäjäryhmätoiminta, jolla tavoitellaan muutosta. Kehittäjäryhmätoiminnan tarkoitus on löytää ongelmapuheen tilalle ratkaisuja sen perusteella, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet omaan elämään. Kehittäjäryhmä toiminta tukee nuorten osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Ryhmä ei tarjoa terapiaa mutta tarjoaa kuitenkin vertaistukea. Ryhmällä saattaa olla teema, jota se päättää yhdessä viedä eteenpäin. (Barkman ym. 2017.)

Kehittäjäryhmätoiminnan tarkoitus on osallisuuden kautta tuottaa kehittämisen tueksi ideoita ja tietoa. Toiminnassa keskitytään palvelujärjestelmän ongelmakohtien ratkaisemiseen ammattilaisten rinnalla. Lopputulos on kuitenkin kokemusasiantuntijoiden luomaa. (Bardy & Känkänen 2015, 209.) Kehittäjäryhmätoiminta ja kokemusasiantuntijuus herättää niin asiakkaissa kuin ammattilaisissa ristiriitaisia tunteita, joiden taustalla on kokemus siitä, ettei kehittämisideoita viedä käytäntöön. Mikäli toiminnasta halutaan vaikuttavaa, on tärkeää, että sen tuloksia hyödynnetään konkreettisesti ja viedään käytäntöön. (Palsanen & Kääriäinen 2015, 185.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä kappaleessa paneudun tarkemmin tutkimuksen toteutukseen menetelmällisestä näkökulmasta. Aluksi käsittelen kokemuksen tutkimusta ja esittelen tutkimuksen aineiston. Luon silmäyksen laadulliseen tutkimukseen ja aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin, jota tarkastelen konkretian tasolla tämän tutkimuksen näkökulmasta. Tämän jälkeen tarkastelen myös tutkimukseni analyysiä sen vaiheiden kautta. Lopuksi pohdin tutkimukseni eettisiä lähtökohtia.

6.1 Kokemuksen tutkimus

Kokemus on arkipuheessa vaivattomasti käytetty monimerkityksellinen käsite. Kokemus liittyy hyvin moniin eri asioihin, kuten tuntemuksiin, elämyksiin ja tapahtumiin, mutta myös kykyihin ja taitoihin. Kokemuksella tarkoitetaan kokemuksen sisältöä. Sitä, mitä on koettu. (Kukkola 2018, 41-42.) Kokemuksen käsite on tärkeä määritellä, sillä määritelmät tai määrittelyjen puuttuminen vaikuttavat siihen, miten käsitettä käytetään. Kokemus on ilmiönä arkinen mutta myös tieteellinen käsite, joka on tutkijan huomioitava omassa työssään. Suomessa kokemuksen tutkimus on tehty paljonkin joillain aloilla, kuten kehitys- ja kasvatuspsykologiassa. (Toikkanen & Virtanen 2018, 7, 9.)

Kokemus on ilmiönä ajankohtainen. Sen tutkiminen ja siitä keskusteleminen on edelleen haastavaa käsitteen kirjavuuden vuoksi. Kokemus on subjektiivinen ja ainutkertainen ilmiö, mutta kuitenkin yhdistävä tekijä. Kokemus on yksilön kannalta poikkeuksellinen ja arvokas, joka antaa yksilöllisyydelle arvon ja toisaalta saattaa nostaa kokemukseen liittyvän mielipiteen tiedoksi. (Toikkanen & Virtanen 2018, 7, 9.) Kokemuksen tutkimisessa keskeistä on kokemuksen sisällön jäsentely ja teemoittelu. Näin aineistoa on tarkoitus jäsentää systemaattisesti ja kerätä johonkin teemaan liittyvien kokemusten yhteisiä merkityksiä ja rakenteita. (Kukkola 2018, 41.) Kokemuksen tutkimus on tämän tutkimuksen kannalta olennaista koska tutkimuksen aineisto koostuu täysin lastensuojelun nuorten kirjoittamista henkilökohtaisista kokemuksista. Tutkimuksen aineisto perustuu nuorten tuottamaan kokemustietoon.

Historian valossa tarkasteltuna yksilöllinen kokemus käsitteenä on suhteellisen uusi. Käsitteen voidaan katsoa yleistyneen 1800-luvulla, jolloin alettiin korostamaan inhimillisten kokemusten kokonaisvaltaisuutta ja toisaalta myös yksilökohtaisia vaihteluita. (Tökkäri 2018, 64.) Kokemuksen tutkijan tehtävänä on selvittää, millainen toisen ihmisen kokemus on. Tässä tutkimuksessa jokainen nuori on kirjoittanut oman subjektiivisen tarinansa kokemistaan asioista ja tehtäväni tutkijana on käsitellä nuorten tuottamia kokemuksia omina yksilöllisinä tarinoina. Tutkijan tulee olla mahdollisimman vapaa omista ennakkoletuksistaan (Perttula 2006). Tutkijan työskentelyyn vaikuttavat tiedostaen tai tiedostamatta hänen ennakkoletuksensa ja kokemuksensa aiheesta. Ennakkoletuksista ei tarvitse pyrkiä vapautumaan, vaan niiden olemassaolo on hyvä tiedostaa sekä hyödyntää tutkimuksessa. (Tökkäri 2018, 65.) Tässä tutkimuksessa pyrin tiedostamaan aiheeseen liittyvät omat ennakkoletukseni keskittyen täysin nuorten aineiston kautta tuottamiin kokemuksiin ja puhtaasti niistä nouseviin teemoihin.

Kokemusten pohjalta tehdyt tutkimukset, joista nousee tarve ymmärrykseen ja tulkintaan, voidaan liittää Fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen. Kyseinen tutkimusperinne on osa laajempaa hermeneuttista perinnettä. Tutkimusperinteen erityispiirteisiin kuuluu se, että tutkimuksen kohteena ja tekijänä on ihminen. (Varto 1992.) Fenomenologisen ja hermeneuttisen ihmiskäsityksen mukaan tutkimuksen tekemisen kannalta keskeisiä käsitteitä ovat merkitys, kokemus ja yhteisöllisyys. Tietoon liittyvissä kysymyksissä keskeisiksi käsitteiksi nousevat ymmärtäminen ja tulkinta. Tässä tutkimuksessa tarkoitus on aineistolähtöisesti tarttua nuorten tuottamaan tietoon sekä ymmärtämään ja tulkitsemaan sitä tutkimuskysymyksiä mukaillen ja teorian tietoa hyödyntäen. Fenomenologisen tutkimuksen kohteita ovat inhimilliset kokemuksen merkitykset. Fenomenologisessa tutkimuksessa hermeneuttinen ulottuvuus astuu, mukaan kun tulee tarve ymmärtää ja tulkita. (Heidegger 2000.)

Hermeneuttis-fenomenologista ajatusta soveltavissa tutkimustavoissa ihmisen kokemuksellinen havainto määritellään tajunnalliseksi. Tutkimustavoissa kuitenkin painotetaan, että merkitysten ilmeneminen tajunnalle ei riitä, vaan ne vaativat tulkintaa. (Heidegger, 2000) Fenomenologisiin ja hermeneuttisiin ajatuksiin perustuvan kokemuksen tutkimuksen haaste on, että saatu tieto koskee yksittäisiä ihmisiä eli yksittäistapauksia. Tutkimuksessa voidaan tehdä koontia mutta tietoa ei voida yleistää. Kokoavia johtopäätöksiä on mahdollista tehdä, kun tutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemukset

tai havainnot, joita tutkimuksessa tarkastellaan, ovat tarpeeksi samankaltaisia. (Tökkäri 2018, 66.) Tämän tutkimuksen aineistosta nuorten kertomien kokemusten kautta nousevia teemoja ei ole tarkoitus yleistää. Aineistoa havainnoidaan jokaisen kertomuksen kohdalla yksilöllisesti. Aineistosta nousevista yhteneväisistä teemoista on kuitenkin mahdollista tehdä kokoavia johtopäätöksiä tutkimuskysymyksiä mukaillen.

6.2 Tutkimuksen aineiston esittely

Tutkimuksessa käytetään aineistona lastensuojelun asiakkuudessa olleiden 17-27-vuotiaiden nuorten henkilökohtaisia, itse muodostamia omakohtaisia kertomuksia lastensuojelun asiakkuudesta. Tutkimuksen aineisto on tuotettu alun perin kirjaa varten, jossa esiintyvät 15 nuoren kertomukset. Kirjailija ja elokuvantekijä Elina Hirvonen ja Lastensuojelun keskusliiton viestintäpäällikkö Juuli Hurskainen ovat koonneet nuorten tuottamat tarinat kirjaksi ”Minä jaksan tämän päivän – tarinoita lastensuojelusta”. Kirja on tuotettu yhteistyössä Lastensuojelun Keskusliiton ja WSOY:n kanssa vuonna 2019. Aineisto muodostuu nuorten tarinoista, joissa esiintyvät niin hyvät kuin huonotkin kokemukset lastensuojelusta. Nuoret kirjoittavat kokemuksistaan myös anonyymissä ”Tarinoita lastensuojelussa”-blogissa. Blogi löytyy Lapsen maailma- lehden sivuilta.

Tutkimusaineisto on luonteeltaan hyvin sensitiivinen aiheen henkilökohtaisuuden vuoksi. Nuorten kokemukset on tuotettu nimimerkkien turvin, joten aineistosta ei selviä nuorten henkilöllisyydet. Nuoret ovat tuottaneet aineiston Lastensuojelun keskusliiton järjestämässä kirjoituspajoissa. Tutkimuksen aineisto on koottu kirjoituspajoissa syntyneistä teksteistä. Tutkimuksessa aineistona on yhdeksän nuoren tekstiä. Nuoret omistavat itsetuottamansa aineiston ja jokainen tutkimukseen osallistuva nuori on antanut luvan käyttää kirjoitustaan tutkimuksessa. Lastensuojelun keskusliiton työntekijä Juuli Hurskainen on pyytänyt jokaiselta nuorelta henkilökohtaisesti luvan käyttää kirjoitusta tutkimuksessa. Tutkija ei itse ole ollut yhteydessä nuoriin, joten heidän henkilöllisyytensä ei ole tullut tietoon missään vaiheessa. Hurskainen on toimittanut tutkijalle sen osan kirjoituspajan aineistosta, johon nuorten lupa on saatu. Aineiston toimittaminen on tapahtunut Google OneDriven kautta, jonka avulla Hurskainen on jakanut aineiston tutkijan sähköpostiin ja antanut tutkijalle hyväksynnän OneDriven kansion sisällön avaamiseen.

6.3 Laadullinen tutkimus ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Laadullinen tutkimus kohdistuu ihmisen elämismaailmaan. Ihmisen elämismaailma muodostuu merkityksistä, joten laadullisessa tutkimuksessa elämismaailmaan tarkastellaankin merkitysten maailmana. Elämismaailman ilmiöt ovat täysin riippuvaisia ihmisestä, koska merkitykset voivat muodostua vain ihmisen kautta. Elämismaailman rinnalla, usein lomittain, on ihmisen luonnollinen maailma, joka on hyvin erilainen, eikä näitä kahta voi tarkastella samalla tavalla. Luonnollisen maailman tutkimisessa käytettävät luonnontieteet eivät sovellu elämismaailman tutkimiseen, vaan näille kahdelle maailmalle on omat tutkimusmenetelmät. (Varto 1992, 23-25.) Tutkija ei ole tutkimuksensa irrallinen osa, sillä tutkija on aina osa sitä merkitysyhteyttä, jota hän tutkii. Tutkijan ymmärrys voi muotoutua vain siinä kontekstissa, jossa merkitykset esiintyvät. Ihmisten tutkijalle ei ole mahdollista tehdä tutkimustaan ulkopuolisen tarkkailijan keinoin. (Varto 1992, 25.)

Laadullisen tutkimuksen etenemistä voi luonnehtia prosessiksi. Tutkijan tutkimustoimintaa voi luonnehtia oppimistapahtumaksi, jossa aineistoon liittyvät näkökulmat ja tulkinnat muodostuvat vähitellen tutkijan tietoisuudessa prosessin edetessä. Laadullisen tutkimuksen prosessi ei välttämättä ole jaettavissa selkeisiin vaiheisiin, vaan monet tutkimusta koskevat ratkaisut muodostuvat tutkimuksen edetessä. Tutkimukseen liittyvät menetelmät ja ratkaisut täsmentyvät prosessin aikana, joten tutkimuksen kehittymistä voidaan luonnehtia hyvin joustavaksi. Tutkimuksen eri elementit, kuten tutkimustehtävä, teoria, aineiston keruu ja analyysi, muotoutuvat omalla painollaan tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2010, 70-71.)

Joustava tutkimusprosessin kulku tuo haasteita tutkijalle, koska se edellyttää jatkuvaa, tutkijan oman tietoisuuden ja ymmärryksen kehittymistä yhdessä tutkimuksen kanssa. Tutkijan on myös oltava valmis määrittelemään ja linjaamaan tutkimustaan uudelleen tarvittaessa. (Kiviniemi 2010, 70-71.) Tutkimuksen eri osa-alueet rakentuivat loppuun saakka vuoropuhelussa toistensa kanssa ja tutkimus rakentui joustavasti. Tutkimus muotoutui luontevasti ja monet tutkimukseen liittyvät olennaiset ratkaisut varmistuivat vasta tutkimuksen loppumetreillä tutkijan tietoisuuden lisääntyessä.

Tutkimusongelman tarkka jäsentäminen voi tutkimuksen alussa olla haastavaa. Tästä syystä tutkimusongelmalle on annettava tilaa elää ja täsmentyä prosessin edetessä. (Kiviniemi 2010, 71.) Tutkimuksessani tutkimusongelmat ja -kysymykset muuttuivat ja täsmentyivät

melkein koko tutkimuksen teon ajan. Lopulliset päätökset tutkimuskysymyksistä muodostuivat vasta tutkimuksen loppuvaiheessa, kun aineiston analyysivaihe oli jo aloitettu. Laadulliseen tutkimukseen kuuluukin kyky tehdä jatkuvasti uusia tutkimukseen liittyviä päätöksiä tai ratkaista eteen tulevia ongelmia. (Syrjälä & Numminen 1988.)

Laadullisessa tutkimuksessa voi sanoa olevan kyse tutkittavan ilmiön käsitteellistämisestä vähitellen tapahtuvana prosessina. Kyse ei ole etukäteen valitun teorian testaamisesta. Laadullisessa tutkimuksessa korostuu näin ollen aineistokeskeisyys. Myös tässä tutkimuksessa aineistokeskeinen ote on keskeisessä asemassa. Aineistokeskeisyydestä huolimatta laadulliseen tutkimukseen vaikuttavat tutkimuksen alusta saakka tutkijan omat teoreettiset näkökulmat ja näkemykset tarkasteltavasta ilmiöstä. Tämä lisääntyvä tutkijan ymmärrys suuntaa jatkuvasti omalta osaltaan tutkimuksen kulkua. Laadulliselle tutkimukselle on luonnollista aineiston keruun ja teorian kehittämisen jatkuva vuoropuhelu, jossa olennaista on myös täsmentää tutkimuksen teoreettista pohjaa ja tarpeen mukaan jopa muuttaa sitä, mikäli tutkittava ilmiö sitä vaatii. Tässä tutkimuksessa aineiston analyysi ja teoria rakentuivat samanaikaisesti, joka helpotti teorian valintaa sekä vahvisti aineiston ja teorian vuoropuhelua. Laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista tutkimuskohteen selkiytyminen vähitellen tutkimusprosessin edetessä. Tämä tuo mukanaan usein uusia ajatuksia siitä, mihin teoreettisiin näkemyksiin olisi tutkimuksen kannalta syytä vielä paneutua. (Kiviniemi 2010, 74-76.)

Sisällönanalyysi ei niinkään ole yksittäinen metodi vaan pikemminkin teoreettinen viitekehys. Sisällönanalyysi on menetelmä, joka mahdollistaa dokumenttien objektiivisen ja systemaattisen tarkastelun. Tässä tutkimuksessa dokumenteilla tarkoitetaan nuorten tuottamia kirjoituksia. Sisällönanalyysin keinoin on tarkoitus kuvata tutkittavaa ilmiötä yleisessä ja tiivistetyssä muodossa kadottamatta aineiston tuottamaa informaatiota. Laadullisessa tutkimuksessa on sisällönanalyysin avulla tarkoitus tuottaa lisäinformaatiota kokoamalla hajanaisesta aineistosta yhtenäisen, selkeä ja mielekäs informaatiokokonaisuus. Analyysin avulla on tarkoitus selkeyttää aineistoa, jotta tutkittavasta ilmiöstä on mahdollisuus tuottaa luotettavia johtopäätöksiä. Aineisto on mahdollista järjestää sisällönanalyysin avulla johtopäätösten tekemiseksi. Sisällönanalyysissä tarkoitus on etsiä tekstin merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Tuomi & Sarajärvi (2018) viittaavat Miles ja Huberman (1994) ajatuksiin jakaa aineistolähtöisen laadullisen aineiston analyysi kolmivaiheiseksi prosessiksi: 1. aineiston pelkistäminen eli redusointi, 2. aineiston ryhmittely eli klusterointi ja 3. teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi. Tämän tutkimuksen pelkistämisvaiheessa analysoitava informaatio on nuorten tuottamat kirjoitukset. Tässä tutkimuksessa pelkistäminen tapahtuu siten, että aineistosta etsitään ilmaisuja, jotka vastaavat tutkimustehtävää. Samalla tutkimuksesta karsitaan pois se informaatio, joka on tutkimuksen kannalta epäolennaista. Tässä tutkimuksessa pelkistämisvaiheessa aineistosta karsiutui pois se data, joka ei liittynyt osallisuuden tai osattomuuden kokemuksiin. Aineiston ryhmittelyvaiheessa luodaan pohja tutkimuksen rakenteelle sekä muodostetaan alustavia kuvauksia tutkimuksen kohteena olevista ilmiöistä. Tässä vaiheessa aineistosta etsitään samankaltaisia piirteitä sekä eroavaisuuksia, jotka ovat tutkimuksen kannalta olennaisia. Esimerkkinä samankaltaisista piirteistä voisi mainita nuorten kokemukset kuulluksi tulemisesta viranomaisen toimesta tai luottamuksen ja aidon kohtaamisen merkitys osallisuuden kokemisessa. Tässä vaiheessa muodostuvat tutkimuksen alaluokat, jotka ovat olennaisia tutkimuksen käsitteiden kannalta olennaisia. (Emt. 2018.)

Luokittelu tässä tutkimuksessa tapahtuu siten, että tutkittavaa ilmiötä eli osallisuutta kuvaava informaatio luokitellaan käsityksen, piirteen tai ominaisuuden perusteella. Aineiston käsitteellistämisvaiheessa tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon avulla muodostetaan tutkimuksen teoreettiset käsitteet. Käsitteellistämisvaiheessa yhdistellään ryhmittelyvaiheessa syntyneitä luokkia siten, miten se sisällön näkökulmasta on järkevää. Näin toimimalla lähestytään tutkimustehtävässä haettua vastausta. Käsitteellistämisvaiheessa aineisto liitetään tutkimuksessa valittuihin teoreettisiin käsitteisiin ja näiden pohjalta syntyy aineistoa kuvaavia teemoja ja sisältöjä, joita tutkimustuloksissa kuvataan. Johtopäätöksissä tutkijan tehtävä on pyrkiä ymmärtämään, millainen merkitys asioilla on ollut tutkittaville henkilöille ja tavoittamaan heidän näkökulmansa. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

6.4 Analyysin toteutus

Tässä kappaleessa käyn läpi yksityiskohtaisemmin tutkimukseni analyysin vaiheita. Kappale tuo edellisessä osiossa käsitellyn aineistolähtöisen sisällönanalyysin konkretian tasolle. Aineiston analyysissa ja jäsentelyssä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Laadullisen aineiston sisällönanalyysin on tarkoitus selkeyttää ja jäsentää aineistoa sekä aineiston analyysin avulla luoda uutta tutkittavaa tietoa. Tutkimukseni analyysissä keskitytään selkeästi aineistosta nouseviin teemoihin ja sisältöihin, eikä etsitä asioiden piilosisältöjä. Näin vältetään liikaa nojaamista tutkijan omiin subjektiivisiin tulkintoihin ja saadaan objektiivinen käsitys siitä, mitä aineistolla on meille kerrottavaa. Tämä takaa objektiivisen ja tutkijan omista henkilökohtaisista käsityksistä ja ennakko-oletuksista irrallisen tulkinnan. (Kankkunen, Vehviläinen-Julkunen 2009.)

Tutkimustehtävän kannalta olennaisiksi aineiston osiksi valikoituivat ne kirjoitukset, joissa nuoret nostavat esiin teemoja osallisuuden tai osattomuuden kokemuksista. Tutkimukselle epäolennainen tieto karsittiin pois tutkimuksen kantavan käsitteen valitsemisen jälkeen. Tutkimuskysymykset on muodostettu aineistosta nousevien teemojen perusteella liittyen osallisuuden kokemuksiin. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa luin aineiston läpi useaan kertaan. Tämän jälkeen lähdin lukemisen ohella teemoittelemaan ja luokittelemaan aineistosta nousevaa dataa. Tämän tarkoituksena oli selvittää, millaisia yhteneväisiä teemoja aineistosta nousee ja miten paljon niitä esiintyy. Analyysini lähti näin ollen liikkeelle täysin aineistolähtöisesti sen sisältöä tutkien ja teemoitellen.

Osallisuuden ja osattomuuden käsitteet korostuivat aineistossa nuorten kokemuksissa hyvin kirjavasti ja laajasti. Osallisuus nousi aineistosta selkeästi isoksi kokemukselliseksi temaksi, josta nuoret kirjoittivat hyvin monesta eri näkökulmasta. Valitsin tutkimuksen pääkäsitteeksi osallisuuden ja otin mukaan myös osattomuuden käsitteen, joka niin ikään nousi aineistosta nuorten tuottaman kritiikin muodossa. Näiden käsitteiden valossa lähdin muotoilemaan tutkimuskysymyksiä. Aineistosta nousi yhtenä osa-alueena myös nuorten halu kehittää lastensuojelua osallisuuden näkökulmasta, ja tästä aiheesta muodostin myös yhden tutkimuskysymyksen. Tutkimuskysymykset muuttuivat useaan otteeseen tutkimusprosessin aikana. Tutkimuksen kantavat tutkimuskysymykset muotoutuivat vasta juuri ennen analyysivaiheen aloittamista ja löysivät lopullisen muotonsa vasta tutkimuksen loppumetreillä.

Kirjoittaessani tutkimustuloksia auki, jaoin ne kolmeen osa-alueeseen tutkimuskysymyksiä mukailten. Keräsin nuorten kokemuksia aineistosta nousevin suurin lainauksin kunkin otsikon alle. Kaikki nuorten kirjoitukset on siteerattu tutkimuksessa täysin sellaisina, kuin ne aineistossa esiintyy. Heti alussa huomasin, että nuorten kirjoittamat osattomuuden

kokemukset kulkivat käsi kädessä nuorten viranomaisille antaman kritiikin kanssa, joten päätin käsitellä näitä teemoja yhdessä välttääkseni toistoa. Tällä tavoin varmistin, ettei kumpikaan aihe ei jää käsittelyn ulkopuolelle. Toisena teemana nostin tutkimuskysymyksiä mukailleen esiin nuorten tuottamia osallisuuden kokemuksia ja kolmantena teeman käsittelen nuorten esiin nostamia kehittämisajatuksia- ja ehdotuksia osallisuuden näkökulmasta. Tutkimustulokset muodostuivat ja jäsenyivät helposti ja toivat selkeyttä tulosten tulkintaan. Nuorten kirjoitukset on kirjoitettu tutkimukseen sitaatein täysin alkuperäisessä muodossaan, jossa nuoret ovat tekstit tuottaneet. Tutkimuksen kantava teoria vahvistui vasta hiukan ennen aineiston tekstien siirtämistä tutkimukseen. Tutkimuksen teoriakappale ja osallisuuden teorit muodostuivat ennen analyysiä ja osittain samanaikaisesti ja lähtivät elämään käsi kädessä ja limittäin aineiston analyysivaiheen kanssa. Analyysi sujui selkeästi ja mutkattomasti, koska aineiston ja teorian vuoropuhelu ja yhdessä syntyminen teki analyysistä helpommin hallittavan ja notkeasti etenevän kokonaisuuden.

6.5 Tutkimuksen eettinen pohdinta

Tämän tutkimuksen eettisten kysymysten pohdinta on alkanut jo tutkimusaiheen valinnan yhteydessä. Kysymysten pohdinta on kulkenut läpi tutkimuksen ja saattaa jatkua ja elää vielä tutkimuksen valmistumisen jälkeenkin. Eettiset kysymykset eivät avaudu itsestään selvänä prosessina, vaan tarpeellista on pysähtyä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa tarkkailemaan tutkimustaan ja sen toteutusta eettisten haasteiden kannalta. Tässä tutkimuksessa jatkuva eettinen reflektointi on mahdollistanut ongelmakohtien ratkaisun oikea-aikaisesti ja pitänyt tutkimuksen oikealla polulla.

Suomessa tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut kaikilla tieteenaloilla toimiville tutkijoille yleiset eettiset periaatteet, joita kaikessa tutkimuksessa tulee soveltaa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettiset periaatteet koskevat erityisesti ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen tekemiseen. Yleiset eettiset periaatteet on jaettu kolmeen osa-alueeseen: tutkijan kunnioitus tutkittavien henkilöiden itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon toteutumisessa, tutkijan kunnioitus aineellista sekä aineetonta kulttuuriperintöä ja luonnon monimuotoisuutta kohtaan, tutkijan velvollisuus toteuttaa tutkimuksensa siten, että tutkittaville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuksen kohteille koidu merkittäviä haittoja, vahinkoja tai riskejä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.) Tähän tutkimukseen osallistuvat nuoret omistavat oikeuden omiin kirjoituksiinsa. Nuoret ovat itse

päättäneet, antavatko tuottamansa aineiston tutkimuskäyttöön. Oman kirjoituksensa luovuttaminen tutkimuskäyttöön perustui vapaaehtoisuuteen, joten oli täysin hyväksyttävää, mikäli joku nuorista kieltäytyi tästä.

Tutkimuseettisten kysymysten tarkastelu on erittäin tärkeää aina, kun tutkimuksen kohteena on ihminen (Rauhala & Virokangas 2011, 251). Tutkimuksen toteuttamiseen liittyvä etiikka on mahdollista jakaa kolmeen eri osa-alueeseen: tiedon etsimisen ja tulkitsemisen etiikkaan, jotka käsittävät tutkimuksen toteuttamisen aineiston hankinnasta tulosten analysointiin ja tulkintaan sekä tiedon intressin etiikkaan, joka käsittää tutkimuksen aiheen ja siihen liittyvät tutkimuskysymykset. Tutkijan tehtävänä tutkimusprosessissa on aktiivisesti, yksityiskohtaisesti ja analyttisesti pohtia tutkimuksen kysymyksiä. (Pohjola 2003, 128, 130.) Tutkijana minun tulee pohtia läpi koko tutkimusprosessin, vaikuttaako tutkimukseni tutkimukseen osallistuvaan henkilöön tai hänen läheisiinsä heidän asemaansa tai tilannettaan heikentäen. Tutkimuksen aineisto on tuotettu täyden anonymiteetin turvin käyttämällä nuorten itse luomiaan nimimerkkejä eikä nuorten henkilötiedot ole olleet tutkijan tiedossa missään tutkimuksen vaiheessa. Tunnistamattomuuden takaaminen voi osalle tutkimukseen osallistuvista olla ratkaiseva syy suostumuksen antamiseen (Kuula 2006, 205).

Hirsijärvi ym. (2014, 26) ottavat kantaa tutkimustulosten esittämiseen sellaisena, kuin ne esiintyvät. Tuloksia ei tule kaunistella, eikä tutkija saa tuoda esiin tekaistuja havaintoja, joita tutkimusaineisto ei todellisuudessa tuota. Tutkijalta vaaditaan jatkuvaa kykyä kriittiseen itsereflektioon, jotta tutkijan omat mielipiteet ja näkemykset eivät millään tavalla väritä aineiston analyysiä tai tulkintaa. Tämän tutkimuksen tutkimustuloksissa nuorten kirjoitukset on tuotu esiin suorina lainauksina sellaisina, kuin ne ovat aineistossa esiintyneet. Tämä mahdollistaa sen, että lukija pystyy itse todentamaan alkuperäisen tekstin tuottamat faktat sellaisina, kuin nuoret ovat ne itse tuottaneet. Tutkimuksen tavoite ei ole vetää yleistettävissä olevia johtopäätöksiä aineiston pohjalta, vaan todeta ja koota niitä teemoja, joita aineistosta luontevasti nousee. Myös aineiston ja teorian tiivis vuoropuhelu tutkimustuloksissa varmistaa sen, etteivät tutkijan omat näkemykset näyntyä aineiston tulkinnassa ja analyysissä.

Tutkijan jokainen ratkaisu ohjaa tutkimusta tiettyyn suuntaan. Tämän takia tutkimuksesta muotoutuu erilainen jokaisen tutkijan tarkastelussa. Tutkija ei ole tutkimuksestaan täysin

irrallinen vaan hyvin kiinteä osa tutkimuksen luomaa kokonaisuutta. Tutkijalla on vastuu kaikista tutkimuksen aikana tehdyistä valinnoista eikä tämä vastuu pääty tutkimuksen valmistumiseen. Tutkijan tulee reflektoida omaa toimintaansa ja pyrkiä objektiivisiin ratkaisuihin. (Pohjola 2003, 54.) Tutkimuksen aiheen olen valinnut omaan työhöni ja kiinnostuksen kohteisiini liittyen sekä siksi, että nuorten kokemuksellista tietoa lastensuojelun asiakkuudesta on tutkittu verraten vähän. Tutkimukseen liittyvät teemat ovat minulle tuttuja, ja uskon, ettei kukaan tutkija kykene olemaan täysin puolueeton suhteessa oman tutkimukseensa. Tutkimukseni nojaa aiempaan tutkimukseen ja teorian tietoon, ja näiden avulla pidän huolen tutkimukseni objektiivisuuden toteutumisesta.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä kappaleessa käsittelen tutkimuksen tuloksia. Kappale on jaoteltu pääpiirteittäin tutkimuskysymyksiä mukaillen. Ensimmäisessä osiossa on päädytty käsittelemään ensimmäistä ja toista tutkimuskysymystä aineiston valossa limittäin, koska näiden kysymysten esiintyminen aineistossa liittyy tiiviisti toisiinsa ja niiden erillinen käsittely saattaisi tuoda toistoa. Nuorten osattomuuden kokemukset nousevat aineistosta myös kritiikin muodossa, jota nuoret haluavat antaa lastensuojelun viranomaisille ja päättäjille. Aineistossa nuorten kokemukset osattomuudesta kulkevat osittain käsi kädessä sen kritiikin kanssa, jota nuorilla on jaettavanaan viranomaisille. Viimeisessä osiossa käsitellään kolmannen tutkimuskysymyksen antia. Siinä nostetaan aineiston pohjalta esiin nuorten kehittämisehdotuksia, toiveita ja näkökulmia lastensuojelun kehittämiseksi osallisuuden näkökulmasta. Huomion arvoista on, etteivät nuorten kirjoittamat kokemukset ole täysin mustavalkoisia vaan osattomuutta ja epäoikeudenmukaista kohtelua kuvaava nuori saattaa kuitenkin kirjoituksessaan nostaa esiin myös hyvä asioita, joita lastensuojelu on hänen elämäänsä tuonut.

7.1 Osattomuuden kokemuksia kritiikin valossa

Tässä kappaleessa nuorten kertomana korostuvat kokemukset osattomuuden tunteista. Nuoret nostavat esiin kokemuksiaan siitä, ettei heitä kuultu eikä heillä ollut päätösvaltaa heitä itseään koskevissa asioissa. Nuoret kertovat kokemuksiaan mielipiteidensä huomiotta jättämisestä ja ohittamisesta. Nuorten teksteissä nousee esiin myös kokemuksia vallankäytöstä ja tunteita sen epäreilusta jakautumisesta. Nuoret nostavat esiin kokemuksiaan tunteiden tukahduttamisesta, ohjailusta ja alistamisesta. Nuoret kertovat myös, ettei asioista puhuttu ja keskusteltu tarpeeksi eikä nuorten kokemuksen mukaan viranomaisilla ollut tarpeeksi aikaa heille. Nuorten osattomuuden kokemuksista kertovissa teksteissä esiintyy paljon samoja aiheita, mutta jokainen kirjoitus nostaa esiin myös uusia teemoja ja näkökulmia. Luottamuksen tärkeys nousee aineistosta myös yhtenä tärkeänä teemana. Kirjoitusten kritiikistä ja osattomuuden tunteista huolimatta moni nuori tuottaa teksteissään myös hyviä asioita siitä, miten lastensuojelu on toiminut elämässä pelastajana ja monen asian mahdollistajana.

6- vuotiaana huostaanotetun nuoren kirje päättäjälle:

”Hyvä lastensuojelun päättäjät. Kirjoitan teille, koska olen ollut lapsesta asti sijoitettuna. Koen, että lastensuojelu ei toimi niin kuin pitää. Olen kokenut vääryyttä sekä hyviä asioita. Minun tapauksessani minua ei kuultu. Lastensuojelun työntekijöiden tärkein tehtävä on kuulla lasta. Miksi näin ei aina tehdä? Jouduin asumaan monta vuotta sijaisperheessä, joka kaltoinkohteli minua henkisesti. Kerroin tästä sosiaalityöntekijälleni, ja hän vain päätti, että yritä pärjätä siellä. Tämä aiheutti minulle ikuiset traumat. Toivon, että lasten mielipiteet huomioidaan, niitä kunnioitetaan ja niihin puututaan... Aikuiset osaavat esittää kyllä yhden tapaamisen ajan täydellistä vanhempaa, ja sen tunnistaminen vaatii hieman taitoa tulkita tilannetta. Onnekseni minut otettiin tosissaan, kun karkasin perheestä pois. Pääsin toiseen perheeseen. Mutta vaatiiko mielipiteen huomioiminen noin kovia tekoja, ennen kuin ne huomioidaan?” (rikkinäinen prinsessa 22v.)

”Hyvä sos.tt. Olen syvästi pettynyt toimiisi. Sinun työhösi kuuluu kuulla lapsia, ja pitää heidän puoliaan. Mitä sinä teit? Kuuntelit aikuisia sinisilmäisesti, ja ohitit surullisen ja pettyneen lapsen mielipiteet. Tajuan vasta nyt, kuinka suuri valta joillakin ihmisillä on. Ymmärrätkö mitä olet aiheuttanut elämässäni? Olen saanut kärsiä vuoksesi vuosia. Minä luotin sinuun, mutta sinä et tehnyt mitään. Minua satutettiin, ja minä luotin. Kerroin asiasta, ja sinä et tehnyt mitään. Et yhtään mitään. Silloin luottamukseni aikuisiin katosi. Haluan, että sinä mietit tai jos olet miettinyt, että mitä olisi voinut tehdä toisin. Haluan että et tee kenellekään enää niin. On ymmärrettävää, että te pelaatte ihmisten elämällä ja sitten mietitte miksi ihmiset ovat katkeria? Miksikö? Sitä minun ei tarvitse edes selittää. Miten pettynyt sitä voi ollakaan.” (rikkinäinen prinsessa 22v.)

Kirjoitusten kautta välittyvistä nuoren kokemuksista (*rikkinäinen prinsessa*) käy ilmi, että vaikka nuori on saanut mahdollisuuden olla läsnä itseään koskevissa päätöksentekotilanteissa ja esittää omat mielipiteensä ja näkemyksensä, kokee hän kuitenkin vahvasti, ettei ole tullut kuulluksi itseään koskevassa asiassa. Nuori ei oman kokemuksensa mukaan ole voinut vaikuttaa itseään koskevaan tärkeään päätöksentekoon. Tekstistä nousee pinnalle pettyneen nuoren tunteet tilanteessa, jossa nuori kokee mielipiteensä tulleen sivuutetuksi viranomaisen toimesta.

Orasen (2008) mukaan kyseisissä tilanteissa on kyse aikuisten käyttämästä vallasta suhteessa lapseen tai nuoreen. Orasen mukaan lapsen ja nuoren osallisuuden taso määritellään sen mukaan, miten paljon heillä on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Oranen viittaa kirjoituksessaan lapsen osallisuuden tasoista muodostettuihin tikapuumalleihin (Hart 1992, Shier 2001), joissa lapsen mahdollisuus osallisuuteen lisääntyy, mitä ylemmäksi

tikapuita noustaan. Mitä korkeammalle tikapuilla pääsee, sitä enemmän nuorella on valtaa vaikuttaa omiin asioihinsa (emt. 2008, 8).

Nuorten kirjoituksista nousee esiin vahva kokemus siitä, ettei heillä ole ollut valtaa itseään koskevissa päätöksissä, vaan valta päätöksentekoon on ollut sosiaalityöntekijällä. Nuoret ovat saaneet kertoa mielipiteensä ja kantansa, mutta tästä huolimatta kokemus osallisuudesta ja kuulemisesta ovat jääneet kapeiksi. Hartin (1992) ja Shierin (2001) mallia mukaillen nuorten kokemus omasta osallisuudesta jää tikapuiden alaosaan, jossa osallisuutta on mahdollisuus käyttää vain vähän tai ei lainkaan. Rikkinäisen prinsessan kokemus osattomuudesta lähestyy Hartin (1992) näkemystä osallisuuden tasoista, joissa yhtenä tasona huomioidaan se, ettei nuorella ole lainkaan kokemusta kuulluksi tulemisesta.

Aineistosta nousevat kokemukset osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta liittyvät usein nuorten kannalta kriittisiin tilanteisiin, joissa on ollut kyse siitä, mihin suuntaan päätös tulee muuttamaan nuoren elämää ja tulevaisuutta. Nuorten kokemuksista nousee vahvaa kritiikkiä siitä, miten sosiaalityöntekijä on huomionnut heidän mielipiteensä ja osallistanut heidät heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. Flöjtn (2000, 20) mukaan osallisuuden kokemukset määrittävät hyvin paljon myös sen mukaan, miten lapsi tai nuori kokee tulevaisuutensa kuulluksi tunnetasolla. Kokemus osallisuudesta voi siis syntyä, mikäli lapsi tai nuori kokee, että päätöksentekijä tai viranomainen on tunnetasolla kuullut sekä ymmärtänyt nuoren näkemykset. Kokemuksessa merkityksellistä on erityisesti se, miten vakuuttavasti ja ammattimaisesti viranomainen kykenee roolinsa hoitamaan, jotta nuorelle syntyy tunne siitä, että hänet otetaan vakavasti. Vakuuttavasta kohtaamisesta nuorelle voi syntyä kokemus siitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa, vaikka hän ei olisi edes läsnä päätöksentekotilanteessa. (Oranen 2008, 11.)

”Olen vanhemmalla iällä tajunnut mitä kaikkea olen itse saanut ja mitä mielestäni olisi voinut tehdä toisin. Olen kiitollinen, että minut on lapsena pelastettu turvattomasta kasvuympäristöstä ja olen saanut apua ja tukea kasvamiseen. Silti ohjaus, ja säädökset olivat liian tiukkoja ja sen mahdollisti ”vallan” väärinkäytölle. Mietin lapsen usein miksi minua ei kuunnella. Miksi minulle ei puhuta asioista. Kiinnipidot ja rajoittaminen oli kovakouraista ja toimittiin liian ennakoivasti. Jos vain purin pahaa oloa itkemällä äänekkäästi, tästä voitiin laittaa kiinnipitoon. Olen aikuisena ymmärtänyt, että säännöt olivat silloin erilaiset ja ohjaajat tekivät mitä käskettiin, mutta miksi se mahdollisti yksittäisten ohjaajien ”vallan nousun päähän”? Ja miten se voi vieläkin olla mahdollista? Vieläkin kuulee lastensuojelu paikoista, joissa rankaistaan väkivallalla ja ihmisoikeutta/

itseäärämis-oikeutta ei kunnioiteta. Kiristetään perustarpeista: et saa syödä koska purit pahaan oloasi hoitajaan. Ongelmakäyttäytymistä ei pidä tietenkään hyväksyä, mutta pitää oppia ymmärtämään. Kohtuulliset rajat yhdessä ammattilaisten ja nuorten kanssa.” (Jansku 20v)

Orasen (2008, 11) mukaan osallisuuden kokemus ei siis ole välttämättä riippuvainen siitä, onko nuori läsnä tilanteessa, jossa päätöksiä tehdään. Nuori voi läsnäolosta ja mielipiteen ilmaisusta huolimatta kokea osattomuutta omassa asiassaan. Yhtenä vaihtoehtona nuoren osallistumiselle voidaan nähdä myös se, että aikuinen auttaa nuorta vaikeiden ja negatiivisten asioiden ilmaisussa ja esittää asiat nuoren puolesta. Orasen (2008) mukaan nuoret toivovat saavansa apua ja rohkaisua omien mielipiteidensä ja ajatustensa ilmaisuun vaikeissa tilanteissa. Nuoret tarvitsevat kokemuksia omaehtoisesta toiminnasta ja valinnanvapauden mahdollisuuksista sekä konkreettisia paikkoja tehdä omia valintoja elämässään. Ihmisellä on luontainen tarve itseohjautuvuuteen ja autonomiaan. Mikäli osattomuuden kokemukset tällä elämän osa-alueella ovat vallitsevia, heikentää se nuorten kokemaa hyvinvointia. (Deci & Ryan 2000.)

Avo-, sijais- ja jälkihuollon kokenut nuori kirjoittaa:

”Narsisti. Sellaisena minä sinua pidän. Kuusi vuotta elämästäni ohjailit ja käskyitit minua. Et todellisuudessa koskaan kuunnellut mitä minulla oli sanottavana, laitoit vain sanoja suuhuni ja syötit niitä minun nimissäni eteenpäin. En uskaltanut olla oma itseni vuosiin, enkä näyttänyt tunteitani, saati sitten purkaa pahaan oloani. Odotit minun osaavan kaiken jo valmiiksi, ja jos en osannut, nöyryytit minua rangaistuksena. Käytit minuun henkistä väkivaltaa, ahdistuin ja jostain syystä alistuin. Olithan sinä pelastanut minut, ja täten olit omassa mielessäsi täydellinen ihmisyksilö. Myönsin aina olevasi oikeassa, vaikka päässäni halusin lyödä sinua tuolilla niin saatanan lujaa, ettet heräisi enää. Tahdoin vain pois siltä nuoralta, jolla pakotit minut kävelemään, tasapainoilemaan kahden maailman välillä.” (Kesäheinä 20v)

Nuorten (Jansku ja Kesäheinä) kuvaamat osattomuuden kokemukset ja niiden kautta nouseva kritiikki tuovat esiin paljon samoja piirteitä kuin jo ylempänä esitetyt kokemukset. Kokemukset osattomuudesta näkyvät siinä, ettei nuori ole kokenut tulleeensa kuulluksi vaan kokee mielipiteensä tulleen sivuutetuksi. Tällaiset kokemukset nostavat pintaan kokemuksen osattomuudesta sekä kokemuksen alisteisesta asemasta suhteessa aikuiseen. Kun nuori ei enää uskalla olla oma itsensä, luottamus aikuiseen murenee eikä todellisia tunteita voi enää näyttää. Luottamus ja usko aikuiseen saattaa horjua tai loppua kokonaan.

Oranen (2001) korostaa osallisuuden kokemisessa vuorovaikutuksen turvallisuuden merkitystä. Yllä nuorten (*Janskku ja Kesäheinä*) kertomukset nostavat esiin turvattomuuden kokemuksia, jossa uhattuna oleminen, epäoikeudenmukaisina koetut rangaistukset tai väkivallan mahdollisuus ovat olleet osa elämää ja vaikuttamassa nuoren tunteeseen omasta osattomuudestaan. Orasen (2001) mukaan nuori tukahduttaa tunteitaan, mikäli ei koe omien tunteiden ilmaisua turvalliseksi. Lapsella ja nuorella tulee olla kokemus siitä, että aikuinen kestää turvallisesti hänen ahdistustaan. Mikäli turvallisen vuorovaikutuksen kokemus viranomaisen kanssa jää jostain syystä toteutumatta, tärkeät asiat jäävät jakamatta ja nuorelle saattaa syntyä kokemus osattomuudesta. (emt. 2001, 81-83)

Vuoden 2020 alusta voimaan astuneiden lastensuojelulain (542/2019) muutosten yhtenä tarkoituksena oli lasten ja nuorten osallisuuden parantaminen varmistamalla entistä tiukemmin lasten perusoikeuksien toteutuminen. Nimimerkki ”*Janskku*” tuo kirjoituksessaan esiin kokemuksiaan rajoitustoimenpiteistä, joiden koki olleen epäreiluja ja aiheuttaneen turvattomuuden kokemuksia. Lasten ja nuorten perusoikeuksiin voidaan sijaishuollossa kajota vain, mikäli lastensuojelulain rajoituksia koskevat edellytykset täyttyvät. Rajoitustoimenpiteitä ei tulisi käyttää rangaistuksena. Rajoitusten käyttö eikä lapsen kohtelu saa näin ollen olla nöyryyttävää, alistavaa, mielivaltaista, ruumiillista kurittamista eikä muullakaan tavoin loukkaavaa kohtelua. Lasta tai nuorta on myös rajoitustoimenpiteestä päätettäessä kuultava ikätason mukaisesti. Kuulemisen on tapahduttava kirjallisesti. (STM 2020.) Lastensuojelulaki (542/2019) vahvistaa rajoitustoimenpiteiden käytön yleisiä edellytyksiä, kuten välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimusta, jolloin rajoitustoimenpiteiden käyttäminen edellyttää entistä vahvempaa harkintaa. Lakimuutos tukee omalta osaltaan lasten ja nuorten osallisuuden toteutumista vahvistamalla lapsen asemaa ja itsemääräämisoikeutta, turvaamalla oikeuden ihmisarvoiseen kohteluun, huolenpitoon ja oikeudelliseen turvaan. (STM 2020.)

Lapsesta saakka sijoitettuna olleet nuoret kirjoittavat kuulluksi tulemisesta:

”Olen kokenut etten ole saanut mahdollisuutta ymmärtää omia tunteitani sijoituspaikoissa, joka vaikuttaa myös tämän hetkiseen elämäni. On myös tärkeää keventää lasten taakkaa. (rikkinäinen prinsessa 22v.)

”Olisin toivonut että joku kuulisi minutkin ja keskusteleee kanssani. Lohduttaisi. Olisin vain halunnut itkeä ilman että minua käskettiin olemaan hiljaa tai minut laitettiin kiinnipitoon. Olisin vain halunnut purkaa ikävääni. Jouduin tukahduttamaan suruni ja itkemään öisin ettei kukaan kuulisi.” (Jansku 20v)

Katkelma lastensuojeluasiakkuuden kokeneen nuoren kirjeestä itselleen menneisyyteen:
Kirje itselleni

Hyvä XX, toivon että luottaisit itseesi enemmän, etkä peilaisi osaamistasi tai olemistasi muihin. Vaikka kolme vuotta on tällä hetkellä todella paljon elämästäsi, se ei tule määrittämään loppupeleissä mitään, vaikka mitä tulisi tapahtumaan. Pidä omat ajatuksesi, mielipiteesi ja pääsi, vaikka se eroaisi siitä mitä muualla vallitsee, koska muuten hukut siihen massaan, joka tukahduttaa sen, mitä olet ja mistä haaveilet...” (Tiikerilapsi 20v)

”Rikkinäinen prinsessa ja Jansku” nostavat kirjoituksissaan esiin, etteivät ole saaneet tarpeeksi tukea omissa tunteissaan, niiden ymmärtämisessä ja käsittelyssä. Nuoret tuottavat, etteivät ole saaneet mahdollisuutta käsitellä tunteitaan turvallisesti aikuisen kanssa ja näin keventää taakkaansa. ”Jansku” kuvaa jo aiemmin esiin tullutta nuorten kokemaa epäreilua rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Kokemuksista nousee nuorten ajatus, etteivät aikuiset ole kyenneet vastaamaan nuorten tarpeisiin purkaa pahaa oloaan. ”Tiikerilapsi” kannustaa itseään menneisyyteen kirjoittamassaan kirjeessään pitämään päänsä, ajatuksensa ja mielipiteensä. Nuori kannustaa menneisyyden lasta pitämään kiinni omasta itsestään ja haaveistaan, jotta niitä ei tukahdutettaisi. Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksissa yhtenä osana korostuu lapsen mahdollisuus itsensä ilmaisuun ja keskustelutukeen. Omien tunteiden ymmärtäminen, turvallinen purkaminen ja käsittely tulisi olla mahdollista ja lapsilähtöistä.

Orasen (2008) mukaan olennaista on myös se, että lapselle ja nuorelle annetaan kaikki tarpeellinen tieto hänen omasta tilanteestaan. Näin syntyy mahdollisuus käsitellä tunteita turvallisesti sekä ilmaista omat käsityksensä ja näkemyksensä konkreettisten omaan elämään liittyvien faktojen valossa. Tietojen antaminen, tilanteiden selittäminen, prosessien avaaminen sekä syiden ja seurausten selventäminen on lapsille ja nuorille todella tärkeää. Myös tilanteisiin liittyvien eri vaihtoehtojen käsittely, osallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien olemassaolon esiin tuominen on ensiarvoisen tärkeää. Ilman näiden tietojen antamista ja prosessien ymmärtämistä, ei todellinen osallistuminen ja vaikuttaminen ole mahdollista. (Emt. 2008.) Myös Nivala (2010) korostaa lapsen ja nuoren

merkityksellisyiden tunteita, jota nuori kokee saadessaan sitä tukea, jota kulloinkin tarvitsee. Kokemukset omien tunteiden tukahduttamisesta saattavat aiheuttaa myös sen, että nuoren itseensä kohdistuvat merkityksellisyiden tunteet heikentyvät.

Katkelmia huostaanotetun nuoren kirjeestä lastensuojelun työntekijälle:

”Hyvä lastensuojelun työntekijä, kirjoitan sinulle koska olisin toivonut teiltä sieltä päästä mm. aikaisempaa puuttumista ja heräämistä siihen missä kunnossa lapset olivat. Olisitte voineet hetkeksi unohtaa isän palkan ja kiinnittää huomiota huonosti voiviin lapsiin. Minäkin näin 9-vuotiaana useita kertoa kun mm. istuit äidin päällä, veitsi äidin kurkulla. Miten oletatte että siinä vaiheessa osattaisiin kertoa muuta kuin itkemällä. Olisimme tarvinneet vain APUA! Näin jälkikäteen tahdon sanoa, että olisi toivottavaa kuunnella lapsia enemmän. Ja ennen kaikkea katsoa ympärille. Olisiko yllätystarkastukset lapsen perheeseen mahdoton ajatus? Kävisitte lapsen kotona kertomatta siitä heidän vanhemmilleen. Kuka tahansa saa ja pystyy näyttämään tunnin ajan iloista naamaan, siivoamaan kodin ja täyttämään jääkaapin, jos siitä kerrotaan useita viikkoja etukäteen, tarkan päivämäärän ja ajan kera. Ei niistä oikeasti ole mitään hyötyä. (Perhonen 27v)

”Perhonen” kertoo, ettei ole oman kokemuksensa mukaan tullut kuulluksi. ”Perhosen” kritiikki osattomuudesta liittyy kokemukseen siitä, etteivät työntekijät ole havainneet perheen todellista tilannetta ja tästä syystä lapset eivät ole tulleet autetuiksi ajoissa. Nuoren kritiikki viranomaisia kohtaan kohdistuu myös kokemukseen siitä, että lastensuojelun työntekijän huomio on ollut aikuislähtöistä, jolloin lapsen ja perheen todellista kokonaistilannetta ei ole kyetty arvioimaan riittävän hyvin. Kritiikki kohdistuu myös lastensuojelun tapaan hoitaa kotikäynnit ennalta sovittujen suunnitelmien mukaisesti. Nuorten kokemuksesta tulee esille, ettei kotikäyntien ennakoitavuus tue sitä, että työntekijä kykenisi havainnoimaan perheen ja lasten todellista tilannetta.

Katkelma nuoren kirjoituksesta, joka on kokenut sosiaalityöntekijän näyttäneen hänelle, että maailmassa on aikuisia, jotka välittävät:

”Minun kokemukseni lastensuojelusta on kovin ristiriitainen. Minulle pahinta on ollut kokemus siitä, että lastensuojelun työntekijöillä ei ole ollut tarpeeksi aikaa olla vain läsnä ja tukea, kuunnella. Koen, että usein minut jätetään roikkumaan väliin, kun aika ei riitä. Luotetaan vain, että pärjään ja selviän yksinkin. Parasta kuitenkin on ollut, että olen saanut paljon upeita kokemuksia, mitkä olisivat varmasti jääneet väliin ilman lastensuojelun apua. Minut on nostettu ylös syvimmistä kuopistani ja olen nähnyt elämän toivon lastensuojelun avulla. Minulla on ollut upeita työntekijöitä lastensuojelussa, mutta vaihtuvuus siinäkin on tuonut haavoja. Lastensuojelu on äärimmäisen tärkeä konsepti ja

lastensuojelu tekee todella tärkeitä ja merkityksellistä työtä, mutta puitteet kiinnittää enemmän huomiota yksityiskohtiin ovat olleet liian heikot. ” (Seepran lapsi 17v)

”Seepran lapsi” nostaa kokemuksistaan esiin niiden ristiriitaisen luonteen. Nuori kuvaa kokemustaan siitä, miten lastensuojelu on mahdollistanut hänen elämäänsä paljon sellaista, mitä elämä ei ehkä muuten olisi tarjonnut. Nuori on kokenut saaneensa tukea työntekijöiltä ja löytäneensä elämään toivoa lastensuojelun avulla. Nuori kuitenkin kuvaa rehellisesti pahimpia kokemuksiaan liittyen osattomuuden tunteisiinsa. Kritiikki kohdistuu erityisesti työntekijöiden ajan puutteeseen ja siihen, miten nuori on kokenut joutuneensa selviämään yksin. Nuori näkee lastensuojelun työn merkityksen ja tärkeyden, mutta nostaa kritiikissä esiin mm. työntekijöiden vaihtuvuuden, joka heikentää monella tavalla lapsen asemaa ja koettua osallisuutta. Kivistön (2006, 117) mukaan luottamuksellisen suhteen syntymistä voi hankaloittaa lastensuojelun työntekijöiden vaihtuminen.

Lapsiasiainvaltuutetun toimintakertomuksessa (2005) esitetään, että vaikka lasten ja nuorten osallisuuden ja arvostamisen kannalta tärkeitä rakenteita on yhteiskunnassa olemassa, aina ei osallistumiseen kuitenkaan vaadita erillisiä rakenteita, vaan aikuisia, jotka kunnioittavat lapsia ja nuoria ja joilla on aikaa sekä halua keskustella heidän kanssaan. Helavirta (2011) puhuu tutkimuksessaan lasten *arjen osattomuudesta*. Arjessa tapahtuva ja toteutuva osallisuus vaatii aikuiselta aikaa ja pysähtymistä. Syitä ja selityksiä arjen osattomuuden kokemuksille voidaan löytää paljonkin, mutta erityisen suuressa roolissa on se aika, jota aikuisilla on tarjota lapsille ja nuorille. (emt. 2011, 77.) Mary Kelle (2004) nostaa tutkimuksessaan esille näkemyksensä siitä, miten tukemalla lapsia omien mielipiteidensä ilmaisuun ja tarjoamalla lapselle kuulluksi tulemisen mahdollisuuksia, voidaan lapsia opettaa ja rohkaista omien oikeuksien puolustamisessa. Osallisuuden paikkojen tarjoaminen ja mahdollistaminen kannustaa lapsia ja nuoria myös poliittiseen osallistumiseen ja lasten yhteisten asioiden ajamiseen. (Emt. 2004, 341.)

”Kotona tapeltiin paljon, nimenomaan minun kanssa. Vasta yläasteella juttuun otettiin kantaa, mutta se, kuka sen levitti kouluun on edelleen täysin pimennossa. Ainoat keiden luulin tietävän oli parasystäväni yläasteelta ja psykologini, mutta kumpikaan heistä ei ollut sitä kertonut. Silloin lastensuojeluilmoitus kai tehtiin 8.luokalla.” (Tanjadella 18v)

Tärkeä osallisuuden muoto on lapsen ja nuoren oikeus saada itseään koskevaa tietoa. On kuitenkin olemassa poikkeuksia, joissa tätä oikeutta ei tarvitse noudattaa. ”*Tanjadella*” tuo kirjoituksessaan esiin, että häntä koskevan lastensuojeluilmoituksen tekijä ei koskaan tullut hänen tietoonsa. Lapsella on aina oikeus itseään koskevaan tietoon omassa lastensuojeluasiassaan. Oikeus on turvattu lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (THL 2020; esim. lastensuojelulaki 5 §.) Nuori tuo kirjoituksessaan esiin, ettei ole tietoinen kenen toimesta lastensuojeluilmoitus tehtiin. Tapahtuma on kuitenkin merkittävä käännekohta nuoren elämässä.

Pääsääntöisesti huoltajalla ja lapsella on oikeus tietää, kuka lastensuojeluilmoituksen on tehnyt. Mikäli henkilöllä on työnsä puolesta velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, ei ilmoitusta voi tehdä nimettömänä (ks. lastensuojelulaki 25 §). Anonyymi ilmoitus on kuitenkin mahdollista tehdä, mikäli henkilö ei ole työnsä puolesta velvoitettu tekemään ilmoitusta. Mikäli ilmoituksen tekijän henkilöllisyys salataan, oli syynä sitten lapsen etu tai ilmoituksen vuoksi aiheutuva mahdollinen uhka, on lastensuojelun työntekijän merkittävä muistiin salaamisen perusteet (THL 2020; Julkisuuslaki 11 § 2 mom.). Näin ollen lain turvin ilmoituksen tekijän oikeus tulla suojelluksi kumoaa lapsen tai nuoren oikeuden saada itseään koskevia tietoja. Perusteluiden turvaaminen lainsäädännöllä tukee lapsen oikeuden toteutumista, vaikka osallisuus ei tiedon antamatta jättämisen osalta tässä tapauksessa toteudukaan. Kivistö (2006, 117) kirjoittaa, miten merkittävä tekijä osallisuudessa on lapsen ja nuoren oikeus tiedon saamiseen ja oman tilanteen ymmärtäminen oikean tiedon valossa. Lapsen ja nuoren tulisi tietää oman lastensuojeluasiakkuuden taustat ja syyt, ja se, miksi hänet on esimerkiksi huostaanotettu. Omien taustojen tuntemisen ja ymmärtämisen voidaan katsoa olevan olennainen tekijä omassa elämässä selviytymisessä. (Emt. 2006, 117.)

”Kotona, iltapäivällä, joulun välipäivänä.

Aikuinen = Tilanne on nyt se, että sut joudutaan sijoittaa kiireellisesti

-Lapsi = Mä en suostu siihen, teillä ei oo mitään perusteluja siihen. Mä en aio täältä lähteä

Aikuinen = Tämä on ikävää, mut nyt ei voi muutakaan. Sä olet aivan itse aiheuttanut tämän.

Jos sä et vapaaehtoisesti suostu lähtemään, joudumme soittamaan poliisipartion auttamaan meitä sun lähdön turvaamiseksi.

Lapsi = Teillä ei oo oikeutta viedä mua mun kodista, mä soitan asianajajalle. Me tunnetaan tarpeeksi vaikutusvaltaisia ihmisiä.” (MK 18v)

Useissa nuorten menneisyyden muisteluissa nousee hyvin esille, miten koettu osallisuus tai sen puuttuminen on koettu lapsuudessa tai varhaisnuoruudessa. ”*Tiikerilapsi*” nostaa esiin jo aiemminkin esiintyneet teemat ajatusten, mielipiteiden ja tunteiden tukahduttamisesta. Nuorten kokemuksista nousee selkeästi esiin se, miten lapset ja nuoret ovat hyvin halukkaita osallisuuteen omissa asioissaan ja toivovat saavansa osakseen arvostusta omana itsenään. Ihmisen hyvinvoinnin kokemus rakentuu osaltaan siten, että hänellä on mahdollisuus kokea itsensä tärkeäksi, päteväksi, osaavaksi ja arvostetuksi (Deci & Ryan 2000).

Nuorten selkeä viesti osattomuuden tunteista näkyy hyvin vahvana kritiikkinä viranomaisia ja niitä aikuisia kohtaan, joilla on ollut valtaa suhteessa heihin. Yllä nuorten kirjoituksista ”*Tiikerilapsi & MK*” nousee ajatus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Nuoret tuovat esiin myös sen, miten traumaattisia heidän kokemansa asiat voivat olla vielä aikuisenakin. Kokemukset pahasta olostä ja vihantunteista välittyvät nuorten kirjoituksista. Nuorten kokemukset ovat hyvin sensitiivisiä vuosienkin jälkeen ja epäoikeudenmukaiseksi koetut tilanteet vaikuttavat edelleen vahvoilta muistoilta.

Kirjoituksista voi päätellä, miten äärettömän merkittävää lapselle voi olla kokemus osallisuudesta ja huomioimisesta. Tärkeitä ovat myös kokemukset siitä, että sosiaalityöntekijällä on tarpeeksi aikaa kuulla, keskustella, tavata, olla läsnä, aidosti välittää lapsesta, tämän asioista ja tilanteesta. Lapsilla ja nuorilla on koetun hyvinvoinnin kannalta tarve tulla huolehdituksi ja välitetyiksi. Heillä on tarve kiinnittyä ihmisiin ja kokea olevansa merkityksellinen jollekin. (Deci & Ryan 2000.) Hill (2006) korostaa tutkimuksellista tietoa, jonka mukaan lapset eivät ensisijaisesti jaa asioitaan, huoliaan, pelkojaan vieraiden aikuisten (esim. viranomaisten) kanssa. Tämä nostaa entistä voimakkaammin esiin lapsen ja nuoren osallisuuden ja kuulemisen merkityksen, sillä lapsen osallisuuden mahdollistaminen ei automaattisesti tarkoita sitä, että lapsi jakaisi mielipiteitään, toiveitaan tai pelkojaan viranomaiselle tai muulle aikuiselle.

7.2 Osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia

Tässä kappaleessa nostan aineiston pohjalta nuorten kokemuksia osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta. Nuorilla on myös paljon hyviä kokemuksia lastensuojelusta ja omasta osallisuudestaan lastensuojelun asiakkuudessa. Hyvät kokemukset liittyvät pääsääntöisesti konkreettisiin tilanteisiin, jossa lapsi tai nuori kokee tulleen kuulluksi ja jossa hänellä on

todellinen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Osallisuuden kokemukset liittyvät myös tilanteisiin, jossa hädän hetkellä nuori on tullut kuulluksi, saanut vahvan merkityksellisyyden ja arvostuksen kokemuksen omille ajatuksilleen, mielipiteilleen ja toiveilleen. Osallisuuden kokemukset korostuvat nuorten kokemuksissa myös aidoissa ja lempeissä kohtaamisissa sekä turvallisissa ja kärsivällisissä suhteissa lastensuojelun työntekijöihin.

”Odotan sosiaalityöntekijän ilmestyvän eteeni. Jännityksen voi aistia ilmassa. Vihdoinkin hän saapuu. Ilme ei kerro mitään. Huoneessa juttelemme asioista. Sossu tuntuu kuuntelevan mua. Pitäiskö mun karata? Mitä jos poliisit vie mut takas sinne paikkaan. Odotan sossun sanoa. Hetki tuntuu pitkältä. Sossu: ”Sä pääset pois, mä olen pahoillani etten uskonut sua heti.” Mitä Kuulinko mä oikein? MÄ pääsen pois. Se helvetti on ohi mun elämästä. Mitään pahempaa ei voi tapahtua. Vai voiko? Ei, nyt mä annan itseni tuntea jotain hyvää. Vihdoin mä olen vapaa.” (rikkinäinen prinsessa 22v.)

Orasen (2008) mukaan nuoren kokemukset osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta sekä kokemus omien ajatusten ja mielipiteiden arvokkuudesta liittyen omassa elämässä tehtäviin päätöksiin, voivat tuoda voimattavan kokemuksen. Oranen korostaa, että lastensuojelun asiakaslapsilla voi olla paljon erilaisia kokemuksia siitä, että asiat heidän elämässään vain tapahtuvat ilman mahdollisuutta itse niitä ohjailta. Positiiviset kokemukset osallisuudesta itseään koskevaan päätöksentekoon saattavat tukea ja suojella lasta myöhemmin elämässä. Erilaisten haasteiden edessä aiemmat positiiviset kokemukset rohkaisevat pyytämään apua ja tukea. Positiiviset kokemukset omasta kyvykkyydestä ja itsensä toteuttamisesta rakentavat koettua hyvinvointia ja elämänlaatua (Allardt 1976, 1983; Deci & Ryan 2000).

”Kiitokset ohjaajille. Ajattelen teitä lämmöllä. Olitte turvallisia ja teitte työnne täydellä sydämellä. Me emme olleet mitään helppoja lapsia, mutta te jaksoitte. Annoitte aikaanne, jopa työpäivän ulkopuolella. Olo oli aina turvallinen kun olitte työvuorossa. Olitte kärsivällisiä ja ohjasitte ja asetitte rajoja. Olen kiitollinen että olette olleet osa minun kasvuani siksi ihmiseksi joka olen nyt. Annoitte paljon.” (Janskku 20v)

Yllä olevista nuorten ”rikkinäinen prinsessa & Janskku” kokemuksista nousee vahvasti aitojen, merkityksellisten ja turvallisten suhteiden tärkeys osana osallisuuden ja hyvinvoinnin kokemusta. Nivalan (2010) mukaan osallisuuden kokemisessa on vahvasti mukana kokemus tarpeiden, toiveiden ja ajatusten kunnioittamisesta. Nivala korostaa, että myös kokemus omasta merkityksellisyydestä vaikuttaa osallisuuden kokemiseen.

”Rikkinäinen prinsessa” ja kuvaa kirjoituksessaan aidon, lämpimän ja läheisen kohtaamisen merkitystä, joka tuo mukanaan välittämisen ja merkityksellisyyden tunteen suhteessa läheisiin ihmisiin. Välittäminen ja välitetyksi tuleminen kuuluvat ihmisten perustarpeisiin. Nuorten kirjoituksista nousee myös vahvoja turvallisuuden kokemisen tunteita, jotka ovat osaltaan rakentamassa kokemuksia osallisuudesta (emt. 2010). Myös Allardt (1976, 1983) korostaa sosiaalisten, vastavuoroisten ja läheisten suhteiden merkitystä ihmisten hyvinvoinnissa.

Peltola & Moisio (2017, 23) nostavat tutkimuksessaan esiin sen, miten lapset ja nuoret odottavat luottamuksellista kohtaamista ja pitkäaikaisia asiakassuhteita, etenkin haastavissa elämäntilanteissa. Tutkimus nostaa ”yhden luukun periaatteen” rinnalle ”yhden ihmisen periaatteen” merkityksen luottamuksen rakentamisessa ja muodostumisessa ja asiakassuhdetta tukevana tekijänä. (Emt. 2017, 23.)

Nuorten elämässä esiintyvistä ristiriitatilanteista ja eri ratkaisuvaihtoehdoista olisi tärkeää keskustella yhdessä. Tärkeää olisi myös nuoren mahdollisuus luottaa työntekijöihin. Luottamuksen rakentuminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista ja nuoret saattavat olla epävarmoja siitä, mitä asioita voi kertoa kellekin. (Hipp & Kivistö 2009, 191.) Oranen (2008) esittää luottamuksellisen suhteen työntekijään olevan nuorten näkökulmasta hyvän työskentelyn keskeinen kriteeri. Luottamuksen rakentuminen vaatii aikaa ja rauhaa. Luottamuksen puuttuminen nostaa esiin kokemuksen avun tarjoamisen ulkokohtaisuudesta. Nuoret kokevat omien vaikeiden asioiden käsittelyn lähes mahdottomaksi tilanteessa, jossa työntekijän ja nuoren välille ei ole luottamusta syntynyt. (Emt. 2008.) Aineistosta nousee kautta linjan, niin osallisuuden kuin osattomuudenkin kokemuksissa, luottamuksen merkityksellisyys. Luottamuksen puute on nuorten esittämässä kritiikissä hyvin vahvasti läsnä.

”Olin laitoksessa pienestä pitäen ja minulla ei ollut oikeastaan minkäänlaista kosketusta normaaliin perhe elämään. Oma ohjaajani halusi minun kokevan sen, ja otti minut mukaan oman perheensä perhe-reissuille ja perhejuhliin. Sain käydä ohjaajani luona kylässä ja kokea olevani osa muutakin kuin laitoksen valkoisia seiniä.” (Janskku 20v)

Katkelma varhaisnuoruudessa huostaanotetun nuoren menneisyyden muistelusta. *”Perhonen”* kirjoittaa kokemuksestaan perhekotiin sopeutumisessa, jonne hän joutui 13-vuotiaana suoraan sairaalassa vietetyn hoitajakson jälkeen vastentahtoisesti;

”Muistan varmaan ikuisesti sen hetken kun äiti sanoi, etten pääse enää kotia, vaan ”joudun” perhekotiin. Alkuun pistin hirveesti vastaan, mutta jo ensimmäisellä vierailukerralla koin ympäristön rauhalliseksi. Ja ne hevoset. Iso lauma hevosia, ja kuulin että niitä saa hoitaa vapaasti. Alkuun muutettuani olin tosi arka, ja pakenin usein tallille. Pikkuhiljaa kotiuduin, ja aloin uskaltaa puhua asioistani. Vaikka alkuun inhosin perhekoti elämää, se oli elämäni pelastus. Ja yhä edelleen tunnen olevani osa perhekodin perhettä. Heistä kaikista tuli minulle tärkeitä, elämäni kuuluvia ihmisiä.” (Perhonen 27v)

”Jansku” kertoo, miten sijaishuoltopaikan ohjaaja otti hänet mukaansa oman perheensä elämään. Ohjaajan toiminta tuki nuoren osallisuuden ja kuulumisen kokemuksia sekä toi mahdollisuuden turvallisesti kiinnittyä ja kokea olevansa osa jotain yhteisöä. Nimimerkki ”Perhonen” tuo kirjoituksessaan esiin sen, miten onnistui kotiutumaan perhekodin elämään. Asian merkitystä korostaa nuoren kokemus siitä, miten perhekoti toimi pelastuksena hänen elämässään. Perhekodin perhe on edelleen nuoren elämässä tärkeä yhteisö, joka tuo nuorelle tärkeitä kiinnittymisen ja kuulumisen kokemuksia.

Nivala (2010) korostaa yhteisöllisyyden kokemuksen merkitystä osana osallisuuden kokemusta. Myös Allardt (1976, 1983) mukailee samaa ajatusta ihmisen tarpeesta kuulua johonkin, kokea yhteisyyttä ja muodostaa vahvoja sosiaalisia suhteita elämässään. Niin ikään (Deci & Ryan 2000; Ryan & Deci 2000) korostavat hyvinvoinnin kokemisessa ihmisen vahvaa tarvetta kiinnittyä muihin ihmisiin ja kokea yhteyttä heihin.

Yllä esitetyistä nuorten kirjoittamista kokemuksista nousee päällimmäisenä esiin ne hyväksi koetut asiat ja tunteet, joiden kautta nuori on kokenut tulleen nähdyksi, kuulluksi, osalliseksi ja ennen kaikkea merkitykselliseksi. Thomas (2002) korostaa, että lapselle ei välttämättä ole tärkeintä se, että hän saa tehdä kaikki itseään koskevat päätökset vaan olennaiseksi nousee kokemus aidosti kuulluksi tulemisesta.

”Yllättävä kosketus. Yllätyin. Hän halasi minua aidosti. Aidon lempeästi. Minua ei oltu halattu niin, tai aikuiset joihin minun olisi pitänyt voida luottaa, ei ollut koskaan halannut minua niin. Lämmin, suuri syli. Se tuntui hyvältä ja yllättävältä, ehkä alkuun jopa oudolta. Läheisyys ja kosketus olivat minulle pitkään tuntemattomia asioita. Halaus on nykyään välittämisen keino. Halaan sijaisäitiäni aina, kun tapaamme. Se merkitsee luottamusta, välittämistä ja aitoutta. Haluan viedä sen halauksen eteenpäin.” (rikinäinen prinsessa 22v.)

”*Rikkinäinen prinsessa*” kuvaa yllä kokemustaan aidosta ja lämpimästä kohtaamisesta, joka antaa nuorelle merkityksellisen tunteen ja rakentaa nuoren omien sanojen mukaan luottamusta, välittämistä ja aitoutta. Peltolan & Moision (2017, 21) mukaan kokemus osallisuudesta saavutetaan yksinkertaisimmillaan aitojen kohtaamisten kautta. Näin ollen kokemukset kohtaamattomuudesta saattavat tuottaa syvän kokemuksen osattomuudesta (emt. 2017). Nuorten kertomissa osallisuuden kokemuksissa korostuvat kokemukset merkityksellisyydestä, aidosta tuesta, välittämisestä, turvasta ja ymmärryksestä, joita nuoret kokevat saaneensa osakseen aikuisten ammattilaisten taholta. Lastensuojelun työntekijän turvallinen kohtaaminen vaikuttaa asiakkaan sitoutumisen, vastuun ottamiseen ja muutostyön mahdollisuuteen. Myönteinen vuorovaikutus, hyvä kohtaaminen ja sosiaaliset suhteet ovat tärkeä osa muutostyössä. (Berglund & Cederlund 2017, 93-96.)

7.3 Nuorten ehdotuksia lastensuojelun kehittämiseksi osallisuuden näkökulmasta

Tässä osiossa nostetaan esiin nuorten viestejä, kirjoituksia ja ajatuksia siitä, miten lastensuojelun lasten ja nuorten osallisuutta ja siihen liittyviä tärkeitä teemoja tulisi huomioida, kehittää ja parantaa. Orasen (2008) kolmipaikkaisen jäsenyyksen avulla lasten ja nuorten osallisuutta ja tiedon tuottamista voidaan tarkastella eri näkökulmista. Asiantuntijan roolissa lapset ja nuoret osallistuvat eri toimintojen arviointiin ja kehittämiseen. Oranen puhuu *kansalaistiedosta*, joka rakentuu lasten arjessa ja elämässä, ja tätä tietoa lapset voivat jakaa esimerkiksi lapsiparlamenttien ja nuorisovaltuustojen kautta.

Nuorten kirjoituksista nousee aito halu ja kiinnostus olla kehittämässä lastensuojelua omien kokemustensa pohjalta. Nuorilla on valtavasti arvokasta kokemustietoa ja konkreettisia kehittämisajatuksia. Nuoret toivovat laadukkaamman lastensuojelutyön toteutumista, ja ottavat kantaa myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työmäärään. Nuoret kokevat työmäärän vaikuttavan suoraan siihen, miten sosiaalityöntekijä kykenee kohtaamaan heidät ja paneutumaan lasten ja nuorten tilanteeseen. Nuoret haluavat kehittää lastensuojelua, jotta lastensuojelun lapset saisivat mahdollisuuden kasvaa kohti tasapainoista aikuisuutta. Lapset ja nuoret tarvitsevat aikuisia, joilla on aikaa heille. Tässä kappaleessa luodaan nuorten kertomusten kautta silmäys heidän tuottamiin kehittämisajatuksiin- ja toiveisiin lastensuojelussa sekä mahdollisuuksiin toteuttaa osallisuuttaan kehittämistyön kautta.

Lapsesta saakka sijoitettuna ollut nuori kirjoittaa:

”Toivon myös, että lakia tiukennetaan niin, ettei kukaan vaan voi saada sijaislapsia tai mikä vain laitos ei voi toimia sijoituspaikkana. Lastensuojelussa tärkeää on omata hyvät tunnetaidot. Niitä voisi lisätä lastensuojelussa työskentelevien ihmisten koulutuksiin. On tärkeää, että lastensuojelussa huomioidaan myös lasten ja nuorten vanhemmat ja että he tarvitsevat myös apua.” (rikkinäinen prinsessa 22v.)

”Me lastensuojelussa eläneet lapset ja nuoret olemme kokeneet kovia, joten aikuisuuteen ja itsenäistymiseen liittyvät asiat voivat olla vaikeita jo oman jaksamisen takia. Sen vuoksi olisi tärkeää, että jälkihuolto toimisi nuoren aikuisen turvana, josta hän saa tarvitsemansa avun, oli se sitten Kelan lappujen täyttämistä, keskustelua tai rahallista tukea. Aion jatkaa lastensuojelun kehittämistyötä, mutta harmikseni siihen vaaditaan myös päättäjien tekoja. Kiitos.” (rikkinäinen prinsessa 22v.)

”Olen onnellinen, kun tapaan lapsia ja nuoria, jotka ovat kokeneet lastensuojelun. He ovat vahvoja ja haluavat olla ääni lastensuojelun kehittämiseksi. Lastensuojelu on pelastus monelle, niin myös ollut minulle. Silti siinäkin on paljon kehittämistä.” (Janskkulla 20v)

”Rikkinäisellä prinsessalla” ja ”Janskkulla” on halu olla mukana aktiivisessa lastensuojelun kehittämistoiminnassa. Aineistossa nuorten kritiikki ja kehittämisajatukset eivät koske vain tiettyjä osa-alueita, vaan ideat ja toiveet käsittelevät laajasti eri osallisuuden teemoja. Teemat ovat riippuvaisia siitä, millaisia kunkin nuoren kokemukset ovat. Kehittämisajatukset liittyvät myös läheisesti lasten ja nuorten henkilökohtaisiin asioihin. Nimimerkki ”rikkinäinen prinsessa” nostaa tärkeänä asiana esiin lapselle ja nuorelle tärkeiden ihmisten auttamisen ja tukemisen. Omien vanhempien rooli lastensuojeluasiakkuudessa on lapselle merkittävä asia. Nuori nostaa esiin, miten merkittävä osa lapsen ja nuoren hyvinvointia on tieto siitä, että myös vanhemmat tulevat kuulluiksi ja autetuiksi. Nuori tuo esiin myös avun ja turvan tarjoamisen merkityksen. ”Rikkinäinen prinsessa” korostaa kirjoituksessaan erityisesti aikuisuuden ja itsenäistymisen kynnyksellä saatavan tuen tärkeyttä.

Vuoden 2020 alussa voimaan saatetussa lastensuojelulain uudistuksessa jälkihuollon ikäraja on nostettu 21-ikävuodesta 25-ikävuoteen. (STM 2020.) Lain muutos turvaa itsenäistymisvaiheessa olevien sijaishuollon kokeneiden nuorten mahdollisuuden saada tukea pidempään. Muutoksella on mahdollista parantaa nuorten kokemusta omasta osallisuudestaan lastensuojeluasiakkuudessa.

Yhtenä tärkeänä kehittämiskohteena nousee esiin myös työntekijöiden taito kohdata lastensuojelun asiakaslapsen ja -nuoret ja toimia turvallisena aikuisena. ”*Rikkinäinen prinsessa*” korostaa myös lastensuojelun työntekijöiden tunnetaitojen tärkeyttä, joita nuoren mukaan olisi hyvä täydentää koulutusten avulla. Kohtaamisella on suuri merkitys osallisuuden kokemisessa. Nuorilla on halu tulla kohdatuksi arvokkaina ihmisinä. ”*Janskku*” tuo kirjoituksessaan esiin ajatuksensa lastensuojelun kokeneiden nuorten vahvuudesta ja halusta toimia äänenä kehittämistyössä. Suomessa on pitkään ollut kehittämistavoitteena lastensuojelun ja sosiaalityön lapsilähtöinen työskentely. Sen yhtenä tavoitteena on lapsen näkyväksi tekeminen aikuisten luomissa verkostoissa. Tavoitteena on nostaa lapset ja nuoret esiin toimijoina, joilla on halu ja kyky olla aktiivisesti mukana.

Monella nuorella on halu toimia asiantuntijan roolissa ja näin toteuttaa osallisuuttaan tärkeäksi näkemällään tavalla. Oranen (2008) näkee jäsentelyssään lapsen asiantuntijana, joka kykenee tuottamaan tietoa ja toimimaan aktiivisen osallistujana. On perusteltua pohtia, miten edustuksellinen toiminta tavoittaa vaikeissa ja kuormittavissa elämäntilanteissa olevia nuoria, jotta heidän asemansa tulisi edustetuksi eri foorumeissa. Lastensuojelutyö tarvitsee suunnitelmallista kehittämistä, arviointia ja rakenteita, jotka tukevat tämän kaltaista toimintaa. Nuorten vaikuttamistyö ei toteudu, jos nuorten pääsyä mukaan asioiden käsittelyyn ja kehittämistyöhön ei mahdollisteta, eikä tietoa eri mahdollisuuksista jaeta. Oranen (2008, 15) näkee lasten ja nuorten tiedontuottamisen roolin haasteellisenä ammattilaisten vahvan asiantuntijaroolin takia. Lasten ja nuorten tehtävä ei niinkään ole toimia yksisuuntaisina tiedontuottajina. Olennaista on lasten ja nuorten mahdollisuus olla mukana kehittämistoiminnoissa ja edustuksellisissa foorumeissa jo suunnitteluvaiheessa. Todellista kehittämistyötä ei tapahdu, mikäli lapset ja nuoret toimivat vain palautteen antajina jo toteutetusta työstä. (Emt. 2008.) Kiili (2006) näkee aikuisten vallan merkityksen lasten mahdollisuudessa osallistua. Aikuisilla on valta määrittää lasten osallistumista ja kansalaisuutta mahdollistamalla tai estämällä osallisuutta tukevia resursseja ja rakenteita.

”Kirje päättäjille. Hyvä lastensuojelun päättäjät, jotta Suomeen saataisiin maineensa veroinen yhteiskunta, täytyy sen ongelmakohtiin puuttua. Tämä tarkoittaa myös sitä, että lastensuojeluasiakkaat otetaan aktiivisesti mukaan yhteiskunnan toimintaan, jolloin onnistumisprosentti on myönteisempi, eikä yhtä synkkä mitä se tällä hetkellä on. Vaikka lastensuojeluun kuuluvat ovat suurin osin ongelmallisista taustoista, heillä kuuluisi olla yhtä suuri tuki ja turva kehittyä, saada koulutusta ja saada sellaista hoitoa, joita he tarvitsevat. Sosiaalityöntekijällä on tässä suhteessa iso merkitys, joka näkyy erittäin konkreettisesti lasten ja nuorten arjessa. Toimiva yhteistyö luo turvaa ja varmuutta

tulevasta, ja minimoi esimerkiksi syrjäytymisen vaaraa. Siksi työntekijöillä kuuluisi olla oikeus realistisiin asiakaslukuihin, jotta hänellä on aikaa tehdä työnsä riittävän huolellisesti ja asiakasta kunnioittaen. Hänellä tulisi olla aikaa paneutua jokaiseen nuoreen sekä lapseen, ja ajaa heidän etuaan. Tämä ei toteudu, jos asiakkaita on enemmän mitä mahdollisuudet antavat periksi. Jokaisesta lastensuojelun asiakkaasta voi kehittyä menestyvä ja tasapainoinen aikuinen, jos hänellä on siihen hyvät mahdollisuudet, jotka hän lastensuojelun avulla saa. Antakaa työntekijöille sekä asiakkaille mahdollisuus.” (Tiikerilapsi 20v)

”Tiikerilapsi” tarttuu kirjoituksessaan lastensuojelun rakenteellisiin ongelmiin. Suurimpana epäkohtana ja kehittämisen paikkana nuori tunnistaa sosiaalityöntekijän suuren työ- ja asiakasmäärän. Nuori nostaa esiin sosiaalityöntekijän tärkeän roolin lapsen ja nuoren edun toteuttajana, turvan ja varmuuden luojana ja syrjäytymisen ehkäisijänä. Nuoren mukaan työntekijän tulisi kyetä paneutua lasten ja nuorten asioihin ja hoitaa työnsä huolellisesti. Nuori korostaa myös arjessa näkyvän konkreettisen tuen merkitystä. Nuori tuo esiin myös asiakkaina olevien lasten ja nuorten kunnioittamisen. ”Tiikerilapsi” esittää positiivisen ajatuksen siitä, miten jokaisesta lastensuojelun nuoresta voi kehittyä tasapainoinen ja menestyvä aikuinen. Vastuun tämän toteutumisesta nuori asettaa lastensuojelun harteille, jolla on konkreettinen velvollisuus huolehtia lasten ja nuorten turvallisesta kasvusta, kehityksestä ja oikeuksien toteutumisesta. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien aseman ja oikeuksien turvaaminen on julkisen vallan vastuulla. Erityinen suojele ja huolenpito kuuluu lapsen oikeuksiin. (THL 2019.)

”Hei, hyvä lastensuojelun päättäjä. Olen saanut lastensuojelusta hyviä, mutta myös huonoja kokemuksia ja haluaisin kertoa niistä. Haluaisin saada lastensuojelussa olevien nuorten ääntä kuuluviin ja todellista perspektiiviä siihen millaista elämä lastensuojelun laitoksessa tai lastensuojelun piirissä ylipäänsä on.” ”Mielestäni tärkeintä olisi muuttaa se, että lastensuojelun työntekijöillä olisi enemmän aikaa luoda kokemus lapsille siitä, että on aikuisia, jotka välittävät ja haluavat olla apuna. Tuo muutos voi olla todella haasteellista tehdä, mutta koen, että monille olisi tärkeää, että olisi kokemus siitä, että aikuiset oikeasti välittävät.” (Seepran lapsi 17v)

”Seepran lapsi” haluaa myös tuoda toiveensa ja ajatuksensa esiin suoraan lastensuojelun päättäjille. Nuori toivoo ennen kaikkea nuorten äänen kuuluville saamista, ja korostaa todellisen kokemustiedon merkitystä, jota lastensuojelun kokeneilla nuorilla on hallussaan niin sijaishuollon kuin avohuollonkin näkökulmasta. ”Seepran lapsi” tarttuu kirjoituksessaan myös jo aiemmin esiin nousseeseen toiveeseen siitä, että lastensuojelun

työntekijöillä olisi tarpeeksi aikaa lapsille ja nuorille. Kokemus osallisuudesta kasvaisi, kun ympärillä olisi välittäviä aikuisia, joilla olisi aikaa nuoren asioille. Nuorten kirjoituksista nousee selkeänä toiveena esiin tarve saada ympärilleen turvallisia aikuisia.

Huostaanotetun nuoren palaute ja kehittämisajatuksia liittyen omaan menneisyyteensä ja kokemukseensa lastensuojelun toiminnasta;

”Tiivistettynä tahdon kehottaa teitä avaamaan silmät ja kuuntelemaan lapsia. Ja olisiko huono idea, että liittäisitte keskusteluun leikkimisen. Harva lapsi uskaltaa puhua suoriin kysymyksiin, pöydän ääressä esitettynä.” (Perhonen 27v)

”Perhonen” tuo esiin oman kehittämis ehdotuksensa liittyen työntekijöiden kykyyn kohdata lapsi sensitiivisesti ja ikätaso huomioiden. Thomas (2002) & Hill (2006) nostavat tutkimuksessaan esiin lapsen ja nuoren kohtaamisen luonteen. Lapset esittivät tutkimuksessa toiveita siitä, etteivät tapaamiset aina olisi istumista ja juttelemista. Lapset toivoivat, että asioiden käsittely tapahtuisi toiminnan kautta. Tutkimukset nostavat esiin erilaisten menetelmien käytön tärkeyden työskennellessä lasten kanssa. Tutkimusten mukaan lapset toivovat, että osallisuuden kokemus voisi olla myös hauskaa, vaikka aiheet olisivatkin vakavia. Pienempien lasten kanssa osallisuuden toteuttamisen ja kuulemisen haasteet ovat erilaisia kuin nuorten kanssa. Nuorten oletetaan kykenevän kommunikoimaan ja kertomaan näkemyksiään helpommin. Näin ei oletuksesta huolimatta kuitenkaan välttämättä tapahdu. Pienten lasten kanssa osallisuuden tueksi on tärkeä tarjota erilaisia mahdollisuuksia ja tapoja kommunikoinnin ja kohtaamisen tueksi, joita mm. eri menetelmät tarjoavat (esim. piirtäminen ja sadutus).

Nuorilla on paljon kerrottavaa ja jaettavaa lastensuojelun päättäjille ja työntekijöille. Nuorten kehittämishalu on selkeästi tunnistettavissa kirjoituksissa. Nuorten kehittämis ehdotukset kumpuavat elävästä elämästä, jossa lähtökohtana ovat nuorten omat henkilökohtaiset kokemukset. Lasten ja nuorten mahdollisuuksilla osallistua on suuri merkitys. Osallisuuden mahdollistaminen kertoo osaltaan lapsuuden ja nuoruuden arvostamisesta. Lasten ja nuorten huomioiminen kansalaisina ja toimijoina rakentaa heidän omanarvontuntoaan. Lapset ja nuoret tarvitsevat tuekseen aikuisia, jotka välittävät ja tukevat heidän mahdollisuuksiaan olla osallisina. (Lapsiasiainvaltuutetun toimintakertomus 2005, 34.) Orasen (2008) mukaan lastensuojelun lapsilla ja nuorilla on hallussaan paljon

kokemuksia ja mielipiteitä. Lapset ja nuoret ovat valmiita niitä jakamaan, mikäli löytyy kuuntelija, jolla on aikaa ja kiinnostusta.

Kiili (2006, 201-202) käsittelee olemassa olevia osallisuutta tarjoavia rakenteita toimijuuden näkökulmasta. Kiilin mukaan rakenteet rajoittavat toimintaa, mutta tuottavat myös jatkuvasti uudenlaisia toimintamalleja. Rakenteet ovat siis alati muuttuvia. Rakenteiden muuttuminen on kuitenkin riippuvainen erilaisista muutosvoimista. Toimijoiden itse on muutettava rakenteita joko tietoisesti ja tiedostamattomasti. Ratkaisevan tärkeässä asemassa muutoksen tekemisessä ovat muutokseen tarvittavat voimavarat. Kuten jo aiemmin todettiin, aikuisilla on valta määrittellä lasten osallisuuden toteutumista (Kiili 2006). Kiilin (2019) mukaan kehittämistyöllä pyritään kyseenalaistamaan lasten ja aikuisten välillä esiintyvät näkymättömät valtasuhteet. Vaikka kehittämis- ja muutostyö kohti toimivampaa osallisuutta voidaan nähdä hyvänä asiana, Kiili kuitenkin heittää ilmoille kysymyksen, onko lasten osallistumisen kehittäminen aina kuitenkaan lapsen parhaaksi.

Lasten ja nuorten osallisuuden mahdollistaminen ja toteuttaminen on ollut poliittisena ja yhteiskunnallisena tavoitteena jo kauan. Tätä tavoitetta ovat olleet mahdollistamassa erilaiset osallisuuden areenat (Nuorisovaltuustot, lasten parlamentit sekä erilaiset osallisuutta edistävät hankkeet), joiden tähtäimenä on lasten ja nuorten osallistaminen ja kuuleminen. On siis olemassa paljon erilaisia rakenteita, joilla nuorten osallisuutta pyritään tukemaan. Ei kuitenkaan riitä, että rakenteet tarjoavat puitteet. Ammattilaisten osaaminen ja lasten ja nuorten osallisuuden kautta saatujen tietojen arvostaminen ja eteenpäin vieminen, on osallisuuden toteutumisen edellytyksiä. (Peltola & Moisio 2017, 22). Peltola ja Moisio (2017) viittaavat eri tutkimuksiin (esim. Kiili 2006; Pekkarinen 2006), joissa korostetaan lasten ja nuorten osallisuuden tukemisen vaativan ammattilaisilta vahvaa osaamista ja oikeanlaista asennetta. Orasen (2008) mukaan olennainen kysymys on myös se, miten osallisuutta vahvistava institutionaalinen lähestymistapa tavoittaa lastensuojelun asiakaslapset ja nuoret. Lastensuojelun lapset ja nuoret kokevat elämässään paljon kuormittavia tekijöitä, huolia ja murheita, eikä vanhemmillakaan aina ole mahdollisuutta tukea lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua edustukselliseen toimintaan. (Emt. 2008.)

Nuorten kirjoituksista ei käy ilmi, millaisia mahdollisuuksia heille on tarjottu kokemustietonsa jakamiseen. Kirjoitukset eivät kerro, millaisiin ryhmiin, foorumeihin tai toimintoihin nuoret osallistuvat toteuttaakseen heille tärkeää kehittämistyötä. Kiili (2016)

puhuu ”osallisuuden mahdollisuusrakenteista”, joilla hän viittaa erilaisiin lapsille tarjottaviin osallistumisen areenoihin (lapsiparlamentit). Areenat vahvistavat lasten ja nuorten osallisuutta. Jotta ”osallisuuden mahdollisuusrakenteet” toimivat lapsilähtöisesti, on niiden toteutettava mm. vapaaehtoista, avoimuuteen perustuvaa, rakenteiltaan lapsilähtöistä ja lapsen tuottamaa tietoa arvostavaa toimintaa. Erilaiset osallistumisen areenat tuovat myös lapsille mahdollisuuden käyttää valtaa sekä heille kuuluvia uudenlaisia inhimillisiä, poliittisia, kulttuurisia ja sosiaalisia voimavaroja. (Kiili 2016, 180.)

Kiili (2016) on nimennyt neljä erilaista lasten vaikuttajatyyppejä; kriittiset-, muutoshaluiset-, toiminnalliset- ja lapsikeskeiset vaikuttajat. Erilaisten tyyppien avulla on tarkoitus keskittyä tarkastelemaan sitä, millaisia tapoja osallistumiseen ja kansalaisuuden toteuttamiseen mahdollisuusrakenne lapsille tarjoaa. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella nuorten voisi ajatella kuuluvan muutoshaluisten ja kriittisten vaikuttajatyyppeiden ryhmään. Heillä on toiveena ja tavoitteena vaikuttaa päättävissä asemassa oleviin aikuisiin.

Kokemusasiantuntijatoiminta on väylä, joka tarjoaa nuorille keinon osallisuuden toteuttamiseen. Kokemusasiantuntijatoiminta luo nuorille mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen osallisuuden näkökulmasta. Toiminta mahdollistaa laadukkaan koulutuksen, joka tarjoaa valmiudet toimia kokemusasiantuntijatehtävissä ja yhteistyössä ammattilaisten kanssa. Koulutus jalostuu asiantuntijuudeksi pitkäkestoisen prosessin tuloksena. Koulutus tuo nuorelle mahdollisuuden käyttää omaa ammattitaitoaan ja valmiudet omien kokemustensa pohjalta olla osallisena erilaisissa kehittämistehtävissä. (KoKoA 2020.)

Vuonna 2006 voimaan astunut Nuorisolaki (72/2006) on vahvistanut erilaisten nuorisovaltuustojen asemaa. Eri kunnissa toimivia nuorisovaltuustoja on tällä hetkellä pitkälti yli toistasataa. Nuorisovaltuustoilla ei ole yhtä yhteistä toimintamallia, vaan niille on kaikille muodostunut omat tavat toimia. Nuorisolaki ei myöskään määrittele toiminnan ehtoja, vaan enemmänkin painottaa nuorten osallistumista ja kuulemistä. Lain mukaan nuorilla tulisi olla mahdollisuus osallistua paikallisesti ja alueellisesti asioiden käsittelyyn. Nuorille tulee myös tarjota mahdollisuus tulla kuulluksi heitä itseään koskevissa asioissa. (Nuorisolaki 1285/2016.)

Nuorten kirjoittamista kokemuksista nousee esiin paljon muistoihin liittyviä tunnetiloja. Aineistossa esiintyy hyvin vahvoja tunteita, jotka useassa kirjoituksessa liittyvät

osattomuuden kokemukseen sekä siihen, että nuori ei ole kokenut tulleensa kuulluksi. Nuorilla on myös väärin kohdatuksi tai kohdelluksi tulemisen tunteita. Jotkut nuorista käyttävät hyvinkin vahvoja sanoja ilmaistakseen kokemustaan. Tämä kertoo kokemuksen merkityksestä ja siitä, miten vahvasti menneisyys vieläkin vaikuttaa kerrottuihin tarinoihin. Hyviä kokemuksia nuoret kuvasivat hillitymmin. Nuorten kertoessa osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia, teksteistä nousee näiden kautta myös positiivisia tunnetiloja, kuten helpotusta, iloisuutta ja tyytyväisyyden tunteita. Näiden tunteiden osalta aineiston teksteistä välittyy nuorten kokemus siitä, että elämä kantaa sittenkin.

Myös kehittämissuhteissa nuorten kirjoituksissa nousee esiin vahvoja ja tunnepitoisia ilmaisuja. Tunteet kuuluvat osaksi vuorovaikutustilanteita ja ne voivat olla joko selkeästi esillä tai niitä voidaan peitellä (Ruusuvoori 2007, 129). Eronen (2004, 360, 376) esittää ajatuksen, että tunteiden dynamiikka tulisi sosiaalityössä olla tunnistetumpi asia. Tunnetyöskentelyn menetelmiä tulisi kehittää siten, että lasten ja nuorten tunteet eivät tulisi ohitetuiksi. Sensitiiviset asiat ja kokemukset nostavat esiin tunnetiloja. Nuoret ovat käyneet aineistoa tuottaessaan läpi paljon erilaisia tunteita ja näiden tunteiden purkaminen kirjoittamisen jälkeen on myös tärkeää prosessin kannalta. Esim. Kvale (1996) on esittänyt ajatuksen, että tutkittavilla tulisi tutkimukseen osallistumisen jälkeen olla tilaa ja mahdollisuus käydä läpi niitä tunteita ja ajatuksia, joita tutkimusaineiston tuottaminen heissä herätti.

8 YHTEENVETO

Suomi on vuonna 1991 ratifioidessaan lapsen oikeuksien sopimuksen sitoutunut noudattamaan Euroopan unionin lainsäädäntöä. Lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 12 keskittyy käsittelemään lapsen osallisuutta ja kuulemista maailmanlaajuisesti. Euroopan unionilla on ollut viime vuosien tavoitteena luoda yhtenäisemmät suositukset ja toimintamallit jäsenvaltioidensa välille, jotta lapsen osallisuus- ja muiden oikeuksien konkreettinen toteutuminen saisi osakseen enemmän huomiota. Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2012 luomien suositusten tähtäimenä on mahdollistaa, edistää ja tiedottaa lasten ja nuorten oikeuksista osallistua. (Euroopan neuvoston ministerikomitea 2012).

Lapsen oikeus tulla kuulluksi ei ole täysin Suomessa toteutunut. YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2011 antanut Suomelle huomautuksen siitä, miten kapeasti lapsen osallistumisoikeuksiin liittyvät asiat Suomessa ymmärretään ja tulkitaan. Suomi on saanut kritiikkiä osakseen myös siitä, miten lapset tulevat kuulluksi hallinnollisissa- ja oikeudellisissa prosesseissa. Komitea on lisäksi tuonut esiin huolensa siitä, miten hyvin Suomessa kyetään vastaamaan erityis- ja vähemmistöryhmien tarpeisiin ja haasteisiin. (Lapsen oikeuksien komitea 2011). Erityisryhmään kuuluvat myös lastensuojelun asiakaslapsen ja -nuoret. Yleisesti ottaen Pohjoismaita on pidetty lasten oikeuksien edelläkävijämaita. Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden erityispiirteinä on pidetty sitä, että lasten oikeudet ovat tulleet huomioiduksi jo varhaisessa vaiheessa (ks. esim. Therborn 1993, 265).

Tutkimuksessa on tarkoitus nostaa esiin puhtaasti aineistosta nousevia tärkeitä osallisuuden teemoja, kuin tuottaa yleistettävissä olevia johtopäätöksiä tai yhteenvetoja. Nuorten kokemuksissa esiintyy paljon samankaltaisia aiheita ja teemoja osallisuuteen liittyen. Osallisuus on kuulluksi tuleminen, mahdollisuutta ilmaista oma mielipiteensä ja vaikuttaa omilla asioillaan. Osallisuuteen liittyy myös oikeus saada omaa elämäänsä koskevia tarpeellisia tietoja. Osallisuus on myös autonomian kokemusta ja mahdollisuutta päättää tai olla mukana päättämässä omista asioistaan. Se on myös luottamuksellista kohtaamista, vuorovaikutusta ja aitoa välittämistä. Osallisuuteen liittyy myös tarve tulla tunnustetuksi ja kuulluksi osana sitä yhteisöä, jonka kokee elämässään tärkeäksi. (esim. Turja 2011; Arnstein

1969; Hotari, Oranen & Pösö 2009; Mäkelä 2011, Thomas 2002.) Lapsen näkökulmasta osallisuutta tulee toteuttaa lasta tukien ja osallisuutta mahdollistaen. Lasta tulee kuunnella ja lasta tulee tukea oman mielipiteen ilmaisussa. Lapsen näkemys tulee huomioida ja valtaa tulee pyrkiä jakamaan lapsen kanssa päätöksiä tehdessä. Osallisuutta on myös lapsen äänen ja näkemyksen esiin tuominen silloin, kun lapsi ei siihen itse kykene tai ole paikalla. (Shier 2001.)

Sekä osattomuuden ja osallisuuden kokemuksissa että kehittämissuhteissa näyttäytyi läpi aineiston samat teemat eri nuorten kertomina. Nuorten tuottamista teksteistä voi nähdä, etteivät osallisuuden ja osattomuuden kokemukset ole täysin toisistaan irrallisia kertomuksia. Vaikka nuoren kirjoituksessa esiintyy kritiikkiä osattomuuden kokemuksista, saattaa tekstistä nousta esiin myös positiivisia kokemuksia osallisuuden toteutumisesta. Positiivisia kokemuksia nuoret luonnehtivat muun muassa siten, että lastensuojelu on toiminut heidän elämässään pelastajana ja mahdollistanut elämässä sellaisia asioita, jotka ilman lastensuojelua eivät olisi olleet toteutuneet. Tämän kaltaisista hyvistä kokemuksista voi päätellä, että ainakin osa nuorista on tuntenut olleensa osallisina omaan elämäänsä liittyvissä asioissa, saaneet tietoa omista asioistaan ja olleensa mukana omaan elämään liittyvässä päätöksenteossa. Nuoret ovat myös kokeneet tullessa arvostetusti kohdatuiksi ja kuulluksi.

Osattomuuden kokemukset nousevat monesta kirjoituksesta vahvan kritiikin muodossa. Suurin osa osattomuuden kokemuksista liittyy selkeästi kokemuksiin siitä, ettei nuori koe tullessa kuulluksi. Moni nuori kokee myös mielipiteensä tullessa sivuutetuksi, ja ettei heillä ole ollut tarpeeksi mahdollisuuksia olla vaikuttamassa omaan elämäänsä liittyvissä päätöksentekotilanteissa. Partasen (2005, 16) mukaan lapselle ja nuorelle olisi tarpeellista tarjota mahdollisuuksia itsenäiseen päätöksentekoon kypsyystason edellyttämällä tavalla. Näiden taitojen harjoittelu on omiaan kasvattamaan lasta ja nuorta kohti itsenäisyyttä ja vastuunottamista. Näsänen ja Rautavan (1998) lapsen kuulemisella ja osallisuudella voi olla lapselle myös terapeuttisia vaikutuksia. Lapsen osallisuus tukee lapsen kasvua ja kehitystä positiivisella tavalla. Välivaaran (2004, 10) lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii osaamista ja rohkeutta myös ammattialaiselta puhua lapsille suoraan vaikeistakin asioista. Useassa tekstissä nousee myös kokemukset turvattomuudesta sekä tunteiden ja äänen tukahduttamisesta. Nuoret tarvitsevat turvallisia, aitoja ja läsnä olevia aikuisia, jotka tukevat ja auttavat heitä tunteidensa käsittelyssä. Teksteissä esiintyy teemoja liittyen

vuorovaikutuksen turvattuuteen, joka kaventaa osallisuuden kokemusta. Osattomuuteen liittyy nöyryytyksen, alistamisen ja mielivaltaisen kohtelun kokemuksia. Joidenkin nuorten kritiikki osattomuudesta liittyy myös aikuisten vallankäyttöön heihin liittyvissä asioissa.

Nuoret nostavat merkityksellisiksi osallisuutta tukeviksi teemoiksi aidot, lämpimät ja välittävät kohtaamiset. Lasten ja nuorten kohtaamisessa merkityksellistä on hyvän vuorovaikutuksen lisäksi työntekijän oman lapsikäsityksen työstäminen, joka vaikuttaa siihen, miten hyvin työntekijä kykenee toteuttamaan lapsen osallisuutta omassa työssään (Pekkarinen 2006). Nuoret kertovat hyviä kokemuksia myös siitä, miten ovat tulleet huolehdituiksi, ja miten ovat saaneet kokea yhteyttä sekä turvallisesti kiinnittyä heille tärkeisiin ihmisiin ja yhteisöihin. Aluksi pelottavalta ja väärältä tuntunut sijaishuolto paikka tarjosikin nuorelle mahdollisuuden kiinnittyä turvallisesti ja kokea yhteyttä siellä oleviin aikuisiin. Merkityksellisiin yhteisöihin kuulumisen ja niissä vaikuttaminen on osallisuutta, joka kehittää positiivisesti lapsen ja nuoren identiteettiä. Kuulumisen tunne rakentaa ymmärrystä siitä, kuka minä olen ja minne kuulun. (Bardy ym. 2001, 125.)

Pajulammin (2013, 107, 113) mukaan lapsen osallisuuden mahdollistaminen vaikuttaa hänen mahdollisuuteensa kasvaa kohti tasapainoista aikuisuutta. Osallisuuden paikkojen tarjoamisen kautta lapsi ja nuori oppii sosiaalisia sääntöjä, jotka auttavat heitä toimimaan osana eri yhteisöjä. Myös kyky kantaa vastuuta ja hallita riskejä vahvistuvat. Itsevarmuuden ja itsetunnon vahvistuessa lisääntyy myös itsenäisyys ja ennen kaikkea kyky sietää myös pettymyksiä ja vastoinkäymisiä.

Nuorten kokemuksista välittyy tarve tulla kunnioitetuksi ja kokea itsensä merkitykselliseksi. Lapsen ja nuoren osallisuus omissa asioissa on myös merkittävä tekijä syrjäytymisen ehkäisyssä (Väliavaara 2004, 10). Luottamus ja työntekijöiden antama aika nousevat myös merkittävinä teemoina nuorten kertomuksissa. Luottamusta paransi ja rakensi nuoren kokemus kuulluksi tulemisesta sekä kokemus aidosta kohtaamisesta.

Stenvallin (2018) mukaan on tärkeää tunnistaa ne asiat ja yhteisöt, jotka ovat lapsuudessa merkityksellisiä. Olennaista Stenvallin mukaan on se, että merkityksen kokeminen lapsilla vaihtelee. On haastavaa tunnistaa kenen osallisuutta tulisi kussakin tilanteessa tukea, koska kaikki eivät koe tärkeiksi samoja asioita tai yhteisöjä. Haastavaa onkin kyetä tukemaan

kunkin lapsen yksilöllisiä tarpeita osallisuutta tukemalla. Tällaisen tiedon avulla toimijuutta ja osallisuutta pystyttäisiin systemaattisesti tukemaan rakenteissa tai niiden ulkopuolella. Laajemman tietämyksen turvin kyettäisiin selvittämään tarkemmin, millaisia asioita lapset kokevat merkityksellisiksi eri lapsuuden elämänvaiheissa. (Emt. 2018.) Lastensuojelutyössä on tärkeää kyetä huomioimaan asiakaslasten ja -nuorten ikäsidonnaiset tarpeet ja erityispiirteet (Myllärniemi 2006, 104-105).

Kokemusasiantuntijuuden kautta toteutettava yhteiskunnallinen vaikuttamis- ja muutostyö lastensuojelun kehittämiseksi on tärkeä vaikuttamisen kanava. Kuten monen nuoren kirjoituksesta ilmeni, kokemusten jakaminen, kehittäminen ja muutostyö kokemusasiantuntijuuden ja omien kokemusten jakamisen kautta on tärkeää. Kokemusasiantuntijuus on omaan kokemukseen perustuvaa asiantuntijuutta, jota kokija on valmis jakamaan levittääkseen tietoutta ja tehdäkseen yhteiskunnallisesti merkittävää vaikuttamis- ja muutostyötä. (Toikko 2011.) Parhaimmillaan kokemusasiantuntijuutta ja kehittämistyötä toteutetaan rintarinnan ammattilaisten kanssa (Bardy & Känkänen 2015).

Aineistosta tulee esiin, että nuorilla on paljon kehittämisideoita ja moni nuori kokee kehittämistyön hyvin tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Nuorten aineistosta nousevat kehittämis ehdotukset ovat hyvin konkreettisia ja niistä näkyy, että nuoret ovat hyvin tietoisia lastensuojelun kehittämistarpeista. Aineistossa näkyy, miten nuoret haluavat saada äänensä kuuluviin ja käydä vuoropuhelua lastensuojelun päättäjien kanssa. Yhtenä olennaisena kehittämis ehdotuksena aineistosta nouse sosiaalityöntekijöiden työmäärän pienentäminen, jotta työntekijällä olisi mahdollisuus tavata enemmän asiakkainaan olevia lapsia ja nuoria.

Lastensuojelun asiakkuudessa olleiden lasten ja nuorten kertomuksista, viesteistä ja palautteista voidaan oppia hyvin paljon. On selvää, että parasta kehittämis palautetta saadaan niiltä ihmisiltä, jotka ammentavat tietonsa omien elämäkokemustensa kautta. Hyödyntämällä nuorten kirjoituksista nousevaa kokemusten antia, voivat lastensuojelun työntekijät ja päättävät tahot oppia lasten ja nuorten maailmasta. Tämän tiedon valossa työntekijöiden on mahdollista tehokkaammin ajaa lasten ja nuorten edun toteutumista sekä ehkäistä monenlaisia virheitä ja jopa kokemuksia laiminlyönnistä. (Inkinen ym. 32/2018, 51.)

Jatkotutkimusehdotusten osalta painotan kokemustiedon keräämistä ja hyödyntämistä. Olisi tärkeä ymmärtää, miten lastensuojelun asiakkuus, sen eri toimenpiteet ja prosessit

vaikuttavat lasten ja nuorten elämäntapaan. Tärkeää olisi myös lisätä ymmärrystä siitä, millaiset työskentelytavat ja -menetelmät lisäävät lasten ja nuorten kokemaa osallisuutta ja hyvinvointia omassa elämässään. Kokemustiedon kerääminen lastensuojelun eri osapuolilta ja hyödyntäminen nostaisi esiin konkreettiset kehittämistarpeet ja -suunnat lastensuojelun kehittämiseksi. Tutkimuksellisesti olisi myös tärkeä selvittää, miten lapset ja nuoret kokevat lastensuojelun työkäytännöt. Kokemustietoa tulisi kerätä kaikista niistä tilanteista, joissa lasten ja nuorten ääni ja tulkinta on vaarassa jäädä aikuisten ja viranomaisten äänen alle.

LÄHTEET

Allardt, Erik (1976, 1983) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki. WSOY.

Allardt, Erik (1993) Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. In Martha Nussbaum & Amartya Sen (eds.) The Quality of Life. Oxford. Clarendon Press, 88–94.

Arnstein, Sherry. R. (1969) A ladder of citizen participation.
<https://ncuraregioni.org/uploads/3/3/6/2/3362892/community_engagement.pdf> Luettu 30.1.2020.

Bardy, Marjatta (2001) Pikkulasten sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki. WSOY.

Bardy, Marjatta & Känkänen Päivi (2005) Tarinat yksilön ja yhteisön suhteissa. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki. Palmenia kustannus.

Bardy, Marjatta (2009) Lapsen oikeudet ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Teoksessa Bardy, Marjatta. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy.

Barkman, Johanna, Inkinen, Helena, Isoniemi, Sami & Vario, Pipsa (2017) Muutosvoimaa. Kohti nuorten kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa. Opas- ja käsikirja nro 3/2017. Jyväskylä. Pesäpuu ry.

Barkman, Johanna (2016) Kokemusasiantuntijat lastensuojelussa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja 2016. Pesäpuu ry Selviytyjät.
<<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/toimijat/kokemusasiantuntijat-lastensuojelussa>> Luettu 24.3.2019

Berglund, Stig Arne & Christer Cederlund (2017) Socialpedagogik - pedagogiskt social arbete. Stockholm. Liber AB.

Peter & Markku Salo (2008) Kokemuksen muodonmuutos. Kohti palveluiden käyttäjien omaa tutkimustoimintaa. Mielenterveyden keskusliitto. Helsinki. 126s.

Crawford, Meegan, Clare Tilbury, Peter Creed & Nicholas Buys (2011) The role of carers and caseworkers in the school-to-work transition of young people in care. Australian Social Work, 64 (4), 459–474.

Deci, Edward. L. & Richard M. Ryan (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry, 11, Issue 4, 227-268. <http://dx.doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01> Luettu 14.1.2020.

Flöjtn, A (2000) Tunnetko olevasi osallinen eli mitä osallisuus on? Viitanen, R. (toim.) Nuorisokasvatus ammattina – interventioita osattoman nuoren arkeen. Nuorisotutkimusverkosto.

Gaskell, Carolyn. (2010) If the social worker had called at least it would show they cared. Young care leaver's perspectives on the importance of care. *Children & Society*, 24 (2), 136–147.

Eronen, Tuija (2004) Kiusatut, etsijät, tyytyväiset ja rikkaat – erilaista häpeästä selviytymistä lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkerroissa. *Janus* 12 (4).

Euroopan neuvoston ministerikomitea 2012.

<<https://rm.coe.int/16806a453d%20Luettu%202.4.2020>> Luettu 2.4.2020.

Eronen, Tuija (2007) Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

<<https://thl.fi/documents/647345/1449725/Eronen+2007++Katsaus+2000-luvulla+julkaistuun+suomalaiseen+lastensuojelututkimukseen.pdf/e0bcd6c9-9471-4a6f-89d1-b2d27a30e202>> Luettu 9.1.2020.

Hankkila, Kati (2012) (toim.) Epävakaudesta elämään. Kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset kertovat. Prometheus kustannus Oy. Tallinna.

Hart, Roger (1992) Children's Participation. From Tokenism to Citizenship. Unicef International Child Development Centre. Italia. Innocenti Essays No. 4.

<<https://www.unicef-irc.org/publications/100-childrens-participation-from-tokenism-to-citizenship.html>> Luettu 30.01.2020

Hart, Roger (1997) Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. London. Earthscan Publications Ltd.

<https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf>

Luettu 30.01.2020.

Heidegger, Martin (2000) Oleminen ja aika. Suom. Reijo Kupiainen. Tampere. Vastapaino. 541s. Saksankielinen alkuperäisteos 1927.

Helminen, Jari (2017) Yhdessä tekeminen monialaisuuden ja moniammatillisuuden syventäjänä. Teoksessa Jari Helminen (toim.) Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki. Edita.

Helavirta, Susanna (2006) Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Törrönen, Maritta & Ritala-Koskinen, Aino (2006) Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helavirta, Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Acta Universitatis Tamperensis 171 Väitöskirja. Tampereen yliopisto. University of Tampere.

Hietala, Outi & Päivi Rissanen (2015) Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palvelujen kehittäjäksi. Kuntoutussäätiö ja Mielenterveyden Keskusliitto. Helsinki.

Hipp, Tiia & Johanna Kivistö (2009) Nuorisososiaalityötä päihdearviointilaitoksessa. Teoksessa Raitakari, Suvi & Elina Virokannas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 181–201.

Hirvonen, Elina (2019) Minä jaksan tämän päivän – Tarinoita lastensuojelusta. Elina Hirvonen & Juuli Hurskainen (toim.) WSOY.

Hill, Malcolm, Davis, J., Prout, A. & Tisdall, K. 2004. Moving the Participation Agenda Forward. *Children & Society* 18, 77-96.

<<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/chi.819>> Luettu 30.1.2020.

Hill, Malcolm (2006) Ethical considerations in researching children's experiences. In: Greene, S and Hogan, D (ed.) *Researching children's experience. Methods and Approaches*, 2nd end, pp.6186. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage. Hollis.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Paula Sajavaara (2014) Tutki ja Kirjoita. 19. painos. Helsinki: Tammi.

Hotari, Kaisa-Elina, Mikko Oranen & Tarja Pösö (2009) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.). *Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. Tampere: Juvenes print - Suomen yliopistopaino Oy, 149–164.

Inkinen, Helena (2018) Muutosta ja voimaa – lasten ja nuorten kokemusasiantuntijuus osaksi maakunnallista kehittämistyötä. Teoksessa Petrelius & Eriksson (toim.) *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminta*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. THL-Työpaperi 32/2018. Helsinki.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 13.1.2020.

Kaisto, Jani & Miikka Pyykkönen (2010) Johdanto. Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki. Gaudeamus. Helsinki University Press.

Kankkunen, Päivi, Katri Vehviläinen-Julkunen (2009) Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki. WSOYproOY.

Kellet, Mary (2004) "Just teach us the skill please, we'll do the rest": empowering ten-year-olds as active researchers. *Children & Society*. 18 (5).

Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat – tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Kiili, Johanna (2016) Children's public participation, middle-class families and emotions. *Children & Society*, 30(1): 25-35.

Kiili, Johanna & Moilanen, Johanna (2019) Participation as a methodological and ethical issue in child protection research. *Journal of Children's Services*, Ahead-of-print.

Kivistö, Jaana (2006) Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Missä mä muuten olisin. Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun yliopisto.

Kiviniemi, Kari (2010) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Laadullinen tutkimus prosessina.

KoKoA – Koulutetut kokemusasiantuntijat ry. <https://www.kokemusasiantuntijat.fi/> Luettu 9.4.2020.

Kostiainen, Elisa (2014) Kokemukset käyttöön – kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Kostiainen, Ahonen, Verho, Rissanen & Rotko. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL-Työpaperi 36/2014.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1> Luettu 10.1.2020.

Kukkola, Jani (2018) Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus IV. Kokemuksen käsite ja käyttö. Toikkanen, Jarkko & Ira A. Virtanen (toim.) Rovaniemi. Lapland University Press.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kvale, Steiner (1996) Interviews: an introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: Sage.

Lahtinen, Pia & Jaana Pynnönen (2017) Kuka minusta huolehtii? Lastensuojelun sosiaalityön Pysäkki-malli huostaanoton ja sijaishuollon tarpeen arviointiin. Opas- ja käsikirja 1/2017. Jyväskylä. Pesäpuu ry.

Lahtinen, Jenni (2018) ”Ehkä se yhdessäolo ja puhuminen ja niinku kuunteleminen...” Osallisuutta ja vuorovaikutussuhteita tukevia kohtaamisia lastenkotien retkillä. Teoksessa Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu. Kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL-Työpaperi 32/2018.

Lansdown, G. (2010) The realisation of children’s participation rights: critical reflections. Teoksessa: B. Percy-Smith & Nigel Thomas (toim.) A Handbook of Children and Young People’s Participation. Perspectives from theory and practice. New York: Routledge.

Lapsiasiainvaltuutetun toimintakertomus 2005. Sosiaali- ja terveysministeriö 2006:36. <<http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2014/12/toimintakertomus-2005.pdf>> Luettu 2.2.2020.

Lastensuojelun käsikirja 2019. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

<<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>> Luettu 12.4.2019.

Miles, B. Matthew & A. Michael Huberman (1994) Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook. Edition 3. Arizona State University.

<<https://pdfs.semanticscholar.org/8c1a/1e2d51336272897298ef19adf7266903cf6a.pdf>> Luettu 20.3.2020.

Moisio, Jenni (2018) Kohtaamisia retkillä. Osallisuus ja yhteisöllisyys lastenkotien retkitöinnässä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura ry. Verkkojulkaisuja 131.

<https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/2018_moisio_kohtaamisia_verkko.pdf> Luettu 25.3.2020.

Muukkonen, Tiina (2013) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 4. Uudistettu painos. Teema 5.

Myllärniemi, Annina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 7/2006. Helsinki.

Myllyniemi, Sami (2008) Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 39 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 88. Helsinki 2008.

Mäkelä, Johanna (2011) Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa: Suvielise Nurmi & Kaisa Rantala (toim.) Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Lasten keskus.

Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuun opas- ja käsikirjat 1. Jyväskylä. Pesäpuu ry.

Mönkkönen, Kaarina (2007) Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki. Edita.

Nivala, Elina (2010) Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, Ilona & Eeva Timonen-Kallio (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampere: Juvenes Print Oy, 18– 25.

Nuorisotutkimusseura ry (2020) <<https://www.nuorisotutkimusseura.fi/yhdistys>> Luettu 14.5.2020.

Näsänen, Merja & Maria Rautava (1998) Koulukotioppilaiden kokemuksia ja näkemyksiä huostaanotosta, sijoituksesta ja koulukotielämästä. Aiheita 50/1998. Stakes. Helsinki.

Oranen, Mikko (2001) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liitto. Julkaisu 30. Helsinki.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotienliitto ry. Helsinki. <<https://docplayer.fi/383636-Mita-mielta-mita-mielta-lasten-osallisuus-lastensuojelun-kehittamisessa-mikko-oranen.html>> Luettu 1.2.2020.

Pajulammi, Henna (2013) Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa Suvianna Hakalehto-Wainio & Liisa Nieminen (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki. Lakimiesliiton Kustannus.

Pajulammi, Henna (2014) Lapsi, oikeus ja osallisuus. Väitöskirja. Talentum. Helsinki.

Palsanen, Kati & Aino Kääriäinen (2015) Asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. Teoksessa Satka, Mirja &

Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede- instituutti.

Partanen, Irmeli (2005) Arvot ja eettiset periaatteet toiminnan kulmakivenä – dialogi sijaishuollon käytännön ja Martti Lindqvistin ajatusten välillä. Teoksessa Sari Laaksonen & Martti Kemppainen (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Lastensuojelun keskusliitto. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki.

Pekkarinen, Elina (2006) Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 51.

Peltola, Marja & Jenni Moisio (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura ry Verkkojulkaisuja 112. Sosiaali- ja terveysministeriö.
<https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/aania_ja_aanettomytta_palvelukentilla.pdf> Luettu 7.3.2020.

Perttula, Juha (2006) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen (2. painos) (s. 115–162). Helsinki.

Pesäpuu ry 2018. Lapset ja nuoret kehittäjinä. <<https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/nuoret/>> Luettu 24.3.2019

Peters, Janet (2010) Walk the Walk and Talk the Talk: a summary of ome peer support acitivities in IIMHL counties. <<http://www.iimhl.com/files/docs/20110404.pdf>> Luettu 5.12.2019.

Pohjola, Anneli (2003) Eettisesti kestävä sosiaalitytö tutkimus (toim.) Lapin Yliopisto. Rovaniemi.

Rantanen, Teemu & Timo Toikko (2009) Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere. Tampere University Press.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Elina Virokannas (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aili & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä. PS-Kustannus. S. 235.

Rissanen, Päivi (2013) Mitä on kokemusasiantuntijuus? Teoksessa Falk H, Kurki M, Rissanen P., Kankaanpää S., Sinkkonen N (toim.) Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL-Työpäperi 39/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 14–19.

Rissanen, Päivi (2015) Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009-2015 – Miten tästä eteenpäin? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL-Työpäperi 20/2015. Partanen, Moring, Bergkam ym. (toim.)
<<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130239/Kokemusasiantuntijuus.pdf>>
Luettu 13.1.2020.

Rissanen, Päivi (2015a) Muistiinpanot MIPA-hankkeen ensimmäisestä työpajasta Diakonia-ammattikorkeakoulun auditoriossa Helsingissä 18.8.2015.

Rissanen, Päivi (2015b) Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Kuntoutussäätiö tutkimuksia 88/2015. Helsinki.

Rissanen, Päivi & Jouni Puumalainen (2016) Kokemuksen kautta osaamiseen: vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. Kansalaisareena. Kuntoutus 1/2016.

Ruusuvuori, Johanna (2007) Tunteet vuorovaikutuksessa. *Psykologia* 42(2), 126–133.

Satka, Mirja, Johanna Moilanen & Johanna Kiili (2002) Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. *Stakes*.

Shier, Harry (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* Volume 15, 107-117.

<https://www.ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf> Luettu 30.1.2020.

Simpson, Emma L. & Allan O. House (2003) User and carer involvement in mental health services: from rhetoric to science. Cambridge University Press. *British Journal of Psychiatry* 183 (2), 89–91.

Sinclair, Raven (2004) Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children & Society* 18. <

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/chi.817>> Luettu 30.01.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020.

<<https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>> Luettu 28.2.2020.

Southwell, Jenni & Elizabeth Fraser (2010). Young people's satisfaction with residential care: Identifying strengths and weaknesses in service delivery. *Child Welfare*, 89 (2), 209–228.

Stenvall, Elina (2018) Väitöskirja. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. *Acta Universitatis Tamperensis* 2407. Tampere. Suomen yliopistopaino Oy. 168.

Strolin-Goltzman, Jessica, Sharon Kollar & Joanne Trinkle (2010) Listening to the voices of children in foster care: Youths speak out about child welfare workforce turnover and selection. *Social Work*, 55 (1), 47–53.

Syrjälä, Leena & Merja Numminen (1988) Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Case study in research on education. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51.

Lastensuojelu (2015) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkari. STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=4&isAllowed=y> Luettu 20.12.2018

-Lastensuojelu (2017) (2018) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <<https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu-2017>> Luettu 20.12.2018.

- Lastensuojelu (2017) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkari. STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y>Luettu 20.12.2018.
- Lastensuojelun käsikirja (2020) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojeluilmoitus.
<<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>> Luettu 6.4.2020.
- Thomas, Nigel (2002) Children, Family and The State: Decision-making and Child Participation. USA. St.Martin's Press.
<http://mobile.aacap.org/App_Themes/AACAP/docs/Advocacy/federal_and_state_initiatives/workforce/continuing_shortage_of_cap.pdf> Luettu 30.01.2020.
- Toikkanen, Jarkko & Ira A. Virtanen (2018) Kokemuksen käsitteen käytön jäljillä. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus IV. Kokemuksen käsite ja käyttö. Toikkanen, Jarkko & Ira A. Virtanen (toim.) Rovaniemi. Lapland University Press.
- Toikko, Timo (2011) Kokemusasiantuntija palveluiden kehittäjänä. Teoksessa: Toivo sosiaalisessa. Julkaisussa Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. 103-117.
- Toivonen, Virve-Maria (2017) Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Helsinki. Alma Talent.
- Therborn, Göran (1993) Pysyvä joukkotyöttömyys lisää alkoholismia, väkivaltaa, rikoksia. Dialogi 3.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu painos. Helsinki. Tammi.
- Turja, Leena (2010) Lapset osallisina – Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa: Leena Turja & Elina Fonsén (toim.) Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus.
- Turja, Leena (2011) Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Eva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019.
<https://www.tenk.fi/> Luettu 20.3.2020.
<https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf> Luettu 30.11.2019.
- Tökkäri, Virpi (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J.Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.). Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. (s 64-66). Lapland University Press. Rovaniemi.
- Valtioneuvosto. Sosiaali- ja terveysministeriö tiedote 58/2019.
https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/sijoitettujen-lasten-perusoikeudet-vahvistuvat-jalkihuollon-ikarajaksi-25-vuotta> Luettu 15.6.2019.
- Varto, Juha (1992) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Venninen, Tuulikki, Jonna Leinonen & Mikko Ojala (2010) Parasta on kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi. Lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. SOCCAn työpapereita 2010 (3).

<http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf> Luettu 30.1.2020.

Välivaara, Christine (2004) Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Raportit 1/2004. Jyväskylä. Pesäpuu.

YK:n lapsen oikeuksien komitea 2011. <<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/ykn-lapsen-oikeuksien-komitean-yleiskommentit/>>

Luettu 2.4.2020.

Lakilähteet

Euroopan Unionin perusoikeuskirjan (EUVL)

Hallintolaki 434/2003

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lastensuojelulaki 542/2019.

Nuorisolaki 1285/2006.

Nuorisolaki 1285/2016.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.